

کاروبار

Business

محمد داود نیازی

Ketabton.com

د پښتو کتابونو پر لیکه نړۍ www.ketabton.com

لومړی څپرکی

بشري کړنې Human Activities

2 | مخ

د نړۍ انساني جوړښت له لومړي وخت څخه تر اوسه په دې هڅه کې دی ترڅو د ټولني اړتياوې پوره کړي که مونږ او تاسو خپل چاپيرچل ته نظر وکړو نو به وگورو چې په ټولنه کې ټول وگړي په بيلابيلو کارونو بوخت دي، د بيلگې په توگه هټی وال هټی والي، روغتيا پال روغتيا پالي، ښونکي په ښونه، کروندگر په کرنه بوخت دي. انسان که په دې نړۍ کې پر هر کار بوخت وي هغه ته انساني يا بشري کړنه وايي. تاسو وينئ، چې ننني انسان څومره

کړيدی، انټرنیټ، الوتکې، اورگاډي، بمونه، توپونه، راډيو، ټلوېزيون، توغندي او داسې نور شيان يې د همدغو کړنو په پايله کې رامنځته کړي دي. دسترگوپه رپ کې د نړۍ د ها بل سر له حاله خبريږي او هان لاله مرگ سره هم جنگيږي. چې دغه ټولې انساني بوختياوې په خپل سر ندي ټاکل شوي بلکې انسانانو د ځينو ځانگړو موخو د ترلاسه کولو لپاره ټاکلي دي د انسانانو دغه کړنې په خپل ذات کې په دوه برخو ويشل شوې دي:

۱. **غیرې اقتصادي کړنې Non_Economics Activities** غیرې

اقتصادي کړنې هغو کړنو ته وايي چې دهغو موخه دمادياتو

یا شتمني لاسته راوړل نه بلکي د انساني همدردی ، قرباني، اخلاق ، له غریبو خلکو سره مرسته ، له ناروغو خلکو سره مرسته اونورې وي. دغو ټولو کړنو ته غیرې اقتصادي کړنې ویل کیږي ځکه دې پورتنیو کړنو په ترسره کولو سره انسان ته مادیات لاس ته نه ورځي.

ا. **اقتصادي کړنې Economics Activities:** مونږ د بشر د تاریخ په اوږدو اقتصادي لزوم او د هغه اغیزه پر نورو ټولنیزو موضوعاتو باندې په څرگند ډول لیدلای شو ځکه د اقتصاد علم تل د ټولنې د هوساینې او بښکني لپاره کار کوي. اقتصادي کړنې هغو کړنو ته ویل کیږي چې د شتمني د لاسته راوړلو لپاره ترسره کیږي همدارنگه د اقتصادي کړنو په وسیله توکي او چوپړتیاوې هم رامنځته کیږي د بیلگې په ډول د سوداگر له خوا سوداګري کول، بنوونکي له خوا په بنوونځي کې بنوونه کول د ترکان له خوا ترکاني کول چې د دغو ټولو کړنو په وسیله له یوې خوا توکي او چوپړتیاوې رامنځته کیږي له بلې خوا د کار ترسره کوونکي ته عاید هم لاسته ورځي. ټولې اقتصادي کړنې په دوه برخو ویشل شوي دي چې په لاندې ډول ترې نه یادونه کوو:

ا. **غیرې کاروباري کړنې Non_Business Activities:** غیرې کاروباري کړنې هغو کړنو ته ویل کیږي چې موخه د گټې لاسته راوړل وي خو دا گټه باید مخکې له مخکې ځانګړې شوې وي د غیرې کاروباري کړنو په نوم یادېږي د

بیلگې په توگه له حکومت، شخصي کمپنیو سره کار تر سره کول.

کاروباري کړنې Business Activities: کاروباري

۱۱.

4 | مخ

کړنې هغو کړنو ته ویل کیږي چې موخه د گټې لاسته راوړل وي خو گټه یې له مخکې ځانگړې شوې نه وي د بیلگې په ډول د صنعتکارانو له خوا د صنعتکاری کاروبار، د کروندگر له خوا کرنه کول، سوداگرو له خوا سوداگري کول چې دا ټول هغه کاروبارونه دي چې په دې کې گټه له مخکې نه وي معلومه کله ډیره کله لږه گټه او کله له زیان سره هم مخامخیږي.

د کاروبار تعریف Definition Of Business: کاروبار

بیلا بیل تعریفونه لري چې د ځینو یې یادونه په لاندې ډول کوو:

- ټولې هغه بوختیاوې چې د هغوی موخه د توکو او چوپړیتاوې په وسیله د شتمنی لاسته راوړل وي کاروبار بلل کیږي.
- هغو کړنو ته کاروبار وایي چې د هغې په وسیله انسانان خپله روزي پیدا کوي.
- د شتمني د لاسته راوړلو لپاره چې کومې کړنې تر سره کیږي کاروبار بلل کیږي.

• ټولې هغه کړنې چې یو انسان یا څو انسانان سره یوځای د توکو تولید او خرڅلاو له لارې عاید لاسته راوړي کاروبار گڼل کیږي.

په کاروبار کې غیرې قانوني کړنې نه راځي. په ټولیز ډول یو کاروبار دلاندې موخو د ترلاسه کولو لپاره جوړیږي:

❖ گټه: د هر کاروبار لومړۍ بنسټیزه موخه د گټې لاسته راوړل وي. هغه کاروبار چې گټه ونلري د ډیرې لږې مودې لپاره وي او ډیر ژر له منځه ځي، گټه هغه څه ده چې دنړۍ انسانان کاروبار ته هڅوي که په نړۍ کې گټې شتون نه درلودلای نو کاروبار به هم نه وای.

❖ کار پیدا کول: د کاروبار دویمه موخه خلکو ته د کار پیدا کول دي ځکه د کاروبار په پیل سره یوازې د کاروبار څښتن ته نه بلکې ورسره یو شمیر نورو بیکارو خلکو ته هم د کار زمینه برابریږي.

❖ پانگونه: د کاروبار دریمه موخه په یو هیواد کې د پانگونې زیاتوالي دی د کاروبار په پیل سره عامو خلکو ته د پانگونې موقې پیدا کیږي.

❖ ټولني ته چوپړ: د کاروبار بله بنسټیزه موخه د توکو تولید او ویش دی، کله چې د یوې کمپنۍ مشر توکي په ښه معیار او باکیفیته تولیدوي او ټولني ته یې په مناسبه بیه ورکوي د دې ترڅنګ چې گټه کوي ټولني ته چوپړ هم ترسره کوي.

❖ اقتصادي پرمختگ: په يو هيواد کې د کاروبار له پيل سره اقتصادي پرمختگ هم رامنځته کېږي او هيواد ورسره په اقتصادي لحاظ پياوړي کېږي.

په نړۍ کې دوه ډوله کاروبار شتون لري چې هر يو يې په لاندې ډول تر څيړنې لاندې نيسو:

1. **صنعت Industry**: په صنعت کې ټولې هغه کړنې شاملې دي چې د توکو او چوپړتياو په توليد کې تر سره کېږي د بيلگې په توگه کرنه، کب نيونه، د کانونو راويستل. صنعت دوه ډولونه لري:

لومړنی صنعت Primary Industry: په لومړني صنعت کې ټولې هغه کړنې شاملې دي چې په اومو موادو پورې اړه لري د بيلگې په توگه د کاني زيرمو راويستل، کرنه کول، کب نيونه، ځنگلونو پرې کول. په لومړني صنعت کې انسان په خپله څه نه پيدا کوي بلکې له طبيعت څخه د ځينو وسايلو په وسيله يې منځته راوړي. د بيلگې په توگه کروند گرد کړنې په وسيله توکي لاسته راوړي چې يوازې د کړنې پروسه مخته وړي يا کب نيونکي کبان نيسي. په دې پروسه کې انسان په خپله توکي منځته نه راوړي بلکې د وسايلو په وسيله توکي د کارولو لپاره لاسته راوړي.

منځنی صنعت Secondary Industry: منځنی صنعت هغه صنعت ته ويل کېږي چې په هغه کې اومه مواد په لاگتور شکل

ارول کيڙي. يانې له اومو مواد څخه بيلا بيل توکي جوړيږي. د بيلگې په توگه کله چې کروندگر غنم لاسته راوړل له غنمو ډوډۍ، کيک، کلچو جوړولو ته يا د ځنگل له لرگيو نور عصري توکي لکه فرنيچر جوړولو ته منځنۍ صنعت ويل کيږي.

2. **کامرس Commerce**: ټولې هغه اقتصادي کړنې چې

توکي د توليد له ځايه مصرفوونکو ته رسوي د کامرس په نامه ياديږي يا ټولې هغه اقتصادي کړنې چې د توليدوونکو او مصرفوونکو ترمنځ اړيکه ټينگوي کامرس بلل کيږي د بيلگې په توگه د توکو اڅپستل، خرڅول، لېږدو سايل، بانکوالي، بيمه او نور... کامرس.

د "جيمز سټيفن " لخوا کامرس داسې تعريف شوی: ټولې هغه کړنې چې د توکو د تبادلې په وخت کې بشري، وخت او واټن خنډونه له منځه وړي کامرس بلل کيږي.

د **کامرس لمن Scope of Commerce**: د کامرس له لمنې

څخه موخه ټول هغه موضوعات دي چې په کامرس کې تر څيړنې لاندې نيول کيږي. په عمومي ډول سوداگري او د سوداگري مرستيالان د کامرس تر عنوان لاندې څيړل کيږي.

(1) **سوداگري Trade**: په لرغونو زمانو کې سوداگري شتون نه

درلود، د نړۍ انسانان په ځان بسيا وه چې يوازې درې اړتياوې يې لرلې: خوراک، لباس او اوسيدل چې خوراک يې د بنسکار له لارې، لباس يې د وحشي ځناورو له پوستکو او د بيلا بيلو بوټو له پانو څخه وه او د اوسيدو لپاره يې له څمخو

څخه کارا خپست چې یو بل ته اړنه ول. خو کله چې د انسانانو فکرونو پرمختګ وکړه دوی په اړتیاو کې توپیر رامنځته شو د خپلو اړتیاو د پوره کولو لپاره یو بل ته اړ شول چې یو له بل سره یې د توکو تبادله پیل کړه همدلته د سوداګرۍ هنر هم رامنځته شو. د توکو تبادله د ګټې په منظور په مسلسل ډول سوداګري بلل کېږي یاد توکو اخیستل او خرڅول ته سوداګري وايي، همدارنګه کولای شو سوداګري داسې هم تعریف کړو: ټولې هغه کړنې چې د توکو تبادله له توکو یا له پیسو سره کوي سوداګري بلل کېږي. سوداګري هم په دوو برخو ویشل شوې ده.

- **کورنۍ سوداګري Home Trade:** هغې سوداګرۍ ته ویل کېږي چې د یو هېواد د وګړو ترمنځ ترسره کېږي د بیلګې په توګه د لغمان او روزګان د ولایتونو د وګړو ترمنځ د توکو او چوپړتیاو تبادلي ته کورنۍ سوداګري وايي.

کورنۍ سوداګري د ځینو ځانګړتیاو پر اساس په دوو برخو ویشل شوې:

(a) **ټول پلوري Whole sale Trade:** ټول پلوري د کورنۍ سوداګرۍ هغه ډول دی چې توکي په لویه پیمانه له کمپینو اخلي او په کوچنۍ پیمانه یې په ټوک پلورونکو پلوري د ټول پلوري لپاره باید داسې ځای وټاکل شي ترڅو توکي په اسانۍ له کمپینو ترلاسه او په اسانۍ ټوک پلورونکو ته

ورکړي. ټول پلورنکي دې ته اړ نه دي چې د ټوک پلورونکي په خپر دښار يا بازار په منع کې ځای وټاکي.

(b) **ټوک پلوري Retail Trade**: د کورنۍ سوداګرۍ په دې ډول

کې توکي په کوچنۍ پیمانې اخېستل او خرڅول کېږي. ټوک پلورونکي مال له ټول پلورنکي څخه د خلکو د اړتیا په اساس اخلي او مصرفوونکو ته یې رسوي، چې د ټول پلورنکو او مصرفوونکو ترمنځ اړیکه ټینګوي.

• **بهرنۍ سوداګري Foreign Trade**: د تاریخ په لومړیو

وختونو کې د انسانانو اړتیاوې ساده وې نو له همدې کبله انسان تر ډیر بریده پر ځان بسیا و خو کله چې دانسانانو فکرونو پرمختګ کوي د انسانانو په اړتیاوو کې زیاتوالي راځي د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره نورو ته اړ شول چې ددغو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې بهرنۍ سوداګري رامنځته کړه. بهرنۍ سوداګري له کورنیو پیل شوه تر بیلا بیلو تېرونو پورې ورسیده د وخت په تیریدو سره د انسانانو په اړتیاوو کې دومره زیات والی راغلی چې تېرونه خوله څخه چې اوسمهال ډیر پرمختللي هېوادونو هم نشي کولای چې د خپلو خلکو اړتیاووې پوره کړي د خپلو خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره نور هېوادونو ته اړ شول ترڅو له هغو هېوادونو چې توکي له خپلو اړتیاوو زیات تولیدوي خپل هېواد ته وارد کړي چې همدلته نړیواله یا بهرنۍ سوداګري رامنځته شوه. نړیواله سوداګري هغې سوداګرۍ ته وايي چې

دوو هیوادنو د سوداګرو ترمنځ توکي او چوپړتیاوې تبادلې کيږي یا په نړیواله سوداګرۍ کې د نړۍ د بیلابیل هیوادنو ترمنځ توکي او چوپړتیاوې تبادلې کيږي. همدارنگه "ار. پی. جونز" نړیواله سوداګري داسې تعریف کړیده: نړۍ واله سوداګري د نړۍ د بیلابیلو هیوادنو ترمنځ د توکو په اخیستلو او خرڅولو پورې اړه لري چې بهرنۍ سوداګري لاندې ډولونه لري:

a. **صادرات Export**: د صادراتي سوداګرۍ څخه موخه هغه سوداګري ده چې یو هیواد خپل تولیدات بل هیواد ته د خرڅلاو لپاره لیږدوي.

b. **واردات Import**: وارداتي سوداګري هغې سوداګرۍ ته ویل کيږي چې یو هیواد له نورو هیوادنو توکي پيږي.

2) **د سوداګرۍ مرستیالان Aids to Trade**: د سوداګرۍ مرستیالان ټول هغه وسایل چې توکي له تولیدونکو څخه مصرفوونکو ته رسوي د سوداګرۍ مرستیالان بلل کيږي. او په لاندې ډول ترې نه په لنډه توګه یادونه کوو:

- **ټرانسپورټ Transportation**: په لرغونې زمانو کې د توکو لېږد له یو ځای څخه بل ځای ته ډیرې ستونزې لرلې. سوداګرو په وحشي حیواناتو توکي له یو ځای څخه بل ځای ته لیږدول په سمندرو نو کې داسې بیږۍ وې چې د باد په وسیله یې خوځېدنه کاو چې ډیر وخت به یې د هوا د بڼه والي لپاره انتظار کاو. سرکونو شتون نه درلود. د دې ترڅنګ چې

د لیږد و سایل سست و ورسره خوندي هم نه وو نو له همدې کبله د توکو لیږد له یو ځای څخه بل ځای ته ستونزمن و که په یو هیواد کې لوږه راتله نو د بل هیواد خلکو به ورسره نشو کولای چې مرسته ترسره کړي. هغه عمل یا کاروبار چې توکي یا وگړي له یو ځایه بل ځای ته ولېږدوي ترانسپورټ بلل کیږي.

● **بیمه insurance:** بیمه شل (20) پیړۍ دمخه په لومړي ځل دیونان او روم سوداگرو په کاروبار کې کارولې، په لرغونو زمانو کې چې د یونان سوداگرو توکي د بحري بیړیو په وسیله نورو هیوادنو ته لیږدول که د لارو په اوږدو کې توکو ته زیان رسید، نو د بیړیو کمپنیو به د توکو زیان ورکاوه، د وخت په تېریدو سره د بشر د ذهنونو په پرمختگ سره سوداگری هم پرمختگ وکړ او په دې حالت کې د بیمې رامنځته کیدل د ځان او مال په مقابل کې د اوسنۍ بیمې مفهوم رامنځته کړ. بیمه په راتلونکي کې انسان له کومو زیانونو سره مخامخېږي یو سړي یا یوه اداره د دې خبرې ضمانت ورکوي چې د پېښیدونکو زیانونو لگښت به ورکوي.

● **تمویل Fianace:** په تیرو وختونو کې کمپنۍ په کمه پیمانه چلیدې د تولید طریقه اسانه وه د توکو په تولید کې له انسان څخه کار اخیستل کید نو له دې کبله د کاروبار لپاره تمویل ته ډیر اړتیا نه وه، خو په نړۍ کې له صنعتي

اوبنتون وروسته د توکو د تولید طریقه بدله شوه. توکي په وسیع پیمانته تولیدیدل د انسان ارزښت په کاروبار کې د تیرپه نسبت کم شو. کاروبا پراخه شو، داومه موادو ډیر اخیستل، د کارکوونکو د تعداد ډیرول د دغو ټولو اړتیاو د پوره کولو لپاره تمویل ته ډیره اړتیا پېښه شوه او ارزښت یې لا پسې ډیر شو. له تمویل څخه موخه د پانگې او پورهغه ارزښت دي چې کاروبار ممکنوي.

- **بانک Bank**: د اقتصاد پوهنې پوهانو د بانک د بیلابیلو دندو په نظر کې نیولو سره بیلابیل تعریف کړی دی، نو پر دې اساس د بانک لپاره د یو مشخص تعریف وړاندې کول ستونزمن کاردی، داځکه چې بانک بیلابیلې دندې سرته رسوي چې دغه دندې د هېوادونو او دوخت له مخې توپیر لري او د بانک دندې ورځ تربلې پیچلې کیږي. په ساده ډول مونږ کولای شو بانک په لاندې ډول تعریف کړو: "بانک یوه مالي اداره ده چې د باوریزو پیسو کاروبار کوي. دغه اداره په کم سود له خلکو څخه پیسې د پور په ډول اخلي او په زیات سود یې اړو وگړو ته په پور ورکوي، چې د دواړو سودونو ترمنځ تفاوت د بانک گټه تشکیلوي."

- **مخابرات Cummuncation**: د مخابراتو موخه د خبر رسول او اړیکه ده، د مخابراتو په وسایلو کې ټول هغه

وسایل شامل دي چې د هغوی په وسیله پیغام او خبر رسول
کیري.

سازمانونه

(Organizations)

کله چې یو شخص یا یوه ډله اشخاص د ګډو موخو د ترلاسه کولو لپاره وسایل په کار اچوي سازمان بلل کیري، چې دغه سازمانونه په دوه ډوله دي:

1. **غیرې ګټور سازمان Non profitable Organization**: غیرې

ګټور سازمان هغه سازمان ته ویل کیري چې د هغو د جوړیدو موخه د ګټې لاسته راوړل نه بلکې د ټولنې بهبود وي، دبیلګې په توګه سیاسي ډلې، مذهبي ډلې، ټولنیزې شوراګانې.

2. **ګټمن سازمانونه Profitable Organizations**: هغه

سازمانونه چې د ګټې په منظور جوړ شوي وي او دهغوی اړیکه تر ډیر بریده د توکو د تولید او چوپړتیاود وړاندې کولو پورې وي. ګټمن سازمانونه مصرفوونکو ته معیاري توکي او چوپړتیاوې تهیه کوي چې ورسره اقتصادي پرمختګ هم رامنځته کیري. ګټور سازمانونه په ټولیز ډول په درو برخو ویشل شوي دي:

○ **شخصي کاروبار (Sole Proprietorship):** دا ډول

کاروبار له ډیر لرغوني وخت څخه په ټولنه کې دود دی چې دا ډول کاروبار یو شخص پورې اړه لري، کاروبار په خپله چلوي، د کاروبار لپاره په خپله پلان جوړوي او په خپله یې عملي کوي، د کاروبار لپاره په خپله ځای ټاکي، خپله پانگه کاروي د اړتیا په وخت کې له خپلو ملگرو او دوستانو پور اخلي اود خرڅلاو لپاره یې تل بڼه قیمت لټوي. د شخصي کاروبار د تعریف په هکله تامس جې اډیمز (Thomas.J.Adams) داسې وایي:

”شخصي کاروبار د کاروبار یو داسې ډول دی چې د هغه ملکیت او پرمخ وړل د یوه شخص په ولکه کې وي.“
د کاروبار د گټې او زیان، د کاروبار د بریالیتوب او ناکامېدو مسوول وي. د هیوادونو په داخل کې دا ډول کاروبار ډیر ترسره کېږي چې ټوک پلوري یې بڼه بیلگه ده.

د شخصي کاروبار ځانگړتیاوې

- اسانه جوړښت: د دې ډول کاروبار جوړښت ډیر ساده وي هر څوک چې یې هر وخت وغواړي جوړولای یې شي. قانوني پروسې ته اړتیا نلري بدون له اجازې هم کولای شو چې دغه کاروبار پیل کړو دا ډول کاروبار راجسټر ته اړتیا نلري.

- پانگه: په دې ډول کاروبار کې پانگه د کاروبار څښتن په خپله تهیه کوي په بعضې وختو کې د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره له ملگرو، دوستانو او بانکونو څخه پورونه هم اخلي.

- د کاروبار انتظام: په دې ډول کاروبار کې د کاروبار د چلونې ټول بوج د کاروبار پر څښتن وي، په یوازې ځان د کاروبار لپاره پروگرامونه، پالیسی جوړوي او عملي کوي په کاروبار کې هم مزدور او هم مشر وي، د کاروبار څارن او واکوال وي.

- د گټې ویش: په دې ډول کاروبار کې یوازې یو شخص د کاروبار مسوول وي. ټول کاروبار په یوه شخص پورې اړه لري چې د گټې ویش ته اړتیا نلري.

- قانوني شخصیت: په دې ډول کاروبار کې د کاروبار بیل شخصیت نه وي د کاروبار شخصیت د کاروبار په څښتن پورې اړه لري.

- نامحدود مسوولیت: په شخصي کاروبار کې د کاروبار د څښتن مسوولیت نامحدود وي. د زیان په صورت کې کیدای شي چې د کاروبار د څښتن شخصي شتمنۍ هم پکې ورکړل شي.

- کوچني کاروبار: شخصي کاروبار په ټولیز ډول کوچنی وي مگر کله کله په لویه پیمانې هم پیلیږي چې ډیر بریالی وي، د دې ډول کاروبار بڼه والی په دې کې دی چې په هر

ځای کې شتون لري او په هر ځای کې مصرفوونکو ته توکي رسوي.

O شراکت (Partnership): د شخصي کاروبار د ځينو ستونزو له کبله (د پانگې کموالی، نامحدود مسوولیت) د کاروبار یو بل ډول رامنځته شو چې شراکت ورته وایي. شراکت هم د کاروبار ډیره لرغونې بڼه ده چې په دې ډول کاروبار کې د پانگې مقدار ډیروي او شریکان د کاروبار، کار په خپل منع کې ویشي او هر چاته مسوولیت ورکوي.

شراکت کې دوه یا له دوو څخه ډیر وگړي د یو تړون په اساس راغونډیږي، قانوني کاروبار پیلوي او د تړون په اساس خپلې دندې او حقوق خوندي کوي. پروفیسور "کینټ" شراکت داسې راپیژني: د یو تړون په اساس یو څو وگړي سره پانگه، کار او وړتیا شریکوي ترڅو له لاس لاندې کاروبار څخه گټه ترلاسه کړي.

همدرانگه "استوري" شراکت داسې تعریفوي: شراکت یو داسې خوښمن تړون دی چې دوه یا له دوو څخه زیات وگړي یې په قانوني ډول پانگه او کار یو ځای کوي ترڅو له کاروبار یا سوداګرۍ څخه لاسته راغلې گټه په خپل منع کې وویشي.

په یو شراکت کې لاندې نقطې ډیرې اړینې دي:

- شراکت د دوو یا له دوو څخه زیاتو وگړو ترمنځ د اړیکې نوم دی.

- د شریکانو ترمنځ دغه اړیکه یو تړون وي
- د بیلابیلو وگړو ترمنځ دغه تړون د گډ کاروبار په گټه کې شراکت دی.

- یو داسې تړون چې په هغه کې د گټې شراکت شتون ونلري نو دا ډول تړون د شراکت تړون نشي کیدای.
- په کاروبار کې ټول شریکان برخه اخلي او کیدای شي چې یو شخص د کاروبار ټولې چارې پرمخ یوسي.

له پورتنیو نقطو څخه داسې رامنځته کیږي چې شراکت د بیلابیلو وگړو ترمنځ یو داسې تړون دی چې په کاروبار کې د گټې د ترلاسه کولو لپاره رامنځته کیږي. ترکومې چې د گټې خبره ده نو دا اړینه نده چې ټول گډونکوونکي باید یو ډول گټه ترلاسه کړي بلکې د تړون په اساس چې په تړون کې څه ډول ذکر وي خو طبیعي خبره ده کوم شریک چې ډیره پانگه ولري یا د کاروبار پرمخ بیولو کې ډیر برخه اخلي ډیره گټه هم ترلاسه کوي.

په شراکت کې د ټولو گډونکوونکو مسوولیت نامحدود وي دا په دې مانا، که شراکت له زیان سره مخامخېږي نو د هغوي مسوولیت یوازې تر خپلې برخې نه وي بلکې خپله شخصي شتمني هم په زیان کې ورکول کیږي.

د شراکت ځانگړتیاوې: په ټولیز ډول یو شراکت لاندې ځانگړتیاوې لري:

18 | مخ

- تړون: د شراکت د پیل لپاره تړون اړین دی له تړون څخه بهیرد شراکت پیلول ناممکن دي. په تړون کې د کاروبار په هکله بشپړ معلومات وي چې دغه تړون په ژبه یا لیکلي ډول وي خو ډیری وخت تړون په لیکلي ډول وي ځکه په راتلونکي کې د گډونکو تر منځ د ستونزو د راولاړېدو او د هغوی په له منځه وړلو کې مرسته کوي.
- د شریکانو شمیر: د شراکت په کاروبار کې باید کم تر کمه دوه وگړي که له دوو وگړو څخه کم وي شراکت ورته نه شو ویلای. بلکې دا شخصي کاروبار دی په ټولیز ډول په شراکت کې له دوو څخه تر پنځوسو یا شلوپورې شریکان شراکت کوي او د بانک په کاروبار کې د شریکانو شمیر تر لسو ډیر نه وي.
- کاروبار: د کاروباري تړون موخه د کاروبار چلول دي چې د کاروبار د توکو د تولید او یا د توکو ویش پورې اړه لري د کوم تړون چې موخه د کاروبار چلول نه وي، هغه تړون ته د شراکت تړون نه شو ویلای.
- گټه اوزیان: د شراکت اصلي موخه د گټې لاسته راوړل دي چې دغه گټه شریکان په خپل منځ کې وېشي او که کاروبار له زیان سره مخ شي نو د کاروبار ټول شریکان د زیان د ورکړې مسوولیت لري.

- مسوولیت: د کاروبار د زیان په صورت کې د زیان د ورکړې ټول شریکان مسوولیت لري چې د ډیر زیان په صورت کې کیدای شي چې د شریکانو شخصي شتمني هم په زیان کې ورکړل شي.
- د لیرېد حقوق: د کاروبار هیڅ یو شریک خپله برخه د نورو شریکانو له خوښې پرته بل چاته نه شي لیرېدولای.
- مالیه: هر شریک د خپلې گټې په اندازه مالیه ورکوي.
- څارنه: په قانوني ډول د دې ډول کاروبار څارنه اړینه نده.
- د شراکت قانون: د دې ډول کاروبار لپاره په هیوادونو کې یو قانون شتون لري.
- د کاروبار انتظام: د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره ټول شریکان شریک وي، لیکن د شریکانو په خوښه له ټولو شریکانو څخه یو شخص د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره ټاکي چې د نورو شریکانو د استازي په توگه د کاروبار کار پرمخ یوسي.
- نابالغ شریک: په شراکت کې نا بالغ شریک هم گډون کولای شي چې په گټه کې مکمله برخه لري او د زیان په صورت کې پرې د زیان بوج نه اچول کېږي.
- پانگه: په ټولیز ډول ټول شریکان د کاروبار د پیلولو لپاره پانگه شریکوي خو اړینه نده چې ټول شریکان برابره پانگه شریکه کړي بلکې کیدای شي چې بدون له پانگې خپل لیاقت او تجربې پر اساس هم په کاروبار کې گډون وکړي.

د شراکت تړون (Partnership Deed): د شراکت تړون د هغو قواعدو او سرښتو ټولگه ده چې د شراکت د کورنیو چارو د اجرا لپاره په کارول کېږي یا شراکت تړون له هغه تړون څخه عبارت دی چې په کاروبار کې د گډونوالو حقوق څرگندوي. تړون په ژبني یا لیکلي ډول وي چې لیکلی ډول یې راجسټر هم وي. په پورتنیو ډولونو کې بهتريې په لیکلي ډول دی چې د ټولو شریکانو لاسلیک پرې هم وي ترڅو د ټولو شریکانو حقوق خوندي او دندې ځانگړې کړي او په راتلونکي کې د ستونزو د راولاړیدو مخنیوی وکړي. د شراکت په تړون کې لاندې نقطې اړینې دي:

- د سازمان نوم: د کاروبار له پیل څخه وړاندې باید د کاروبار لپاره یو داسې نوم وټاکل شي چې د حکومت لخوا یې ایښودل منع شوي نه وي او دغه نوم باید په تړون کې ذکر شي.
- د کاروبار ډول: په تړون کې باید د کاروبار ډول ذکر شي چې کوم ډول کاروبار دی د توکو له تولید سره یا د توکو له ویش سره څه سروکار لري.
- نېټه: په تړون کې باید د کاروبار نېټه ذکر شي چې کاروبار د څومره وخت لپاره دی، کله پیل او کله پای ته رسیږي.
- پانگه: د کاروبار په تړون کې باید دا ولیکل شي چې شریکان په ټولیز ډول څومره پانگه لري او د هر یو پانگه باید معلومه وي.

- د گټې او زیان ویش: د کاروبار په تړون کې باید دا هم ولیکل شي چې د شریکانو ترمنځ گټه او زیان په کوم نسبت ویشل کېږي.
- له بانک څخه د پیسو ایستل: په تړون کې باید دا هم ولیکل شي چې له کوم بانک سره حساب خلاص کړي او د پیسو د اېستلو لپاره د کوم شریک لاسلیک پر چک شتون ولري.
- انتظام: په تړون کې باید د شریکانو برخه د کاروبار په انتظام کې معلومه شي چې کوم شریک د کاروبار په کار کې ونډه لري او دندې یې کومې دي همدارنگه بعضې شریکان یوازې پانگه شریکوي بیا بعضې همداسې سره شریکېږي چې خپل کار او تجربه په کار اچوي.
- شریکانو پیژندنه: په تړون کې باید د ټولو شریکانو په هکله معلومات شتون ولري.
- اجوره: په تړون کې باید دا ذکر شي چې که کوم شریک د کاروبار پرمخ وړلو کار کوي هغه ته اجوره ورکړي که نه، که یې ورکړي څومره؟
- پور: په تړون کې باید دا هم ولیکل شي چې ایا یو شریک کولای شي چې دخپلو شخصي مسایلو د حل لپاره له کاروباره پور ترلاسه کړي که هو وي نو بیا به دا پور څه ډول وي، سود به ولري او که نه، که سود ولري نو مقدار یې هم باید ذکر کړي.

- د نوي شريک شموليت: په تړون کې بايد دا هم ذکر شي چې نوي شريک په کومو شرايطو کولای شي کاروبار ته شامل شي.

- د کاروبار ختمول: په تړون کې بايد دا هم ذکر شي چې په کومو حالاتو کې کاروبار ختمولای شي.
- د پانگې ډيروالی: په تړون کې بايد دا هم ذکر شي چې د اړتيا په وخت کې کاروبار پانگه له کومو سرچينو ترلاسه کوي.
- د شراکت ډول: په تړون کې بايد دا هم وليکل شي چې کاروبار اختياري دی او که د يو معلوم وخت لپاره.
- د شريکانو مرگ: د شراکت په تړون کې بايد دا هم ذکر وي چې د شريکانو له مرگ وروسته د شريکانو قانوني وارثان د شراکت برخه مخته وړای شي او که نه؟
- تغيرات: که په تړون کې څه تغيرات راولي بايد طريقه يې ذکر شي.

شريکانو ډولونه (Kinds Of Partners): په شراکت کې د

شريکانو ډولونه په لاندې ډول دي:

1. د انتظام د چارو په اساس:

- فعال شريک (Active Partner): يو داسې شريک چې د کاروبار د کار د مخته وړلو په چارو کې هم برخه اخلي. د دې ترڅنگ چې په کاروبار کې پانگه لري، دا ډول شريک د کاروبار استازي هم وي. د کاروبار د پرمختگ ضامن وي نو له همدې کبله د کاروبار لپاره ډير مهم هم وي.

- پانگوال شریک (Sleeping or Dormant Partner): یو داسې شریک چې په کاروبار کې یوازې پانگونه کوي، په گټه او زیان کې شریک وي، د کاروبار د انتظام په چارو کې ونډه نه اخلي دې ډول شریک ته غلی شریک وايي.
- د نوم شریک (Nominal Partner): په نړۍ کې ډیر داسې خلک شتون لري چې په کاروباري چارو کې ښه نومیالی دي دا ډول خلک خپلو ملگرو او دوستانو ته د گټې رسونې په موخه له هغوی سره په کاروبار کې ځان شریکوي چې دا ډول شریک نه پانگه تهیه کوي او نه د کاروبار په چارو کې ونډه اخلي په گټه او زیان کې هم ونډه نلري چې دا ډول شریک ته ننداريز شریک وايي ننداريز شریک د نوم لپاره په کاروبار کې شرکت کوي.
- کاریگر شریک (Worker partner): کاریگر شریک د کاروبار لپاره پانگه نه تهیه کوي په کاروبار کې د خپل علم، تجربې او لیاقت په اساس شریکيږي چې خپله وړتیا د کاروبار د بریالیتوب لپاره کاروي د کاروبار په گټه کې ځان شریکوي.
- نیمه شریک (Quasi Partner): له نیم شریک څخه موخه هغه شریک دي چې مخکې په کاروبار کې شریک و خو له کاروبار څخه جلا شوی او خپله ونډه یې کاروبار کې د پور په ډول پرې ایښې او سود پرې اخلي.

2. د عمر په لحاظ د شریکانو ډولونه:

- بالغ شریک (Adult Partner): بالغ شریک هغه شریک ته وایي چې عمر یې له 18 کلو ډیروي بالغ شریک بلل کیږي.
- نابالغ شریک (Minor Partner): د دې ډول شریک عمر له اتلس کلو څخه کم وي چې یوازې د کاروبار په گټه کې شریک وي. کله چې نابالغ شریک بلوغ ته رسیږي باید شپږ میاشتې مخکې کاروباري ادارې ته د خپل کار په هکله خبر ورکړي چې کاروبار ته ادامه ورکوي او که نه.

3. د تجربې په اساس د شریکانو ډولونه:

- رسیدلی شریک (Senior Partner): رسیدلی شریک هغه شریک ته وایي چې په کاروبار کې ډیره پانگه لگوي، ډیره تجربه لري، د کاروبار په چارو کې ډیره ونډه اخلي چې سود او زیان یې د نورو شریکانو په نسبت هم ډیروي.
- نارسیدلی شریک (Junior Partner): دا ډول شریک په کاروبار کې کمه پانگه لگوي او د کاروبار په چارو کې هم ډیر لږ ډخیل وي چې گټه او زیان ورته د نورو گډونوالو په نسبت کم ورکول کیږي.

4. د مسوولیت په اساس د شریکانو ډولونه:

- محدود المسؤلیت شریک (Limited Partner): دا ډول شریک د زیان په صورت کې یوازې د خپلې پانگې په اندازه مسوول وي چې دا ډول شریک د کاروبار په چارو کې د لاس وهنې اجازه نلري.

- نامحدود المسئولیت شریک (Un-Limited Partner): دې ډول شریک مسوولیت په کاروبار کې غیر محدود وي. د زیان په صورت کې د شریک شخصي شتمني هم په زیان کې ورکول کېږي.

د شراکت ډولونه (Kinds of Partnership)

- معین شراکت (Partnership of Fixed period): دا ډول شراکت د یو معلوم وخت لپاره وي کله چې دغه وخت پای ته ورسېږي، شراکت هم له منځه ځي.
- اختیاري شراکت (Partnership AT_Will): ددې ډول شراکت وخت له مخکې څخه تعیین نه وي که هر شریک وغواړي د ختمولو پریکړه یې کولای شي دا ډول کاروبار د نامعین وخت لپاره وي، یا دا ډول کاروبار د یو وخت لپاره پیل شوي وي مگر د وخت په پوره کیدو سره بیا هم کاروبار ادامه پیدا کړې وي یا د یو ځانگړي کار لپاره پیل شوي وي د کار په تکمیلیدو سره بیا هم شراکت ادامه پیدا کړي.
- محدود المسئولیت شراکت (Limited Partnership): په دې ډول شراکت کې یو شریک محدود المسؤل او بل نا محدود المسؤل شریک وي چې ددې ډول شراکت راجسټر اړین دی. محدود المسؤل شریک د کاروبار په چارو کې دخپل نه وي نورو شریکانو ته سلاورکولای شي. محدود

المسؤل شریک د کاروبار د ختمولو لپاره اقدام نشي کولای، چې په دې ډول کاروبار کې د یو محدود المسؤل شریک او یو د نا محدود المسؤل شریک شتون اړین دی.

شراکت له منځه وړل

(Dissolution of Partnership)

د شراکت ختمول یا له منځه وړل په دې مانا چې د هغه قانوني بڼه له منځه یوړل شي. که شراکت هر ډول وي په لاندې مواردو کې له منځه ځي:

- د تړون په اساس (Dissolution by Agreement): کله چې ټولو شریکانو ته د کاروبار د له منځه وړلو صلاحیت ورکړل شوی وي او هغوی د کاروبار د له منځه وړلو تړون وکړي نو شراکت له منځه ځي.
- د یادښت په وسیله (Dissolution by Notice): په اختیاري شراکت کې هر شریک نورو ته خبر ورکوي او ورته وایي چې زه د نورو په کاروبار کې شریک نه یم همدلته شراکت هم له منځه ځي.
- ځانگړو پېښو د راپېښېدو په وخت:
- ❖ که شراکت د یو معین وخت لپاره پیل شي کله چې وخت پوره شي شراکت هم له منځه ځي.

- ❖ که شراکت د کوم کار لپاره پیل شوي وي کله چې کار پای ته ورسیري شراکت هم له منځه ځي.
- ❖ که کوم شریک مریالیونی شي شراکت له منځه ځي.
- ❖ که محکمه د کوم شریک په هکله د لیونی حکم صادر کړي شراکت له منځه ځي.
- ❖ که یوه داسې پېښه رامنځته شي چې د هغې په وسیله د شراکت قانوني بڼه بې قانونه شي شراکت له منځه ځي.
- ❖ که جنگ رامنځته شي او د شراکت کاروبار له دښمن هیواد سره وي نو شراکت ورسره هم له منځه ځي.

یادښت: که کوم شریک لیونی یا مری نو شراکت ورسره هم له منځه ځي لیکن کاروبار ورسره له منځه نه ځي، ځکه کیدای شي چې نور شریکان کاروبار بیا پیل کړي نو پدې ډول کاروبار له منځه نه ځي بلکې جوړښت یې نوی کیږي.

- د محکمې په وسیله: که شریک د کاروبار په خلاف په محکمه کې عریضه وکړي، نو د لاندې حالاتو په صورت کې شراکت له منځه ځي.

- ❖ که شراکت د تړون په اساس کار ونکړي.
- ❖ که کوم شریک ته خپل حق نه ورکول کیږي.
- ❖ که کوم شریک خپله دنده نه ترسره کوي.
- ❖ که د کوم شریک ذهني توازن خراب شوی وي.
- ❖ که کاروبار په مسلسل ډول زیان کوي.

O گډې پانگې کمپنۍ (Joint stock Company): د

شخصي کاروبار ډول په نړۍ کې ډیر لرغونی دي چې دا ډول کاروبار یو لړ ستونزې (پانگې کمپنۍ، ټول زیان یو نفر) لري او د دغو ستونزو د حل لپاره ځینې خلک سره راټول یوځای یې کاروبار پیل کړ چې ورسره د کاروبار دویم ډول (شراکت) یې رامنځته کړ. خو شراکت هم د پورتنیو ستونزو په حل کې پاتې راغی په ځانگړې توگه کله چې د اوولسمې میلادي پیړۍ په اخرو کې په نړۍ کې صنعتي او بڼتون رامنځته شو، له دې اوبڼتون سره د توکو په تولید او ویش کې زیاتوالی راغی نو له همدې کبله د کاروبار دوه پورتنی ډولونه گټور ثابت نه شول او د کاروبار درېیم ډول (گډې پانگې کمپنۍ) رامنځته شو. د گډې پانگې کمپنۍ د کاروبار یو داسې ډول دی چې ډیر وگړي د گټې د لاسته راوړلو لپاره سره یوځای خپله پانگه د ونډې په شکل سره راټولوي چې په راټولې شوې پانگې پراخ کاروبار پیلوي له کاروبار څخه لاسته راغلې گټه په خپل منځ کې ویشي. د گډې پانگې کمپنۍ دلیرد رالیرد، بانکوالی، بیمه، فولادو کمپنۍ او نور کمپنیو لپاره ډیر پانگه تهیه کوي. د گډې پانگې کمپنۍ د بیلابیلو پوهانو لخوا داسې تعریف شوي:

لارډ لنډلي: "د گډې پانگې کمپنۍ د وگړيو يوه داسې ټولنه ده چې پيسې او پيسو ته ورته توکي د گډې موخې د لاسته راوړلو لپاره په گډه پانگه کې لگوي".

جيمز سټيفن: "د گډې پانگې کمپنۍ د ډيرو وگړو يو ټولنه ده چې د کاروبار يا سوداگرۍ په موخه پيسې يا پيسو ته ورته ارزښتناک توکي سره شريکوي له کاروبار څخه لاسته راغلي گټه په خپل منځ کې ويشي".

همدرانگه کولای شو چې د گډې پانگې کمپنۍ داسې هم تعريف کړو: د گډې پانگې کمپنۍ په هغو وگړو مشتمله وي چې په دې موخه په کاروبار کې پانگونه کوي چې دخپلې ونډې په اندازه د کاروبار په گټه او زيان کې شريک شي.

هغه خلک چې د کاروبار لپاره پانگه تهيه کوي ونډه لرونکي (Share Holder) بلل کېږي. د خلکو را ټوله شوې پانگه د کمپنۍ پانگه جوړوي چې دغه پانگه په کوچنيو کوچنيو برخو ويشلې چې هر برخې ته يې ونډه وايي. هر ونډه يو ځانگړی قيمت لري چې بيلابيلو وگړو ته بې له کومې ستونزې ليرېدل کېږي. د گډې پانگې کمپنۍ ځان ته قانوني شخصيت (حقوقی شخصیت) لري. د کمپنۍ چارې د وگړو يوه ډله چې (Board of Directors) يا مشرتابه پلاوی (مدیره هئيت) ورته وايي پرمخ وړي چې دغه مشرتابه پلاوی د ونډه والو استازي وي او له کاروبار سره مخامخ

اړیکه لري. د کمپنۍ د ونډه والو په لیوننتوب یا مړه کیداسره په کمپنۍ هیڅ ډول اغیزه نه غورځي. د گډې پانگې کمپنۍ ځینې اړینې ځانگړتیاوې په لاندې ډول دي:

- **حقوقی شخصیت:** په شخصي او شریک کاروبار کې د کاروبار او خاوندانو ترمنځ شخصیت جلا نه وي که کوم شخص له کاروبار څخه پیسې اخلي نو د کاروبار له څښتن سره معامله ترسره کوي خو د گډې پانگې کمپنۍ کاروبار له ونډه والو څخه جلا شخصیت لري چې شخصیت یې د مصنوعي انسان په څېر وي او کولای شي په خپل نوم معاملات ترسره کړي، تر وونو کې گډون وکړي د دعوي په صورت کې شخص په کمپنۍ د عوه کولای شي نه په ونډه وال.
- **محدود المسؤلیت:** د گډې پانگې کمپنۍ ونډه وال محدود مسوولیت لري د کمپنۍ هر ونډه وال د خپلې ونډې په اندازه مسوولیت لري.
- **د ونډې لیرېد:** په عامه لمیتید کمپنیو کې ونډه وال کولای شي په اسانۍ سره خپله ونډه بل چاته ته ولیردوي چې د عامه کمپنۍ ونډه وال هروخت وغواړي خپله پانگه ترلاسه کولای شي لیکن په شخصي لمیتید کمپنۍ کې ونډه وال په خپلواک ډول نشي کولای خپله ونډه بل چاته ولیردوي.
- **د ونډه والو شمیر:** په عامه لمیتید کمپنیو کې د ونډه والو شمیر لږترلږه اووه (7) او د ډیر و شمیر د کمپنیو په ونډو

پورې ترلی وي، همدرانگه په شخصي لمیتید کمپنیو کې د شریکانو شمیر لږ تر لږه دوه (2) او زیات تر زیاته پنځوس (50) دی.

- د سازمان چارې: د کمپنۍ د چارو د مخته وړلو لپاره یو پلاوی (هئیت) ټاکل کیږي چې د مشرتابه پلاوی په نامه یادېږي، د کمپنۍ لپاره پلانونه، پروگرامونه جوړوي او هغه پرمخ وړي مشرتابه پلاوی یو مشر لري چې د درو کالو لپاره ټاکل کیږي او د مشرۍ دنده باید په ډیره امانت والۍ سره ترسره کړي.
- اوږد عمر: د گډې پانگې کمپنۍ له ونډه والو څخه جلا حقوقي شخصیت لري که کوم ونډه وال مري یا لیوني کیږي د کمپنۍ په عمر اغیزه نلري نو له دې کبله د دې ډول سازمانو عمر اوږد وي.
- دگټې ویش: د دې ډول کمپنیو د جوړولو موخه دگټې لاسته راوړل وي نو د کمپنۍ دگټې په صورت کې ټول ونډه وال د کمپنۍ ټوله گټه په خپلو کې نه ویشي بلکې یو مقدار گټه د زیرمې په بڼه ساتي ترڅو د غیرې مترقبه ستونزو د راپېښیدو په وخت کې د ستونزو مخنیوي وکړي.
- د کار تبدیلیدل: د گډې پانگې کمپنۍ کاروبار ته په اسانۍ تغیر نه ورکول کیږي تل هغه کارونه مخته وړي چې په قانون کې یې ذکر کړي وي.

- د ونډو پيړودل: د عامه کمپنيو ونډې هر وخت خلک کولای شي واخلي مگر شخصي کمپنيو ونډې هر څوک نشي کولای چې وپيري.
- د ځمکو پېر او پلور: د گډې پانگې کمپنۍ ځانته يو قانوني بڼه لري کولای شي په خپل نامه ځمکې وپيري يا وپلوري او کيدای شي چې په خپل نامه له نورو کاروباري ادارو سره تړونونه هم وکړي.
- پراخه کاروبار: په گډې پانگې کمپنۍ کې کاروبار په پراخه توگه پيل کيږي ځکه دلته د پانگې د نه شتون ستونزه نه وي.
- د پرايويت لفظ: شخصي پراويت لميتيد کمپنيو سره د پراويت لفظ کارول اړين دي خو عامه کمپنۍ له دغه حالت څخه مستثنا دي.
- د کاروبار په چارو کې لاس وهنه: د سازمان په نظم کې هيڅ يو ونډه وال لاس وهنه نشي کولای البته په کلنۍ غونډه کې ونډه وال کولای شي چې د کاروبار د چارو په هکله نظر ورکړي.
- د ملکيت حقوق: د کمپنۍ ونډه وال يوازې تر خپلو ونډو په کمپنۍ کې ونډه لري د ټولې کمپنۍ د عوه نشي کولای ځکه کمپنۍ ځانته قانوني بڼه لري ټولې شتمنۍ د کمپنۍ ملکيت وي هيڅ يو ونډه وال ته د شتمنۍ د ملکيت حقوق نه ورکيږي.

گڊي پانگي کمپني اداري جو رڻبت: لکه څرنگه ڇي د گڊي پانگي کمپني د يو قانوني شخصيت بنه لري تر جو رڻبت وروسته په خپل کار پيل کوي او د استازيتوب لپاره يو اداري مجلس له ونڊه والو ٽاڪي ڇي دمشرتابه پلاوي (Board of Directors) ورته وايي. دغه ٽاڪني د ٽولو ونڊه والو له رايه اچولو وروسته تر سره کيڙي ڇي دغه مشرتابه پلاوي يو نفر د مشر په توگه له پلاوي څخه يا له باندي وٽاڪي ڇي (Chief Executive) ورته وايي. ٽول ونڊه وال په کال کي يو ځل غونڊه کوي ڇي پکي د گڊي پانگي کمپني کړنلاره، حسابونه او اڀونڊه راپورنه ترڅيڙني لاندې نيسي. او وروسته بيا د اڀونڊه ادارو مسوولين ٽاڪي ڇي دا کار د رايو له اچولو وروسته تر سره کيڙي، هر ونڊه وال د يوې رايي د اچولو حق لري دا په دي مانا ڇي که د چا ونڊي لس وي هغه ته د لسو رايو اچولو حق ورکول کيڙي له کلني غونڊي وروسته د گڊي پانگي کمپني په کارو کي ونڊه وال هيڅ ډول لاسوهنه نه کوي د گڊي پانگي کمپني په دوه حالاتو کي له منځه تللي شي:

- 1- د اچي په اداري مجلس کي د له منځه وړلو پريکړه وشي.
- 2- کله ڇي کمپني له سقوط سره له دي امله منځ شي ڇي پورونه له ٽول قيمت څخه واورې.

په دواړو حالاتو کي اڀينه ده ڇي د له منځه وړلو چاري بي د کمپني د اڀونڊه چارو سمبالښت د اداري له اجازي وروسته

تر سره شي او له قانوني اجازه ليک پرته دا کار نشي کيدای. په ټوليز ډول په داسې حالت کې د حکومت له لوري د کمپنۍ د ماشينونو او اومو موادو ليلام او د پورپروي تر منځ د هغه د ویش په موخه يو سمبالونکی ټاکل کيږي چې له منځه وړونکي بلل کيږي.

د شرکت او کمپنۍ تر منځ توپير: شرکت او د گډې پانگې کمپنۍ د کاروبار دوه ډولونه دي چې يو له بل سره لاندې توپير لري:

1- په شرکت کې شته وسایل د ټولو برخه والو ترمنځ يو شان گډ گنل کيږي او هر شريک يې د بل شريک له لوري وکيل وي همدراز د دوي ټولو مسووليت يو رنگ وي. د بيلگې په توگه که د شرکت د کوم پور پرې کول اړين وي نو په ورکولو يې ټول يو شان مکلف دي خو کمپنۍ د شرکت برخلاف جلا قانوني بڼه لري او هر يو ونډه وال يې جلا بلل کيږي. کمپنۍ کې د گډونوالو ونډه د دوي ترمنځ ونډه محدود وي داسې چې که چيرته کمپنۍ د يوالياه (گروبه) شي نو د وسايلو ویش بايد هر ونډه وال د ونډې په تناسب سره تر سره کيږي. له ديواليه کيدو دمخه دغه کار يو شريکوال هم نشي کولای، داسې چې د کمپنۍ الاتو کې کوم تصرف وکړي. له همدې امله چې کله يو ونډه وال د کمپنۍ پوروري وي او د هغه برخه په کمپنۍ کې له منځه يوړل شي نو اغيز به يې يوازې د ده تر ونډې محدود وي داسې چې کومه ونډه يې په

واک کې وي هغه به د پور په بدل کې له منځه ځي نور څه نه د کمپنۍ په الاتو کې چې دا کومه ونډه لري هغه له منځه نه ځي ځکه چې د کمپنۍ په الاتو کې قانوني ډول هیچاته د تصرف اجازه نشته.

2- په شراکت کې که د کار او یا هم د شریکان له لوري د عوه و شي نو ټول شریکان په خپل منځ کې مدعي او مدعي عليه وي خو کمپنۍ د دې ټولو برخلاف جلا قانوني بڼه لري او له ګډونوالو پرته یوازې کمپنۍ مدعي او مدعي عليه وي او په محکمه کې د قانوني شخص استازیتوب اداري کس وي.

3- شرکت او کمپنۍ هم جلا قانوني بڼه لري چې د قانوني شخص په نامه یادېږي.

4- په شرکت کې هر شریک خپل ګډون فسخه او پانګه بیرته تر لاسه کولای شي. په کمپنۍ کې داسې نشي کیدای او یوازې خپله ونډه پلورلای شي.

5- په شرکت کې په عمومي توګه ګډونوال مسوولیت د دوی تر لاس لاندې و سایلو پورې محدود نه وي او په کمپنۍ کې محدود وي.

د کمپنۍ ونډې: کله چې خلک په کمپنۍ کې ګډون کوي او خپله پانګه ورکوي کمپنۍ په خپل وار سره د ګډون والو په نوم یو سند خپروي خو په کمپنۍ کې د هغوی د ګډون کچه بنسټګاره شي. دغه سند ته ونډه (Share) وايي کمپنۍ ته چې څومره بودیجه ومنل شي هغه په برخو یا ونډو ویشل کېږي.

هر ونډه ټاکلې بیه لري چې دغه بیه کله د ونډې له پاسه لیکلې وي چې ښکاره (face value) ورته وايي. د ونډو ویش دوه ډوله کیږي لومړي ډول یې هغه دي چې د گډون کوونکي نوم پرې لیکل شوي وي چې لیکلې ونډه (Registered share) په نامه یادېږي او دویم ډول یې هغه دي چې نوم پرې نه وي لیکل شوی، د چا په لاس کې چې وي د هغه بلل کیږي د ونډې ته لاسي ونډه (Bearer share) وايي.

ونډې د ونډه والو د حقوقو پر بنسټ په دوه ډوله دي:

1- عادي ونډې (Ordinary share)

2- ځانگړې ونډې (Preference Share)

د دواړو ونډو تر منځ توپیر دادی چې دغوره شوې ونډې لرونکي ته د کمپنۍ د عوایدو په ویش کې د عادي ونډه وال په پرتله د لومړیتوب حق ورکول کیږي چې د لومړیتوب صورتونه یې په لاندې ډول دي:

1- د ځانگړې ونډه والو ته عواید د هغه اچول شوي پانگې په تناسب ورکول کیږي. دبیلگې په توگه که لس سلمه پانگه اچولې وي، لومړي عواید ځانگړي ونډه وال ته د هغوي د پانگې د سلمې په اساس ویشل کېږي وروسته چې څه پاتې شي هغه عادي ونډه والو ته ورکول کیږي. او که پاتې نه شي دوی به همداسې بې برخې وي همداراز که کمپنۍ د کال په بهیر کې څه عواید تر لاسه نه کړای شي، د ځانگړې ونډه

والو عوايد بيا هم ساتل کيږي داسې چې راتلونکي کال کله چې عوايد ترلاسه شي لومړي دوی ته او بيا عادي ونډه والو ته ورکول کيږي.

2- کله بيا د ځانگړې ونډه وال د عوايدو کچه د عادي ونډه والو په پرتله زياته وي.

3- دکمپنۍ په کلنۍ غونډه کې د ځانگړې ونډه والو خاوندانو ته د رايو ورکولو حق وي او عادي ونډه والو ته دا حق حاصل نه وي او يا خودوی ته د يوې رايې اچولو حق وي په داسې حال کې چې د ځانگړي ونډه وال ته د دوو رايو حق وي.

گډې پانگې کمپنۍ ډولونه

Kind of joint stock companies

اجازه ليک کمپنۍ (Chartered Company): دا ډول کمپنۍ په اروپا او برتانيا کې 1844 ميلادي وړاندې د شاه د فرمان په اساس جوړېدلې چې چارتر بانک اف انگلينډ، چارتر بانک اف انډيا يې بڼې بيلگې دي خو کله چې د کمپنيو قانون جوړ شو نو اجازه ليک کمپنۍ يو ځل بيا د قانون په اساس جوړې شوې په اوسنيو وختونو کې د دا ډول کمپنيو شمېر ډير لږ دی ځکه او سمهال د کمپنيو د جوړښت لپاره يو جلا قانون شتون لري. د اجازه ليک کمپنيو ځانگړتياوي:

- د ډول کمپنی د شاه د فرمان په اساس جوړیږي.
- له دې ډول کمپنیو سره د لمیتید کلمه نه وي ذکر.
- دا ډول کمپنی ډیر صلاحیت لري چې د قواعدو او ضوابطو په اساس کاروبار چلوي.
- مشري د شاهي فرمان په اساس د شاه لخوا ټاکل کیږي چې ډیر با صلاحیته وي.
- د شاهي فرمان په اساس د دې ډول کمپنیو کاروبار معطل کیږي.

قانوني کمپنی (Statutory Company): دا ډول کمپنی د یوې معتبرې قانوني مرجع یا د ولسمشر د ځانگړي فرمان په اساس جوړیږي. د قانوني کمپنیو ځانگړتیاوې په لاندې ډول دي:

- 1- دا ډول کمپنی د یو قانوني مرجع یا د ولسمشر د ځانگړي فرمان په اساس جوړیږي.
- 2- دا ډول کمپنی داسې کارونه سرته رسوي چې د ټولني بهبود په کې وي.
- 3- دا ډول کمپنی د حکومت په ولکه کې وي.
- 4- په دې ډول کمپنیو کې ونډه وال تر خپلې ونډې مسوول وي.
- 5- دا ډول کمپنی د کاروبار په هکله مکمله اجاره داري لري.
- 6- دا ډول کمپنی د ټولني دگټو د ساتلو لپاره جوړیږي.

راجستر کمپنی Registered Corporation: دا ډول

کمپنی په هیوادونو کې د شته قوانینو په وسیله چې د هیوادنو د ولسي جرگوله خوا تصویب شوي وي جوړیږي او دوه ډوله لري:

• نامحدودالمسؤولیت کمپنی Unlimited Company: په

دې ډول کمپنیو کې ونډه وال د کمپنی د زیان یا پورونو په وړاندې نامحدود مسوولیت لري دا په دې مانا که کمپنی کله له زیان سره مخامخیري، د ونډه والو شخصي شتمني هم په پور کې ورکول کیږي.

• محدودالمسؤولیت کمپنی Limited Company: په دې

ډول کمپنیو کې ونډه وال د زیان په صورت کې تر خپلو ونډو مسوولیت لري. د یوې کمپنی پور په دوه ډوله تړل کیږي:

❖ د ضمانت په اساس By Guarantee

❖ د ونډې د ارزښت په اساس By share value

یوه کمپنی د ونډو په وسیله په دوه ډوله محدودیږي:

• شخصي محدودالمسؤولیت کمپنی Private Limited

Company: په دې ډول کمپنیو کې د ونډه والو شمیر له

دوو تر پنځوسو پورې وي دغه کمپنی ونډې ویشي او نه یې خپروي او نه په بازار کې ونډې پلورل کیږي، چې له دې ډول کمپنیو سره د پرایویټ کلمې لیکل اړین دي.

عمومي محدود المسؤليت کمپنی **Public Limited**

Company: په دې ډول کمپنیو کې د ونډه والو شمېر لږ تر لږه اووه او د زیاتوالي یې په ونډو پورې تړلی وي او د دې ډول کمپنیو ونډې د ونډو په بازار کې په ازاده توګه پلورل او پیرودل کېږي.

دویم څپرکی

صنعت Industry: باید ووايو چې په لرغونو زمانو کې څارویو او کرنیزو محصولاتو د خلکو اړتیاوې نه شوې پوره کولای نو خلکو د کرنې پیاوړتیا ته پام وړ او نو ځکه یې د اړتیا له مخې اسبابونه جوړ کړل چې همدا د لومړي صنعت پیلامه وه همدارنګه کله چې انسان له کوچیانې ژوند نه د

مېشت کېدو خوا ته راغی، نو انسان به خپل ټول اړتیاوړ توکي په لاسو جوړول. له خاورینو کټوریو نیولې ان تر کالیو او جامو پورې ټول شیان به یې په طبیعت کې له شته توکو نه په لاسونو او بدل او جوړول. هغه وخت لاسي صنایع د بشر له رغنده استعدادونو او له نوښتونو ډک ول او هر قوم به له خپل استعداد او وړتیاوو سره سم د اړتیاوړ توکي رامنځته کول د لرغونو انسانانو هر قوم او قبیلې به د سیمې چاپیریال له مخې خپل، خپل لاسي توکي رامنځته کول د ساري په توګه طبیعت د سرو سیمو خلک دې ته اړ وپستل چې له سرو نه د بیچ کېدو په موخه ځانونو ته تودې جامې وګنډي او د حیواناتو له پوستینونو څخه ځانو ته کالي او نور توکي جوړ کړي. همدغو لاسي صنایعو د وخت په تېرېدو سره پرمختګ وکړ، خو کله چې انسان د فلزاتو ویلې کیدل زده کړل چې دا صنعت دویم پړوا بلل کېږي چې د ماشین تراخترع پورې د دودیز صنعت لړۍ روانه وه خو کله چې په اوولسمې میلادي پېړۍ په اورو کې په انګلستان کې صنعتي اوښتون رامنځته شو نو په نړۍ کې ژور بدلون راغی. په نړۍ کې عصري توکي او وسایل رامنځته شول. د خلکو د ګټې اخیستنې لپاره د توکو استحصال، کیفیت او ښې بدلون ته صنعت ویل کېږي، چې د اقتصاد د علم له نظره هغه تولیدي پروسه ده چې له خامو موادو لکه وړۍ، پنبې، پوستکي او نورو څخه د انسان د مټ قوت، ځواک او یاد

ماشین په وسیله ترې کار اخیستل کیږي. په دې کې شک نشته چې صنایع د هیواد په اقتصاد کې ستر ارزښت او اهمیت لري، په هیوادنو کې د صنعت د پرمختګ سره د بهرنۍ سوداګرۍ نا انډولې له منځه ځي. له پورتینو څرګندونو څخه داسې رامنځته کیږي چې په نړۍ کې دوه ډوله صنعت شتون لري:

1- لومړني صنعت Primary Industry: په لومړني صنعت

کې ټولې هغه کرنې شاملې دي چې په اومه موادو پورې اړه لري د بیلګې په توګه د کاني زیرمو راویستل، کرنه کول، کب نیونه، ځنګلونه پرې کول. په لومړني صنعت کې انسان په خپله څه نه پیدا کوي بلکې له طبیعت څخه یې د ځینو وسایلو په وسیله منځته راوړي. د بیلګې په توګه کروند ګرد کړنې په وسیله توکي لاسته راوړي چې یوازې د کرنې پروسه مخ ته وړي یا کب نیونکي کبان نیسي. په دې پروسه کې انسان په خپله توکي منځته نه راوړي، بلکې د وسایلو په وسیله توکي د کارولو لپاره لاسته راوړي. لومړنی صنعت په دوه ډوله دی:

1- استخراجي صنعت Extractive industry: په دې ډول صنعت کې ټولني هغه کرنې شاملې دي چې د ځمکې له سر یا منځ څخه اومه مواد راوباسي. د بیلګې په توګه د کانونو راویستل، ځنګلونو وهل، کب نیونه او نور.

2- جنتکي صنعت Genetics industry: په دې ډول صنعت کې ټولې هغه کرني شاملې دي چې د حیواناتو او نباتاتو په پالنه کې تر سره کېږي. د بیلگې په توګه د نباتاتو کینول، قلمې لګول د کبانو روزل، چرګانو روزل او نور.

2- منځنی صنعت Secondary Industry: منځنی صنعت

هغه صنعت ته ویل کېږي چې په هغه کې اومه مواد په لا ګټور شکل اړول کېږي. یانې له اومه موادو څخه بیلا بیل توکي جوړېږي. د بیلگې په توګه کله چې کروندګر غنم لاسته راوړل له غنمو ډوډۍ، کیک، کلچو جوړولو ته یا د ځنګل له لرګیو نور عصري توکي لکه فرنیچر جوړولو ته منځنی صنعت ویل کېږي. په منځني صنعت کې توکي په بیلا بیلو بڼو بدلېږي. منځنی صنعت هم په درې ډوله دی:

1- رغندو صنعت Constructive industry: په دې ډول صنعت کې ټول هغه کارونه شامل دي چې له رغونې سره سروکار لري د بیلگې په توګه: سپکونو رغول، کورونو رغول، ساه ګانو جوړه ول او نور.

2- تولیدي صنعت Manufacturing industry: په دې ډول صنعت کې توکي په کار تمامه او نیمه کار تمامه توکو بدلېږي دساری په ډول: د بیلابیلو خوړو جوول، د کالیو جوړول او نور.

3- چوپړتيايي صنعت Services industry: په دې ډول صنعت کې ټولې مسلکي چوپړتياوې شاملې دي چې انسانان يې سرته رسوي د بيلگې په توگه روغتيا پالي، ښوونه او روزنه او نور.

صنعت د جوړيدا په لحاظ هم په دوه ډوله دی چې عبارت دي له:

1- **لاسي صنعت Handcraft**: لاسي صنعت هغه صنعت ته وايي چې په هغه کې ټول توکي په لاس جوړيږي، چې عموماً په شخصي تشبثاتو پورې اړه لري لاسي صنعت د هيواد په اقتصاد او د کورنيو په اقتصادي وده کې مهمه ونډه لري چې په پرمختللو او پرمختيايي هيوادونو يو شان ارزښت لري د پرمختللو هيوادونو له ډلې د المان او جاپان په اقتصاد کې ځانگړي ځای لري. که مونږ او تاسو د نړۍ بازارونو ته وگورو نو ټول په زړه پورې ماشيني صنايعو څخه ډک دي خو بيا هم د ماشيني صنعت په نسبت د لاسي صنايعو مينه وال ډير دي.

2- **ماشيني صنعت**: ټول هغه توکي چې د ماشين په وسيله جوړيږي ماشيني صنعت بلل کيږي، چې په کې ټولې درنې، منځنۍ او سپکې صنايع شاملې دي. خو بايد وويل شي چې د ماشيني صنعت تر راتگ دمخه ټول د کار وسايل په لاس جوړيدل. د لومړي ځل لپاره کله چې د انگلستان

صنعتي او بښتون رامنځته شو، نو د نړۍ په اقتصادي ژوند - ژواک کې لوي بدلون رامنځته شو. تر هغې وروسته ډير لاسي کارونه په ماشين بدل شول او هر هيواد د خپل ځواک په اندازه له ماشين الاتو څخه کار اخيستل پيل کړل.

په افغانستان کې د صنعت تاريخي بهير: زمونږ په لرغوني هيواد کې چې د زرگونو کلو تاريخ لري او ددې ټولې دورې په اوږدو کې د فرهنگ او مدنيتونو ځانگړه په يو شمير سيمو، لکه کاپيسا، بگرام، هډه، باميان، اي خانم، ميرزکه او نورو کې د پلټنو او کيندنو په پايله کې داسې لاسي صنايع تر لاسه شوي چې د ډير ښه او لوړ هنر ذوق استازيتوب کوي.

د ځينو تاريخپوهانو او لرغون پيژندويانو د اټکل له مخې 9000 کاله دمخه په اريانا کې د فلزاتو دوره پيل شوې چې د مس او قلعي گډ مرکب د هډوکو او تيگو څخه د جوړو وسايلو ځای ونيو او بيا له نن نه پنځه زره کاله وړاندې د ډول ډول مسکوکاتو، کلالي صنعت او ډيرو فلزي وسايل او لوښو لرونکي او وروسته د ميلاد په لومړي پيړۍ کې يې د ډيرو هلو ځلو په پايله کې دومره پرمختگ کړی دی چې خپلې ټولې اړتياوې يې په خپله پوره کړي او په ښه ډول يې خپل صنعت ته وده ورکړې ده او د زړه په مينه يې پاللي او راتلونکو ته يې ښې تجربې پريښودې دي او په بيلابيلو ځانگو کې کلالي، ترکاني، زرگري، اهنگري د قالينې

ټغر، ليمخي، شري او د نورو اوبدل پوسټين گنډل،
خامک دوزي او داسې نورو کې يې د ستاينې وړ
پرمختگونه کړي دي.

په افغانستان کې د لومړي ځل لپاره د امير دوست محمد
خان په وخت کې له ماشيني صنعت څخه کار واخستل شو.
دا هغه وخت و چې افغانانو دويمه جگړه له انگرېزانو سره
پای ته رسولې وه او په کابل کې د وسلو جوړولو يوه لومړنۍ
فابريکه جوړه کړې وه چې له افغانانو پرته هندي او ايراني
کارپوهانو هم پکې کار کاو. تر امير دوست محمد خان
وروسته د امير شيرعلي خان په واکمنۍ کې د ټوپک جوړولو
تر څنگ د يو شمير ټوپونو جوړل هم پيل شول او تر دې پرته
د چاپ ماشين هم کابل ته راوړل شو چې د شمس النهار اخبار
او يو شمېر کتابونه، پوستي ټکټونه او دولتي فرمانونه به
يې چاپول. خو دا هر څه د انگرېزانو له دويمې پلا جگړې سره
ديريانمن او له ځنډ سره مخامخ شول.

کله چې 1880 ميلادي کې عبدالرحمان خان واک ته
ورسيد، د لرغونو ماشينونو تر فعالولو پرته يې په کابل کې
د علم گنج په نوم ماشين خانه جوړه کړه چې عسکري وسايل
به يې پکې جوړول او له دې پرته يې سل لوی او واړه
ماشينونه درلودل چې د چاپ، صابون جوړونې، شمع
جوړونې او نورې چارې به په سرته رسېدلې، چې تقريبا

600 تنه فلزات په صنعتي محصولاتو بدلیدل او 50000 تنو په کې کار کاو.

دامیر حبیب الله خان په دوره کې ماشینی صنعت لاپسې وده وکړه په 1906 میلادي کال کې دخرمنو او بوټانو فابریکه فعاله شوه او د ورینو منسوجاتو فابریکې هم په کار پیل وکړ. جبل السراج د بریښنا د فابریکې بنسټ هم کینډول شو دا وخت د صنعتي کارکوونکو شمیر د 50000 تنو په شاوخوا کې و. کله چې غازي امیرامان الله خان د هیواد د خپلواکۍ اعلان وکړ د ټولنیزو، سیاسي، فرهنگي او اقتصادي چارو تر څنګ یې د صنعت پیاوړتیا ته هم ډیره مخه وکړه. ده په واکمنۍ کې د بریښنا د تولید، مطبعو، دسمنټو

صنعت، بوري، گوګړو، کاغذ، جوړولو، بنسینې جوړولو، نسینې جوړولو، غوړایستلو، دمبوود کنسروا کولو او نور ماشینونه واخېستل او هیواد ته راوړل شول.

خو کله چې امیر حبیب الله خان د سقاو و زوي نهه میاشتي د اړودوړ دوره جوړه کړه دا هر څه په تپه ودریدل او ټول صنعتي کارونه پر ځای ولاړ ول ترهغه وروسته چې اعلیحضرت محمد نادر خان واک ته ورسید، نوموړي وکړای شول په هیواد کې یو څواکمن حکومت جوړ کړي ټولې هغه صنعتي دستګاوې چې له فعالیتته پاتې وې بیرته فعالې کړي او یو څه نوي ماشینونه یې هم هیواد ته را وارد

کړل او د صابون جوړولو د فابریکې بنسټ یې هم کینډود، د موټر د ترمیم فابریکه هم رامنځته شوه، د ترکانۍ فابریکه یې هم رامنځته کړه او همدارنگه په جبل السراج کې د ټوکر فابریکې هم په کار پیل وکړ. وروسته بیا اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه او شهید سردار محمد داود خان د واکمنیو په مهال کې د هیواد صنعتي کیدو ته ډیره پاملرنه وشوه او له بیلابیلو هیوادونو څخه سپک او درانه ماشینونه هیواد ته راوړل شول چې د هیواد په پلازمینه او ولایتونو کې یې فعالیت پیل کړ.

په کال 1352 هـ ش کې د هند په بې بدله مرستې د کابل د څرخي پله په سیمه کې صنعتي پارکونو پروژې فعاله شوه چې له خصوصي متشبثینو سره یې ډیره مرسته وکړه. له 1312-1352 هـ ش پورې د هیواد په دولتي سکتور برسېره ملي پانگوالو ته هم د صنعتي فعالیتونو اجازه ورکړل شوه چې یو شمیر شرکتونو له بهر څخه سپک او درانه ماشینونه هیواد ته راوړل او په کار یې پیل وکړ چې د دغو خصوصي پروژو شمیر درې سوه 300 ته رسید چې په دې ډله کې د غالی جوړولو، وچلونۍ (خشکه شویۍ)، تشناب کاغذ، کارتن جوړولو، کشمش پاکۍ، او بدلو، یخ جوړولو، نجاری، بوټ جوړولو او یو شمیر نورې فابریکې شاملې وې. خو کله چې په 1357 هـ ش کې د نورد میاشتي په اوومه د یوې کودتا په ترڅ کې د افغانستان سیاسي بدل شو په پیل

کې يې د يو شمير کمونستي هيوادنو له لوري يو شمير ماشينونه را وارد شول تر يو وخته يې کار هم وکړ خو وروسته يو شمير پانگوالو د زنداني کيدو او وژلو له امله په ټولو چارو کې بدلون رامنځته شو. کډوالي پيل شوه. مقاومت داوم وموند. د هيواد په ولايتونو کې په صنعتي توليداتو کې د کميت او کيفيت له لحاظه ډير کمښت رامنځته شو خوله دې ټولو ستونزو سره سره تر 1371 هـ ش پورې په هيواد کې (574) صنعتي او توليدي موسسو شتون درلود چې په دغو موسسو کې د بريښنا د انرژۍ 41، د ډبروسکرو 10، نفت او گاز 3، کيمياوي صنايع 73، ساختماني صنايع 18، د ماشين جوړولو او فلز کارۍ صنايع 50 د درملو د توليد صنايع 3، د چاپ او خپرونې صنايع 26، د نجارۍ او کاغذ جوړولو صنايع 16، خفيفه صنايع 141، د ارتزاقې موادو صنايع 124 او نورې 69 موسسې شاملې وې.

له کال 1371 هـ ش څخه وروسته په هيواد کې د واک پر سر جگړې پيل شوې او دا پورتنۍ ټولې موسسې زياتره وسوزيدې، ماشين الات يې غلا شول تر هغه چې طالبان واک ته ورسيدل. هغوي هم پانگوالۍ ته زړه نه ښه کاو خو بيا هم يو شمير صنعتي کارونه وشول، په هيواد کې د موقتي ادارې په رامنځته کيدو سره د صنعت په برخه کې هم ځينې پرمختگونه رامنځته شول. په کال 1390 هـ ش کې د

هيواد په داخلي ناخالص توليد کې د صنعت د سکتور ونډه %21.3 سلمه وه، او په کال 1388 هـ ش کې د صنعت د سکتور د داخلي توليد ټوليز ارزښت 8991 ميلونه افغانۍ، په 1389 هـ ش کې 8949 ميلونه افغانۍ او په کال 1390 هـ ش 10562 ميلونه افغانۍ وه. اوس مهال په افغانستان کې 288 صنعتي موسيسې د صنعتي توکو د توليد په برخه کې فعاليتونه تر سره کوي چې 22000 هيوادوال په کې کار کوي او د هيواد مهم صنعتي توکي عبارت دي له: کيمياوي سرې، سمنټ، دارو، مالگه، کاغذ تشناب، وره، غوښه، ساب ونه، غيرې الکولي مشروبات او نور. همدرانگه له ډېرو لرغونو زمانو راهيسې زموږ هيوادوال هم د لاسي صنايعو په جوړښت کې رول لري او ځينې تر اوسه لاهم د لاسي شيانو پر جوړښت اخته دي. له ډېر پخوا راهيسې زموږ په هيواد کې لاسي غالی، ليمخي، نغر، کني، لاس ماغوان، جرابې... او نور شيان او بدل کيږي.

همدغسې په هيواد کې کندهارۍ غاړې، غاړکۍ، گوتې، لاس بندونه، ملاوستني، بگړۍ... او نور توکي او بدل کيږي. په ځينو ځايونو کې له لرگيونه ډېر توکي لکه کړڅۍ (خمڅۍ)، مېزونه، بناڅۍ، راشپېلونه، صندلۍ، الماری، کاسې، دروازې جوړيږي. په هيواد کې له کانو او ډبرونه هم ډېر اړين توکي لکه بگری، مېچني او نور وسايل

جوړېدل چې اوس ځينې توکي په انټيکو توکيو بدل شويدي. يو مهال ډېرو وگړيو له دغو توکو ډېره گټه پورته کوله او ټول ژوند يې په همدغو توکو مخته روان و اوس هم ځينې هېوادوال ترې گټه پورته کوي د هيواد د ځينو مهمو لاسي صنايعو يادونه په لاندې ډول کوو:

1- کلالی: د کلالی هنر د افغانستان له نومياليو لاسي صنايعو او کسبونو څخه دی چې د هيواد په هره سيمه کې ډير ارزښت لري او په مشکله به يو داسې کور په کليو او بانډو کې وموندل شي چې هلته د کلال د لاس جوړلوني شتون ونلري. د کلالی د لوبنو جوړولو تاريخ خو په څرگند ډول معلوم ندي خو دا اندازه يې څرگنده ده چې په دې هيواد کې زرگونه کاله اوږد تاريخ لري او اوس هم د هيواد په بيلا بيلو سيمو کې په بيلا بيلو جوړېږي. د هيواد په بيلا بيلو سيمو کې همدا اوس اوس کاسې، مجسمې، کوزې، چيلمچي، قندانې گلدان، د مستو کټوې، چيلم د جامو مينځلو او کورتو سولولو تغارې، کاشي خښتې، بلوونه، مرتبانونه او داسې نور توکي جوړوي او په مناسبه بيه پلورل کېږي. د کلالی اومه مواد له خټې (خاورې) جوړوي چې د سختې، نرمې او سريننانکې ځانگړتياوې ولري.

2- غالی: غالی زموږ د هيواد د لاسي صنايعو يو ارزښتمن توليد دی چې په ملي اقتصاد کې تر نور هر څه ډير رول لري او د هيواد له لويو صادراتي توکو څخه شميرل کېږي. د

غالیو اوبدل په افغانستان کې یو لرغونی تاریخ لري او په بهرنۍ نړۍ کې افغاني غالی له یو ځانگړي شهرت څخه برخمنې دي چې اوس هم د نړۍ په مشهورو موزیمونو کې افغاني غالی د نندارچیانو لپاره نندارې ته ایښوول شوي دي. زموږ په هیواد کې په ډیر وسایزونو او ډیرو رنگونو جوړیږي چې د هرې سیمې قالینې خپلې ځانگړنې او خپل ځانگړي شهرت او ښکلا لري. د غالیو د تولید مهم مرکزونه له اقچې، اندخوي، دولت اباد، فاریاب، بلخ، قزل ایماق، شبرغان، مېمنه، قلعه زال، خماب، مور چاق، چکش، قرقینو، بلوچي، هرات سیمې دي. د غالیو عمر او ښکلا د هغې په تار او د گندونکي مهارت پورې اړه لري. زموږ د هیواد هغه سیمې چې یادونه یې پورته وشوه چې په غالیو اوبدلو کې شهرت لري، ډیر کلي او بانډې دي چې هلته میرمنې له خپلو نارینو سره د غالیو په اوبدلو کې څنگ په څنگ ونډه اخلي او تقریبا ټولې میرمنې د غالیو په اوبدلو کې ښه وړتیا لري.

3- پوستین: د پوستین گنډلو اساسي اړتیا وړ مواد د پسونو پوستکي جوړوي. پوستین گنډونکي چې کله پوستکي له قصاب څخه تر لاسه کړي لومړي هغه پوستکي ته اش ورکوي. اش د اوږو اوربشو او مالگې له مخلوط څخه عبارت دي چې دا درې واړه په غلیظه او ټینگه توگه جوړوي او بیا پوستکي د ځمکې پر مخ هواروي او تیار شوي اش یې

پرمخ هواروي. کله چې پوستکي را ټول کړي، د وړۍ مخ يې بهرته کوي او بيا يې لمرته اچوي چې دا کار هره ورځ تر سره کوي ترڅو هره ورځ نوي اش د هغه پرمخ ځای ونيسي. دا کار لس ورځې دوام لري او په ژمي کې چې هوا سره وي پنځه ويشت ورځې دوام کوي ترڅو پوستکي د تراشلو لپاره چمتو شي کله چې غواړي پوستکي و تراشي په يو هوار ځای يې هوروي او ټوله غوښه يا وازده چې په پوستکي نښتې وي ترې تراشي. تر دې چې يو نازک او پوست پوستکي پاتې شي. رنگ ورکول يې هم همداسې يو عمليه غواړي ترڅو پوستکي رنگ شي تر رنگ وروسته يې سنډې پخوي چې بڅۍ يې هم بيا دوه ډوله يو لیسې بڅۍ او يوه پرکاره بڅۍ پرې کوي. وروسته له هغې پرې بڅۍ پيلوي چې د قلم وهلو مرحله ورته وايي او په پای کې ترې يونسکلي تود پوستين جوړ شي چې زموږ په هيواد کې هغه سيمو کې چې ډيره واوره لري او سرې سيمې دي له پوستين څخه ډير کار اخلي او د افغانستان پوستين نړيوال شهرت هم لري چې ډير شمير بهر نړۍ ته صادريږي او د بهرنۍ نړۍ په بازار کې ښه مقام هم لري او د هيواد له مهمو صادراتي توکو څخه شميرل کيږي.

4- زرگري: د زرگري صنعت په هيواد کې د نورو صنايعو په څير له استاده شاگرد ته له پلاره زوي ته پاتې وي چې زياتره استادان له دوو څخه تر پنځو شاگردان لري چې دا صنعت هم

زمونږ په هیواد کې زرگونه کاله تاریخ لري. د زرگری صنعت په درو فلزاتو چلیږي: سره زر، سپین زر او برنج. زرگران د سرو زور تول او اندازه په قیراط کوي چې دا یو ترکی ویی دي چې معادل یې له خلورو وربشو سره کیږي چې د گرام 10/1 برخه جوړوي د هیواد د پلازمېنې تر څنګ ننګرهار، کندهار، بلخ او هرات کې هم ډیر ښه بازارونه لري.

5- خامک گنډل: خامک گنډل د ټول هیواد په کلیو او او ښارونو کې له ډیرې پخوا څخه دود دي او په ښځینه طبقه کې د ډیرې پاملرنې او توجه وړ صنعت گنل کیږي او د دود له مخې ورو نجونو ته په ډیر کوچنیوالي کې ستنه او تار ورکول کیږي چې په دسمالو کې گلان و گنډي او یا خود رنجو کڅوړې او یا نور څه په و گنډي ترڅو وکولای شي چې ښوونځي ته د شاملیدو تر وخته له گنډلو سره بلده شي. په دویم قدم کې ورته د پخلي په هکله لارښوونه او روزنه ورکوي. میندې ډیرې هڅې کوي چې په خپلو لونیو خامک گنډل او پخلی ښه زده کړي.

د هیواد په ډیرو (چې ډیرې پښتنې سیمې دي) سیمو کې دا دود دی چې کله یوه نجلی کورده شي نو هغه ځان اړ بولي چې تر واده پورې ډیر توکي د بیلگې په توګه دسمالونه، سرمیزي، پردې، خادرونه او یوه ښکلي ښایسته غاړه د واده د زلمي لپاره جوړوي چې د واده پر مهال یې د جیز په نوم د خاوند کور ته له ځان سره یوسي او هلته یې په

خوسر، لیور او نورو نژدې دوستانو وويشي. دا له یوې خوا د ناوې سوغات او له بلې خوا د خوسر کوروالاو ته د خپل لاس کمال څرگندوي. دا صنعت که له یوې خوا د هیواد په دننه کې ډیر اهمیت او ارزښت لري له بلې خوا یې په بهرنۍ نړۍ کې نندارتونه او سالونونه بنایسته کړي دي.

7- لاسي فلزي صنعت: په هیواد کې د حلبي جوړونې صنعت د هیواد د نورو صنایعو په څیر ډیر اهمیت او ارزښت لري چې د هیوادوالو ډیرې اړتیاوې (سطل، چای جوش، منقل، ابدان، تشت...) چې دا ټول وسایل جوړوي او د خرابیدو په صورت کې یې بیا جوړونه هم کوي د حلبي جوړونې تر څنګ د مسګرۍ صنعت هم زموږ په هیواد کې د سلطان محمود غزنوي د واکمنۍ له وخته دود دی. د هیواد په هر ځای کې یې ښه پاڅه کاریګران شتون لري او د کور ډیر اړین سامانونه جوړوي د بیلګې په ډول دیګ، کاسه، تشت، کوزه، چلمچي، چلم، ابدان او نور چې دا سامان الات د سیمو له مخې یو له بل سره توپیر لري. همدرانګه اهنګري هم زموږ په هیواد کې له مشهورو لاسي صنعتونو څخه شمیرل کېږي او په هیواد کې اوږده سابقه لري او په هیواد کې ډیر ارزښناکه وسایل (بیل، رمبي، لور، خټک، تیر، مارتول، شاول تبي، د سپارې پال ...) جوړوي چې د هیواد کړنې ته ډیر ارزښت لري.

د هیواد عمدہ صنعتي سیمې: د هیواد لوي ښارونه چې د نفوس، اداري، کلتوري او هیواد اقتصادي مرکزونه جوړوي او صنعت لپاره هم ښې برابرې دي. دغه ښارونه له کابل، کندهار، ننگرهار، هرات، بلخ او کندوز څخه عبارت دي. د دې تر څنګ چې دغه ښارونه په خپله اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونه دي نور ګاونډي ولایتونو ته هم ځانګړې اقتصادي اهمیت لري. نو په دې اساس کولای شو د هیواد صنعتي سیمې په شپږو برخو ویشو:

۱- د کابل حوزه: د کابل ښار د هیواد له عمدہ صنعتي برخو څخه ده په دې حوزه کې کابل، لوګر، غزني، پکتیکا، وردګ، بامیان او پروان ولایتونه شامل دي.

۲- د کندهار حوزه: د کندهار ښار هم د عمدہ صنعتي مرکزونو له ډلې څخه دی چې په دې حوزه کې کندهار، نیمروز، روزګان او زابل ولایتونه راځي.

۳- د هرات حوزه: دا حوزه له هرات ښار، فراه، بادغیس او غور ولایتونو څخه عبارت دی.

۴- د بلخ حوزه: د دې حوزې مرکز د مزار شریف ښاردی او نور ولایتونه یې له: جوزجان، فاریاب، او سمنګان څخه عبارت دي.

۵- د کندوز حوزه: د کندوز د حوزې مرکز نونه پلخمري او بغلان دي او نور ښارونه يې عبارت دي له: کندوز، بغلان، بدخشان او تخار څخه.

۲- ننگرهار: د دې حوزې مرکز د جلال اباد ښار او نور ښارونه يې لغمان، کونړ او نورستان دي.

هيواد کې د صنعتي او موادو سرچينې: زموږ د هيواد اقتصاد په کرنه ولاړ دی او د اڅېستل شوې احصائې له مخې 85 سلمه وگړي په کرنه او مالدارۍ بوخت دي چې له همدې لارې خپل خوراکي مواد برابروي. صنعتکاران د خپلو ورسره وسايلو په وسيله په کليو کې خپلو توليداتو ته دوام ورکوي چې د اړتيا وړ او مه مواد له لاندې سرچينو څخه ترلاسه کوي:

- 1- حيواني سرچينې: وړۍ، پت، پوستکي، وژغني او طبيعي وريښم.
- 2- نباتي سرچينې: پنبه، منسوج، کتان، سنډ او داسې نور.
- 3- کاني سرچينې: اوسپنه، مس، سره زر، سپين زر، قيمتي ډبرې (لاجورد، بيروج، زمرد، رخام) او نور.

دریم خپرکی

2- کامرس Commerce: ټولې هغه اقتصادي کړنې چې توکي د تولید له ځایه مصرفوونکو ته رسوي د کامرس په نامه یادېږي. د بیلګې په توګه د توکو اخیستل، خرڅول، د لیږد وسایل، بانکوالي، بیمه... یا ټولې هغه اقتصادي کړنې چې د تولیدوونکو او مصرفوونکو ترمنځ اړیکه ټینګوي کامرس بلل کېږي.

جیمز سټیفین کامرس داسې راپیژني: "ټولې هغه کړنې چې د توکو د تبادلې په وخت کې بشري، د وخت او واټن خنډونه له منځه وړي کامرس بلل کېږي".

د کامرس لمن Scope of Commerce: د کامرس له لمنې څخه موخه ټول هغه موضوعات دي چې په کامرس کې

راځي. په عمومي ډول سوداګري او د سوداګري مرستيالان د کامرس تر عنوان لاندې څيرل کيږي.

A-سوداګري Trade: انسان له بيلابيلو اړتياو او غوښتنو سره يو ځای نړۍ ته راغلی چې دغه غوښتنې او اړتياوې انسان ډيرو هڅو ته اړباسي په پخوانيو زمانو کې سوداګري شتون نه درلود. د نړۍ انسانان په ځان بسيا ول. يوازې درې اړتياوې يې لرلې: خوراک، لباس او اوسيدل چې خوراک يې د بنکار له لارې، لباس يې د وحشي ځناورو له پوستکو او ديلابيلو بوټو له پانو څخه و او د اوسيدو لپاره يې له څمڅو څخه کار اخېست چې په هغه وخت کې انسانان يو بل ته اړ نه ول. خو کله چې د انسانانو فکرونو پرمختګ وکړ ددوي په اړتياو کې توپير رامنځته شو د خپلو اړتياو د پوره کولو لپاره يو بل ته اړ شول. د خپلو اړتياو د پوره کولو لپاره يې يو له بل سره توکي تبادله کول. چې همدلته د سوداګري هنر رامنځته شو. د توکو تبادله د گټې په منظور په مسلسل ډول سوداګري بلل کيږي يا سوداګري د توکو اخېستل او خرڅولو ته وايي. همدارنگه کولای شو سوداګري داسې هم تعريف کړو: ټولې هغه کړنې چې د توکو تبادله له توکو يا پيسو سره کوي سوداګري بلل کيږي. د وخت په تيريدو سره کله چې د انسان پانگه او تجربه زياته شوه خپله گټه يې په دې کې وليده تر څو ځينې توکي

له خپلو اړتیاو څخه ډیر تولید کړي او هغه د نورو اړتیا وړتوکو سره تبادله کړي.

له درو پیړیو را په دې خوا د سوداګرۍ موضوع په ځانګړې توګه بهرنۍ سوداګرۍ د نړۍ د اقتصاد پوهانو او پالیسۍ جوړوونکو د بحث او جدل وړ ګرځیدلې ده. په اقتصاد کې سوداګرۍ او د هغې رول په اړوند مطالعه د میرکنټالستانو په دوره کې 15-18 میلادي پیړۍ پورې رامنځته شوه. په هغو وختونو کې لیکوالان او سیاست پوهان پر دې عقیده ول چې د هر هیواد ملي ګټې د صادراتو په هڅو نه بلکې د وارداتو په راکمونه کې نغښتې ده، چې وروسته له 18 میلادي پیړۍ څخه نوموړې نظریې خپل ځای ازادې سوداګرۍ ته پرېښود. په دې دلیل سره چې ازاده سوداګرۍ د دواړو خواوو په ګټه تمامیږي.

ایډم سمیت او ریکارډو د دې نظریې د بنسټوالو او کلکو مدافعینو له ډلې څخه ګڼل کیږي. د ایډم سمیت او ریکارډو د تیورۍ په اساس که یو هیواد یو توکي نظر دې ته چې په خپله یې تولید کړي له بل هیواد څخه په مناسب قیمت لاسته راوړي، باید له هغه هیواد څخه یې را وارد کړي او خپله پانګه او بشري ځواک په یو داسې توکي ولګوي چې په نورو هیوادونو کې ښه اخیستونکي ولري. له سوداګرۍ څخه د ګټې د تیورۍ په پام کې نیولو سره د هیوادونو تر منځ

سوداگري ورځ تر بلې زياتيږي، هان تر دې بريده چې ځينو هيوادونو لخوا بې وزله هيوادونه تر خپل تسلط لاندې راوستل شول. همدرانگه د گمرکي خنډونو د تيورۍ رامنځته کول هم له همدې انگيزې څخه پيل شوې دي. په نړۍ کې د پوهې او اقتصادي څيړنو له پرمختگ سره په نړۍ کې سوداگريز بلاکونه رامنځته شول ترڅو غړي هيوادونه په ازاده توگه توکي او چوپرتياوې تبادله کړي. سوداگري په نړۍ کې په دوه بڼو شتون لري:

• **کورنۍ سوداگري Home Trade:** کورنۍ سوداگري

دا اقتصادي کړنو ستره برخه جوړوي چې له پخوا څخه تر دېره بريده په خصوصي سکتور پورې اړه لري. کورنۍ سوداگري د اقتصادي کړنو په پراخوالي کې، د کار په پيدا کولو کې، د ژوند سطحې د پورته کولو او د هيوادونو په اقتصادي پرمختگ کې اساسي ونډه لري. کورنۍ سوداگري نه يوازې بناوړنه له يو بل سره تړلي بلکې بناوړنه له کليو سره او خلکو ته له يو بل سره پيوند ورکوي. ټوليزې، فرهنگي، اقتصادي او سياسي اړيکې د بيلابيلو قومونو او قبایلو تر منځ پراخوي له بلې خوا کورنۍ سوداگري په غيرې مستقيم ډول زرگونه انسانانو ته گټه رسوي. نه يوازې سوداگرو ته بلکې نور افراد لکه هټۍ وال، د ټرانسپورتي وسيلو مالکانو، هوټلونه هم له کورنۍ سوداگري څخه گټه لاسته راوړي. واره سوداگر سوداگريز توکي له کليو او بانډو

څخه کوچنیو ښارونو ته او ځینې وخت لویو ښارونو ته لیرېدوي. د هیواد زیات سوداګر د اړتیا وړ سوداګریز توکي د هیواد له لویو ښارونو څخه کوچنیو ښارونو ته، ولسوالیو ته او د هیواد لږې پرتو کلیو ته لیرېدوي چې سوداګریزو کړنو څخه ګټه پورته کوي. دغه سوداګر اومه مواد، میوې، لاسي مصنوعات او څاروي ښارونو ته عرضه کوي او په بدل کې مصرفي سوداګریز توکي اړوندو سیمو ته لیرېدوي.

کورنۍ سوداګري هغې سوداګرۍ ته ویل کیږي چې د یو هېواد د وګړو ترمنځ تر سره کیږي. د بیلګې په توګه د لغمان او روزګان د ولایتونو د وګړو ترمنځ د توکو او چوپړتیاو تبادلې ته کورنۍ سوداګري ویل کیږي. کورنۍ سوداګري لاندې ځانګړتیاوې لري:

- i. کورنۍ سوداګري د هیوادونو تر بازارونو محدودده وي.
- ii. په دې سوداګرۍ کې راکړه ورکړه په کورنیو پیسو کیږي.
- iii. په ټولیز ډول دغه سوداګري په داخلي توکو راڅرخي خو کله کله بهرنی توکي هم رانغاړي.
- iv. د هیواد ټولو سوداګرو ته یو رنگه اسانتیاوې د حکومت له خوا برابرېږي.
- v. په کورنۍ سوداګرۍ کې حکومت ډیره لاسوهنه نکوي، خلک په سوداګرۍ کې خپلواک وي.

کورنۍ سوداګرۍ ډولونه

(c) **ټول پلوري Whole sale Trade**: په لومړيو وختونو کې

توکي په لږه پيمانه توليديدل. کمپنيو په خپله توکي مصرفوونکو ته ورکول چې د هغوي ترمنځ استازي شتون نه

درلود. لیکن د وخت په تیریدو سره د صنعت په برخه کې

پرمختګ رامنځته شو، چې ورسره د توکو د تولید په برخه

کې هم زیاتوالي راغی چې اوس نو کمپنيو نشو کولای

مستقيما توکي مصرفوونکو ته ورسوي. نو له همدې کبله

کمپنۍ توکي په ډیره پيمانه پر ټول پلورونکو، پلوري ترڅو

هغوي یې پر ټوک پلورونکو، وپلوري او مصرفوونکو ته

یې ورسوي. ټول پلوري د کورنۍ سوداګرۍ هغه ډول دی چې

توکي په لویه پيمانه له کمپينو پيري او په کوچنۍ پيمانه

یې په ټوک پلور، پلوري. د ټول پلورۍ لپاره باید داسې ځای

وټاکل شي ترڅو توکي په اسانۍ له کمپنۍ تر لاسه او په

اسانۍ یې ټوک پلورو، ته ورکړي. ټول پلورۍ دې ته اړنه دی

چې د ټوک پلوري په څېر د بناړ يا بازار په منځ کې ځای

ونيسي. د ټول پلوري ځانګړتياوې په لاندې ډول دي:

i. په ټول پلورۍ کې توکي په ډیره پيمانه له کمپينو اخیستل

کيږي او د اړتیا له مخې په ټوک پلورو پلورل کيږي.

ii. ټول پلوري په عمومي ډول يو ډول توکي پيري او پلوري یې

چې کیدای شي بیا دغه توکي نور ډولونه ولري. لکه دارو

چې دارو بیا خپل ډولونه لري.

.iii. ټول پلوري په عمومي ډول ځايونه په لويو لويو سوداگريزو مرکزونو کې جوړوي.

.iv. ټول پلوري د توکو له پېر څخه وړاندې کمپنيو ته پيسې ورکوي.

.v. په ټول پلوري کې توکي معلوم قيمت لري چې د پير په وخت کې د قيمت جگ والي او ټيټ والي غوښتنه د وخت ضايع کول دي.

.vi. له ټول پلوري سره مالي وسايل ډيروي نو ځکه توکي په ډيره پيمانه پيري.

d) ټوک پلوري Retail Trade: د کورنۍ سوداگرۍ په دې ډول کې توکي په کوچنۍ پيمانه پيرودل او پلورل کېږي. ټوک پلوري توکي له ټول پلورو څخه دخلکو د اړتيا له مخې پېري او مصرفوونکو ته يې رسوي چې د ټول پلورو او مصرفوونکي ترمنځ اړيکه ټينگوي. ټوک پلوري لاندې ځانگړتياوې لري:

i. ټوک پلوري له مصرفوونکو سره مخامخ په اړيکه کې وي.

ii. ټوک پلوري د توکو بيلا بيل ډولونه پلوري، چې له هر توکي څخه ورسره په لږه پيمانه شتون لري.

iii. ټوک پلوري عموماً خپل مرکز د عامو خلکو د اوسيدو سره نژدې جوړوي.

iv. د ټوک پلورو ټول کاروبار په نغده ډول وي.

یو ټوک پلورونکی باید له ښو اخلاقو کارواخلي. ځکه ټوک پلورونکی له مشتریان سره مخامخ په اړیکه کې وي.

• **بهرنۍ سوداګري Foreign Trade:** د تاریخ په لومړیو وختونو کې د انسانانو اړتیاوې ساده وې. نو له همدې کبله انسان تر ډیر بریده پر ځان بسیا و. کله چې انسان پرمختګ وکړ، د انسانانو په اړتیاو کې زیاتوالی راغی د خپلو اړتیاو د پوره کولو لپاره نورو ته اړ شو، چې دغې اړتیا سوداګري رامنځته کړه. سوداګري له کورنیو پیل شوې تر بیلا بیلو ټبرونو پورې ورسیده د وخت په تیریدو سره د انسانو په اړتیاو کې دومره زیاتوالی راغلی چې ټبرونه خولاڅه چې اوسمهال ډیر پرمختللي هیوادنه هم نشي کولای چې د خپلو خلکو اړتیاوې پوره کړي. د خپلو خلکو د اړتیاو د پوره کولو لپاره نور هیوادنو ته اړ شول، ترڅو له هغو هیوادنو چې یو ټوکي له خپلو اړتیاو زیات تولیدوي خپل هیواد ته وارد کړي. همدلته نړیواله یا بهرنۍ سوداګري رامنځته کيږي. موږنې ټیکنالوژۍ نننۍ نړۍ سره ډیره کوچنۍ او نژدې کړې ده. نن د نړۍ ټول ملتونه په یو ډول په خپلو کې اقتصادي پیوند لري. بهرنۍ سوداګری د بیلا بیلو هیوادنو د ملتونو او خلکو په پیوند ورکولو کې ارزښتناک اهمیت لري. دغه سوداګري د بیلا بیلو هیوادنو تر منځ د توکو او چوپړتیاو د مبادلې څرنگوالی، پرته له عامل او واسطې په پام کې نیولو څخه تر غور لاندې نیسي، څرنگه

چې وړاندې وویل شول د نړۍ د بیلابیلو هیوادونو ترمنځ د سوداګرۍ موضوع په اروپا کې 15 او 18 میلادي پیړیو کې د مرکنتالستانو زمانه کې مطرحه شوه. په هغې زمانې کې عقیده دا وه چې د هر هیواد ګټه به په دې کې وي چې صادرات یې ډیر او واردات یې کم وي، هغوي د هیواد اقتصادي وضع او حالت د ښه کولو لپاره د ګمرکي قوانینو او خنډونو وضع کولو پلویان ول هغوی دا استدلال کاو، که یو هیواد په دې بریالی شي چې خپل صادرات زیات او واردات کم کړي نو کولای شي سره زر او سپین زر لاسته راوړي او په پای کې د هیواد اقتصادي وضعه د کورنیو تولیداتو د اندازې د زیاتوالي له لارې ښه کړي ولې دغه سیاست د اتلسمې پیړې په نیمايي کې د اقتصاد پوهانو تر سختو نیوکو لاندې راغی. ډیوید هیوم پر دې عقیده و که سره زر او سپین زر واردول په لنډه موده کې ګټور تمامیږي او په اوږدې موده کې کیدای شي د اقتصادي زیانونو سبب شي. د بیلګې په ډول د سرو زرو زیاتوالي په اقتصاد کې د ډبرګرځښت (راکړې ورکړې) او په پایله کې د توکو د بیې او چټیدو سبب کیږي، هغه څه چې مونږ ورته نن ورځ انفلاسیون یا د پیسو پړسوب وایو.

ایډم سمیت چې د اقتصاد د علم د پلار په نامه مشهور شوي دی اود ملتونو پانګې مشهور کتاب لیکوال هم دي، د هغوی نظریې تر سختو نیوکو لاندې نیولي ده او پر دې

عقیده و چې ټول زید خله هیوادونه له سوداگری څخه گټه وړي. استدلال یې کاو چې د گمرکي خنډونو لپړې کول او د ازادې سوداگری ټینګول د ټولو زید خلو هیوادونو په گټه تمامیږي.

ایډم سمیت پردې عقیده و چې د هیوادونو ترمنځ ازاده سوداگری به د کار د ویش ډول بڼه کړي او هیوادونه به وهڅوي ترڅو خپل توان او شته د هغو توکو په تولید متمرکز کړي چې هغه دنورو هیوادونو په پرتله ارزانه تمامیږي. همدارنگه هغه به ویل: د توکو یو ترمنځ توپیر د هغو د وړلو او راوړلو سبب کیږي.

ایډم سمیت پردې عقیده و چې د تولید لگښت د یو د ټاکلو ډیر اړین عامل جوړوي. له همدې امله (مطلق مزیت) نظریه رامنځته کړه په دې استدلال سره چې یو هیواد د هغو توکو په تولید کې تخصص پیدا کوي چې دهغه په تولید کې مطلقه لوړتیا ولري. د ایډم سمیت خلاف ډیویډ ریکارډو د کلاسیک اقتصاد پوه استدلال کاو، که یو هیواد د ټولو توکو په تولید کې له نورو هیوادونو مطلقه لوړتیا هم ونلري کولای شي له بهرنۍ سوداگری څخه گټه پورته کړي چې ریکارډو د نسبي گټې نظریه رامنځته کړه. د دې نظریې په اساس که یو هیواد د اړتیا وړ توکو په تولید کې نظر نورو هیوادونو ته مطلق مزیت ونلري کولای شي له دغه هیواد

سره د سوداگری په ټینګولو سره ګټه پورته کړي. دبیلګې په توګه که لومړنی هیواد کولای شي خپل توان او شته د هغو توکو په تولید پورې متمرکز کړي چې د هغه تولید کې لږه لوړتیا ولري او هغه بل هیواد ته صادر کړي او ډیره ګټه لاسته راوړي، نن ورځ هم د ریکارډو دغه نظر ډیر لږ بدلون سره د اقتصاد د علم په بهیر کې ډیر مهم نظر ګڼل کېږي.

بهرنۍ سوداګرۍ د تاریخ په اوږدو کې ډیرې لوړې او ژورې تیرې کړي دي. زیات شمیر هیوادونو نړیواله سوداګرۍ د زیاتې پانګې د لاسته راوړلو او په نورو هیوادونو کې د هغو نفوذ پراخیدو او په پای کې د هیوادونو د لاندې کولو د یوې موډرنې لارې تعقیب کولو د وسیلې په توګه استفاده کړې زیاتو نورو هیوادونو چې ځان یې په کمزوري موقعیت کې لید، هڅه یې کوله چې په هر ډول چې ممکن وي د مقتدرو هیوادونو د نفوذ په وړاندې ودریږي. دغو هیوادونو ازاده سوداګرۍ په خپل زیان وبلله له بلې خوا ازادې سوداګرۍ د سیالیۍ ستونزه رامنځته کړه ځکه د نړۍ صنعتي هیوادونو په موډرنو تولیدي صنایعو او بنو تیرانسپورتي وسایلو لږلو سره تل دا هڅه کوله چې دنړۍ بازارونه تر خپلې ولکې لاندې راولي او د کمزورو او بېرته پاتې هیوادو د ځوان صنعت لپاره شرایط سخت کړي. نړیواله سوداګري کولای شو په لاندې ډول تعریف کړو:

نړيواله سوداگري هغه سوداگري ده، چې د دوو هېوادونو د سوداگرو تر منځ پکې د توکو او چوپړتياو تبادلې صورت نيسي يا په نړيواله سوداگري کې د نړۍ بيل بيل هيوادونه توکي او چوپړتياوې تبادلې کوي.

همدارنگه ار. پي. جونز نړيواله سوداگري داسې تعريف کړيده: نړۍ واله سوداگري د نړۍ د بيل بيلو هيوادونو تر منځ د توکو په پير او پلور پورې اړه لري.

د نړيوالې سوداگري د رامنځته کيدو سببونه: د نړيوالې سوداگري د رامنځته کيدو اصلي عامل د انسانانو اړتياوې دي. ځکه که د انسانانو اړتياو شتون نه درلود نو نړيواله سوداگري هم نه رامنځته کيده. دا چې نړيواله سوداگري د انسانانو اړتياوې څنگه پوره کوي د يو شمير وسايلو نه شتون په هيوادونو کې. د بيلگې په توگه افغانستان ډيره بڼه وچه ميوه لري. هغه هيوادونه چې وچه ميوه نلري له افغانستانه يې واردوي ترڅو دخپلو خلکو اړتياوې پوره کړي. همدارنگه ځيني هيوادونه په ځانگړو توکو کې طبيعي انحصار لري، لکه د عربو هيوادونو چې نفتي مواد لري د نړۍ نور هيوادونه مجبور دي ترڅو له عربي هيوادونو نفت ترلاسه او خپلې اړتياوې په پوره کړي.

همدارنگه په نړۍ کې بعضې هيوادونه کرنيزوي، بعضې کانونه، بعضې ډير بڼه موقعيتونه لري چې د نړۍ له

هیوادونوسره اړېکي ونیسي او د خپلو خلکو اړتیاوې پوره کړي. له بلې خوا په نړۍ کې داسې توکي هم شته چې یو هیواد کولای شي په ډیر مناسب قیمت یې تولید کړي، نسبت نورو هیوادونو ته هغه هیوادونو نه چې دغه توکي نسبت دې هیواد ته په لوړ قیمت توکي تولیدوي، خپله تولید نه کوي له دې هیواد څخه یې واردوي چې نړیواله سوداګري په همدې شکل هم رامنځته کېږي. نړیواله سوداګري لاندې ډولونه لري:

1- صادرات Export: له صادراتي سوداګرۍ څخه موخه هغه

سوداګري ده چې یو هیواد خپل تولیدات بل هیواد ته د پلور لپاره لیږدوي. صادراتی سوداګري په لاندې ډول ترسره کېږي:

- صنعت کار: صنعت کار بعضې وخت په خپله خپل توکي صادوري کله چې صنعت کار د مقابل هیواد د سوداګرۍ له لوري د پیروډلو غوښتنلیک ترلاسه کړي له هغې وروسته توکي نوموړي سوداګر ته استوي. اوسمهال په نړۍ کې لویې لویې صنعتي فابریکې صادراتي څانګې لري چې د خبرتیاو، سفري استازو او نورو لارو په وسیله په بهرنیو هیوادونو کې مشتریان پیدا کوي.
- صادراتي سوداګر: بهرنۍ سوداګرۍ په ډیری وخت د صادراتي سوداګرو په وسیله ترسره کېږي. صادراتي سوداګر په هیواد کې له صنعت

کارانو توکي پيري او بيا يې په بهرنيو هيوادونو کې د استازو په وسيله پلوري.

- ليرېد استازي: د ليرېد استازي د بهرني سوداگر په لارښوونه کار کوي. د ليرېد استازي د پېراو پلورکار سرته نه رسوي، بلکې د توکو د ليرېد چوپړتياوې تر سره کوي چې په مقابل کې بدله اخلي.
- د واردونکو دفتر: بعضې وخت وارداتي سوداگر په صادراتي هيواد کې خپل دفتر پرانيزي چې د دفتر کارکوونکي د خپل امر په لارښوونه توکي پيري او واردونکي سوداگر ته يې استوي.

2- واردات Import: وارداتي سوداگري هغې سوداگرۍ ته ويل کېږي چې يو هيواد له نورو هيوادونو توکي پيري او په لاندې ډول تر سره کېږي:

- ټول پلورۍ سوداگر: ټول پلورۍ سوداگر توکي مستقيماً له بهرني هيواد څخه واردولای شي چې دا طريقه د صادراتو کې او واردونکي تر منځ د ليک په وسيله صورت نيسي.
- د پيروډلو بهرنی دفتر: ډيري وختونه واردونکي سوداگر په صادراتو کې هيواد کې دفتر پرانيزي چې د هماغه دفتر له لارې توکي واردوي.

په افغانستان کې د سوداګرۍ تاریخچه: سوداګري زموږ په لرغوني هیواد کې اوږد تاریخ لري په ډیرو لرغونو زمانو کې افغانستان د ورینسمو لویې لارې په اوږدو کې پروت و چې ختیز او لویډ یزیې سره تړلي ول.

دامیر عبدالرحمان خان تر دورې پورې په افغانستان کې سوداګري د باري څارویو (اوبن، اس، خر، کچر) په وسیله تر سره کیده. د هیواد پراخو دښتو او دنگو غرونو د توکو وړل او راوړل ستونزمن کړي ول. ولې د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې د لویو ترانسپورتي لارو او د ریل پټلیو غځولو پراختیا او جوړونه د روسانو په وسیله په مرکزي اسیا کې او د بریتانویانو له خوا د هند نیمې وچې د پنجاب (پاکستان) کې د انسانانو او سوداګریزو توکو وړل او راوړل اسانه او د سوداګرۍ بڼې ته بدلون ورکړ. دغه بدلون د افغانستان د خلکو لپاره ډیرې ناوړې اغیزي پریښوولې په داسې ډول سره چې افغانستان د روس او انگلیس تر منځ د لویې لوبې (Great Game) په میدان بدل شو. په پایله کې د ډیورنډ کرښې افغانستان له بریتانوي هند څخه جلا کړ. په حقیقت کې دغې کرښې د هیواد ولایتونه او قبایل له یو بل څخه جلا کړل او زیات شمیر قبایل یې د کورنۍ جګړې، سوداګرۍ او قاچاق په موخه مصروف وساتل. د بریتانیې د سیاست ښه بیلګه "بېل یې کړه ایل یې کړه." له بلې خوا دغه لویې لارې د اړوندو هیوادنو او قبایلو لپاره یې د سوداګرۍ او زیاتي ګټې اخیستنې امکان رامنځته کړ. د هیواد

پخوانيو پاچاهانو لکه امير عبدالرحمان خان، حبيب الله خان او غازي شاه امان الله خان سره له دې چې غوښتل يې افغانستان د سوداگرۍ له لارې په يوه متمدن هيواد باندې بدل کړي، مگر د لويو لارو او دريل د کرښو له پراخيدو سره چې هيواد يې له استعمارگرو گاونډيانو روس او انگليس سره وصل کاو ډډه کوله.

امير عبدالرحمان خان ويل: افغانستان يو وزگوري ته پاتې کيږي چې زمري او خرس دواړو هغه ته د حريص سترگې نيولي دي. دا ويره د دې سبب شوه چې افغانستان د بنو ترانسپورتي لارو او دريل د کرښې له لرلو څخه بې برخې پاتې شو. حال دا چې نړۍ د تمدن لوړې پورې ته رسيدلې وه ولې تر اوسه پورې اس، خر او اوبن د ډيرو بنو ترانسپورتي وسيلو په څير د هيواد په ډيرو سيمو کې گڼل کيږي.

په 1950-1970 ميلادي کلونو کې افغانستان د يوې پخې حلقوي لارې څښتن شو چې هيواد يې په چمن، کندهار او تورخم کې له پاکستانه سره، د هرات له لارې ترکمنستان او ايران سره او په بلخ کې د حيراتان بندر او په کندوز کې د شيرخان بندر له لارې له پخواني شوروي اتحاد سره وصل کړ. د کابل-کندهار لويه لار د امريکا متحده ايالاتو په مرسته، د سالنگ مشهوره لويه لار د پخواني شوروي اتحاد په مالي او تخنيکي مرسته جوړې شوې روسيې د ننگرهار - کابل او کندهار-تورغونډۍ لويو لارو په جوړولو کې هم اساسي رول درلود. افغانستان يو

غرني او په وچه پورې تړلې هيواد دی چې له بهرنۍ نړۍ سره د سوداگرۍ لپاره د گاونډيو هيوادونو همکارۍ ته سخته اړتيا لري.

له 1920 ميلادي کال څخه مخکې د هيواد سوداگرو خپل سوداگريز توکي د ننگرهار له لارې پيښور ته او له هغه ځايه کراچۍ ته ليرېدول او د بيړۍ په وسيله يې نورو هيوادونو ته صادرول. په 1920 ميلادي کال کې د بریتانيې د همکارۍ نه کولو په دليل افغانستان مجبور شو چې د خپلې سوداگرۍ لوري د پخواني شوروي اتحاد خوا ته بدل کړي. په هغه وخت کې افغانستان په دې بريالی شو ترڅو د سوداگرۍ تړون له روسيې سره لاسليک کړي چې دهغې په اساس دا هيواد کولای شي خپل سوداگريز توکي پرته له گمرکي محصول څخه د شوروي اتحاد د جمهوريتونو له لارې بهرنۍ نړۍ ته وليرېدوي. په پايله کې د افغانستان ترانزيتي لارو د هرات په شمال کې د تورغونډۍ، بندر، حيرتان په بلخ کې او شيرخان بندر په کندوز کې پراختيا پيدا کړه او زيات افغاني سوداگريز توکي د دغو پولو له لارې او د شوروي اتحاد په اورگاډو کې اروپا ته رسيدل. د شوروي اتحاد له ړنگيدو وروسته اود گډوگټو مستقلو هيوادونو اتحاد له رامنځته کيدو سره دغه سوداگريزې اړيکې له زياتو ستونزو سره مخ شوې. دغه ستونزې وروسته له دې چې طالبانو د هيواد شمال سيمې تر کنټرول لاندې راوستلې ډيرې جدي شوې. د شپيتمې ميلادي لسيزې په کلونو کې افغانستان د سوداگرۍ

يو تيرانزيتي تړون د پاکستان له هیواد سره لاسلیک کړ چې د هغه په اساس افغاني سوداگریز توکي د کراچی د بندر له لارې او د پاکستان له خاورې څخه په تیریدو، پرته له گمرکي تعرفې څخه افغانستان ته واردات وکړي او د هیواد صادراتي توکي نورې نړۍ ته له همدې لارې صادر کړي.

له دویمې نړیوالې جگړې څخه وروسته کله چې د لویې لوبې ځای (سرې جگړې) ونيو افغانستان له پاکستان سره ډیرې ستونزې پیدا کړې، چې په پایله کې د دواړو هیوادونو سوداگریزو اړیکو بڼه پرمختگ ونکړ. د پښتونستان او ډیورنډ د کرښې مساله د دې سبب شوه چې افغانستان ډیر په روسیې تکیه وکړي. روسیانو د هند سمندر گرمو او بو ته د رسیدو په موخه د افغانستان د لویو لارو په جوړولو کې مرسته وکړه.

امریکایانو چې غوښتل یې د روسیانو نفوذ د هندو کش د غرونو په حدودو کې وساتي، د کابل - کندهار لویه لاریې جوړه کړه.

سردار محمد داود خان غوښتل چې په هیواد کې د روسیانو نفوذ را کم کړي نو د ایران له پاچاهانو سره یې ډیرې نژدې اړیکې رامنځته کړل. په 1974 کال کې ایران او افغانستان د تزانزیت د سوداگریز تړون لاسلیک کړ. دغه تړون افغاني سوداگرو ته اجازه ورکړه ترڅو په اسلام کلا او مشهد کې د وراغو له پولو او بندر عباس له لارې د فارس

خليج ته ورسېږي او خپل سوداگريز توکي له دې لارې د
خليج هيوادنو ته وليږدوي.

په 1975 ميلادي کال کې د ايران پاچا له بندر عباس څخه
تر کابله پورې د اورگاډي پټلۍ د غځولو په موخه
(2 بيلونه) امريکايي ډالرو ژمنه وکړه. دغه پټلۍ يا کرنه له
غزني ولايت څخه تيريدله او ايران يې له کابل سره وصل او.
دا هغه ژمنه وه چې هيڅ کله پوره نه شوه ځکه 1979 ميلادي
کال کې روسيانو افغانستان اشغال کړ. نور نو نه شهيد
سردار محمد داود خان په افغانستان کې او نه هم د ايران
پاچا په ايران کې واکمن پاتې شول. د ايران د پاچاهۍ نظام
د امام خميني تر لار ښوونې لاندې د اسلامي اوښتون په
وسيله رانسکور شو. په پايله کې يې له غربي گاونډي سره
هم سوداگري پراخيدو امکان پيدا نکړ. دغه بهير د جگړو
په کلونو کې بدلون وکړ. په داسې ډول سره چې د سوداگريزو
اړيکو انډول په بشپړه توگه بدلون پيدا کړ. نور د هيواد په
سوداگري کې د شمال گاونډيانو رول هغومره نه و چې له
ختيزو او لويديزو هيوادونو سره يې پيدا کړ. پاکستان د
ميلونو افغان کډوالو په منلو سره اوډې کډوالو ته د
اقتصادي کړنو په اجازت ورکول سره د افغانستان په
سوداگري کې اساسي رول پيدا کړ. که څه هم په دغې موده
کې پاکستان د ترانزيت سوداگري د تړون مراعت نه کاو او د
خوراکي توکو صادرو لپاره پاکستان څخه افغانستان ته

منع کړه، ولې بیا هم دغه هیواد تل د افغانستان لپاره د یوازینۍ سوداګریزې لارې په توګه پاتې شو. نن ورځ هم چې شرایط دومره ښه نه دي او د افغانستان حکومت هم تر اوسه په دې نډی توانیدلی ترڅو خپل اقتصادي بنسټونه پیاوړي کړي، پاکستان او ایران د دوو سوداګریزو ګاونډیانو په توګه د هیواد په سواګریزه راکړه-ورکړه کې ستر رول لري. افغانستان او سمهال 6766 میلیونه نړیواله سوداګري لري چې %94.4 واردات او %5.6 صادرات جوړوي. د هیواد مهم صادراتي توکي له تازه او وچې مېوې، مساله جاتو، پوستکي، وړی، پنبې، غالی، گیلیم څخه عبارت دي او د هیواد واردات له ماشین الاتو، تجهیزاتو، نفتي موادو، کیمیاوي موادو، جوړونې موادو، کاغذ، غذايي موادو، مشروباتو او نورو څخه عبارت دي. افغانستان او سمهال له پاکستان، هندوستان، ایران، چین، روس، امریکا، جرمني، انگلستان، تاجکستان، ترکمنستان، ترکیه، مصر، دوبي، سعودي عربستان او یو شمیر نورو هیوادونوسره سوداګریزې اړیکې لري.

B-د سوداګری مرستیالان: Aids to Trade د کامرس دویمه برخه د سوداګری مرستیالان دي یانې هغه وسایل چې د سوداګری په پرمختګ کې پوره ونډه لري او دهغوی په وسیله سوداګري اسانه ترسره کیږي. د سوداګری

مرستیالان ټول هغه وسایل چې توکي له تولیدونکي څخه مصرفوونکو ته رسوي د سوداګرۍ مرستیالان بلل کېږي چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو:

○ **ټرانسپورټ Transportation:** په لرغونو زمانو کې د توکو لیږد له یو ځای څخه بل ځای ته ډیرې ستونزې لرلې. سوداګرو په وحشي حیواناتو توکي له یو ځای څخه بل ځای ته لیږدول. په سمندرونو کې داسې بیړۍ وې چې د باد په وسیله یې خوځښت کاو چې ډیرې وخت به یې د هوا د ښه والي لپاره انتظار کاو. سرکونو شتون نه درلود. د دې تر څنګ چې د لیږد وسایل سست ول، خوندي هم نه ول نو له همدې کبله د توکو لیږد له یو ځای څخه بل ځای ته ستونزمن و. که په کوم هیواد کې لوږه راتله نو د بل هیواد خلکو به ورسره نشو کولای چې مرسته ورسره ترسره کړي. په نړۍ کې د نویو پرمختګونو سره نه یوازې دا چې د توکو په تولید کې زیاتوالی راغلی بلکه د لیږد وسایلو هم پرمختګ موندلی دی. پخوا به چې کوم واټن په څو ورځو کې وهل کید او سمهال په ورځ یا څو ګریو کې ترسره کېږي. د نویو وسایلو په رامنځته کیدو سره انسان په دې وتوانید، هغه ستونزې چې د لیږد رالیږد په برخه کې وې له منځه یوسي، له تولیدونکو څخه توکي په اسانۍ مصرفوونکو ته ورسوي. که توکي د نړۍ په هر ګوت کې تولید شي. په اسانۍ د نړۍ بلې برخې ته لیږدول کېږي. لیږد وسایل د هیوادونو په صنعتي

، سوداگریز او کرنیزو پرمختگونو کې اساسی ونډه لري. د لیرېد یوه بڼه وسیله لاندې ځانگړتیاوې لري:

I. هوسا: د لیرېد وسیله باید ارامه او د سفر لپاره سترې

کوونکې نه وي.

II. خوندي: د لیرېد وسیله باید خوندي یانې په خوندي ډول باید

توکی او انسانان له یو ځای څخه بل ځای ته ولیرېدوي.

III. گړندی: د لیرېد وسیله باید گړندی هم وي ځکه اوسمهال د

وخت اهمیت لاهیر شوی تر خود خلکو په وخت کې سپما

رامنځته شي.

IV. پراخه: د لیرېد وسیله باید پراخه وي تر څو ډیر توکی په

مناسب قیمت ولیرېدوي او د خلکو ستونزې حل کړي.

V. روان: د لیرېد وسیله باید هر وخت روانه وي خنډ ونلري تر څو

کاروبار اغیزمن نکړي او هر وخت چې وغواړي تر لاسه یې

کړي.

د تیرانسپورت ډولونه: په عمومي ډول تیرانسپورت درې

ډولونه لري چې عبارت دي له: 1- ځمکنی 2- اوبنی 3-

هوایی، چې هر یو یې په ترتیب سره تر څیرنې لاندې نیسو:

1- ځمکنی: هغه وسیلې چې توکی د ځمکې پرمخ له یو ځای

څخه بل ځای ته لیرېدوي، ځمکنی تیرانسپورت بلل کیږي. له

ځمکنی تیرانسپورت څخه له ډیرې لرغونې وخت راهیسې

کار اخیستل کیږي. هغه وسایلو چې د تاریخ په اوږدو کې د
ځمکنی ترانسپورت دنده ترسره کړې په لاندې ډول دي:

A. بشر یا انسان: هر هغه انسان چې توکي له یو ځایه بل ځای ته
لیږدوي جوالي بلل کیږي. جوالي د ژوند په لومړیو وختونو
کې ډیر اهمیت لرلو چې اوس هم د نړۍ په بیلابیلو
هیوادونو کې د توکو په لیږد کې له جوالي کار اخیستل
کیږي. له جوالي څخه ډیری وخت په هغو سیمو کار اخیستل
کیږي چې ګڼه ګڼه پکې ډیره وي. له بلې خوا له جوالي څخه
هغه وخت هم کار اخیستل کیږي چې د توکو د لیږد واټن لږ
وي.

B. ځناور: د نړۍ په ځینو هیوادونو کې ځناور هم د لیږد
د وسیلې په توګه کارول کیږي، چې د ځناورو کارول په دوو
بنو صورت نیسي: په لومړۍ بڼه کې د ځناور په شا توکي
لیږدول کېږي. په دویمه بڼه کې لومړي په ځناور پسې یو څیز
تړي په تړل شوي څیز کې توکي اچوي او ځانګړي ځای ته یې
لیږدوي چې په دې بڼه کې ځناور تر سلو کیلو ګرامو ډیر
توکي لیږدوي چې دا ډول ترانسپورت په اکثره کلو بانډو
کې ډیر کارېږي او ګټور هم دی.

C. لاری او وېګن: لاری او وېګن د ساینسي پرمختګ لاسته
راوړنه ده. د لاری او وېګن په رامنځته کیدو سره د
تولیدونکو او مصرفونکو تر منځ واټن بېخي له منځه
ولاړ، ځکه د لاری او وېګن په وسیله مونږ کولای شو په ډیره

پیماننه توکي له یوځایه بل ځای ته ولیږدو. د لیږد دغه وسیله له اورگاډي هم بهتره ده ځکه د لاری او ویگن په وسیله مونږ کولای شو توکي د پلورنکي ترهټی ورسوو حال دا چې اورگاډي توکي یوازې تر خپل تمځي پورې وړي. لوی کاروبار لرونکو خلکو دخپلو توکو د لیږد لپاره لاری او ویگنې رانیولې دي، ترڅو له یوې خوا د لیږد رالیږد له لگښتونو څخه خلاص او له بلې خوا توکي په خپل وخت ولیږدوي.

D. اورگاډي: د براسي ماشین په رامنځته کیدو سره اورگاډی هم رامنځته شو چې اوسنیو وختونوکې د لیږد له لویو وسیلو څخه شمیرل کیږي. د اورگاډي د چلولو لپاره اوسپنیزو لارو ته اړتیا ده چې د دغو اوسپنیزو لارو جوړول پر هواره ځمکه اسان دي خو په غرونو او جگو ځایونو کې ډیر سخت او له خطر نه ډک کار دی.

E. نلیکه (پایپ لاین): نلیکه د اوبلنو غازي توکو یانې ګیس، تیلو د لیږد تر ټولو بهترینه وسیله ده ځکه د نلیکې په وسیله مونږ په اسانۍ سره مایع توکي له یو ځای څخه بل ځای ته لیږدولای شو. د نلیکې لپاره سپرک ته اړتیا نشته، په هررنګه هوا کې لیږد صورت نیسي، د لیږد یو ګړندی وسیله ده چې د مایع توکو په لیږد کې ځانګړی اقتصادي اهمیت لري.

F. پوست خونې: د پوست خونو په وسیله هم مونږ د لیږد ځینې چوپړتیاوې تر سره کوو. چې د پارسلونو په وسیله توکي له یوه ځایه بل ځای ته توکي لیږدوي.

○ **اوبنی ترانسپورت:** هغه وسایل چې توکي په اوبو کې لیږدوي د اوبني ترانسپورت په نامه یادېږي. په دغه ډول ترانسپورت کې له لویو، کوچنیو بیړیو او اوبتلونو څخه کار اخیستل کېږي چې توکي په ډیره پیمانته له یو ځای څخه بل ځای ته په مناسب قیمت او خوندي ډول لیږدوي.

○ **هوایي ترانسپورت:** هغه ترانسپورت چې توکي د هوا په وسیله له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي د هوایي ترانسپورت په نامه یادېږي. د ژوند په لومړیو وختونو کې یوازې انسانانو له هوایي ترانسپورت څخه کار اخیست لیکن د وخت په تیریدو د توکو د لیږد لپاره هم کارول کېږي چې د لیږد تر ټولو گړندی وسیله ده. د قیمت په لحاظ تر ټولو لوړ قیمت لري لیکن د قیمتي توکو د لیږد لپاره بهترینه وسیله ده.

د کامرس په پرمختگ کې د ترانسپورت ونډه: د هیود اونو اقتصادي پرمختگ او بهبود د لیږد رالیږد په وسایلو پورې تړاو لري. کوم هیوادونه چې د لیږد رالیږد پرمختللي وسایل ولري په اقتصادي، سیاسي، ټولنیزو دفاعي لحاظ هومره پیاوړي وي. د لیږد رالیږد په ښو وسایلو مونږ کولای شو خپل بیکاره وسایل په کار واچوو. د توکو په صادراتو

کې ترې گټه پورته کړو، توکي تر مصرفوونکو پورې وليرېدو و. وارد شوي توکي تر خپلې موخې ورسوو. د خلکو په تگ راتگ کې ترې گټه واخلو، چې له دې سره په نړيواله سوداگري کې پرمختگ رامنځته کيږي. د لوړې په صورت کې توکي په اسانۍ سره رسول کيږي. د توکو په ژر ليرېد کې د وخت سپما رامنځه کيږي. توکي له خرابيدو ساتل کيږي. په لگښتونو کې کموالی راځي او د ليرېد راليرېد په وسيله د توکو په توليد کې ډير والی سړي سر عايد ډيروي. پورتنۍ ټولې کړنې چې د ترانسپورت په وسيله تر سره کيږي د کامرس په پرمختگ کې اساسي ونډه لري.

په افغانستان کې ترانسپورت: د افغانستان جغرافيوي موقعيت په نظر کې نيولو سره د اسيا د لويې وچې په مرکز کې پروت هيواد دی چې له ډيرو لرغونو زمانو راهيسي د ختيز او لويديز په سوداگري کې اړينه ونډه لري. له ميلاد څخه څلور پيړۍ دمخه د سکندر په وخت کې د هند او يونان ترمنځ سوداگري د افغانستان له لارې تر سره کيده. افغانستان ديونانيانو او باختري شاهانو په وخت کې د سوداگري په برخه کې ځانگړي اهميت درلود. بلخ د ورينمو او مساله جاتو د لارو په مرکز کې پروت و او دغه ښار د چينايي او هندي توکو د تبادلې مرکز هم و همدرانگه د ورينمو لار چې ختيزيې له لويديز سره نښلاو زموږ له هيواده تيريده چې هغه مهال ورينمو ډير ارزښت درلود او

له همدې لارې د هيواد توليدات د ختيز او لويديز بازارونو ته ليرېډول كيدل. د افغانستان دغه سوداگريز اهميت د چنگيز يرغل، په اروپا كې د ورينسمو د چينجيو روزنې دود، همدارنگه په اروپا كې د بحري لارو كشفولو او عصري وسايلو رامنځته كولو اغيزمن كړ. تر اوسه چې په نړۍ كې كوم اقتصادي پرمختگونه رامنځته شوي يو عامل يې ترانسپورتي وسايل دي. په افغانستان كې تر كال 1930 ميلادي پورې د توكو ليرېد راليرېد د حيواناتو له لارې صورت نيو خو كله چې نړۍ د پرمختگ څوكو ته ورسیده په افغانستان كې هم د ترانسپورت په برخه كې يوشمير پرمختگونه وشول. د هيواد لويې لارې جوړې شوې افغانستان اوس مهال 3363 كيلومتره لويې لارې، 4884 كيلومتره سيميږي لارې، 9656 كيلومتره ولايتي سړكونه او 17000 كيلومتره كليوال سړكونه لري. په دويم قدم كې په افغانستان كې هوايي ترانسپورت ته پاملرنه وشوه. په افغانستان كې د هوايي ترانسپورت په برخه كې د لومړي ځل لپاره يوه اداره د هوانوردۍ د تنظيم په موخه د بهرنيو چارو په وزارت كې جوړه شوه چې وروسته دغه په مديريت بدله شوه او د هوايي ځواكونو په چوكاټ كې راغله. په افغانستان كې د لومړي ځل لپاره د هوانوردۍ كړنې په كال 1306 هـ ش كې پيل چې په همدې كال د شوروي اتحاد يوې کوچنۍ الوتکې په مياشت كې دوه ځله د كابل

او ترمز تر منځ الوت (پرواز) پیل کړ. په افغانستان کې په لومړي ځل په کال 1333 هـ ش کې د اریانا افغان هوایي شرکت تاسیس شو چې اوسمهال یو شمېر نور شرکتونه لکه صافي، کام ایر، شرکتونه په افغانستان کې کورني او بهرني پروزاونه تر سره کوي. د افغانستان دوه نړیوال هوایي ډگرونه (کابل، کندهار) لري او دهیواد په کچه یو شمیر نور هوایي ډگرونه هم شتون لري چې عبارت دي له: ننګرهار هوایي ډگر، بدخشان هوایي ډگر، هرات هوایي ډگر، مزار شریف هوایي ډگر او نور. افغانستان اوبنی ترانسپورټ نلري ځکه د افغانستان سیندونه د بیړۍ چلونې لپاره مساعد ندي له بلې خوا افغانستان بحر ته لاره هم نلري.

بیمه insurance: بیمه شل (20) پیړۍ دمخه په لومړي ځل د یونان او روم سوداګرو په کاروبار کې کارولې. په لرغونو زمانو کې چې د یونان سوداګرو توکي د بحري بیړیو په وسیله نورو هیوادونو ته لیږدول که د لارو په اوږدو کې توکو ته زیان رسید نو د بیړیو خاوندانو به د توکو زیان ورکاو، د وخت په تیریدو سره د بشر د ذهنونو په پرمختګ سره سوداګری هم پرمختګ وکړ او په دې حالت کې د بیمې رامنځته کیدل د ځان او توکو په مقابل کې د اوسنۍ بیمې مفهوم رامنځته کړ. په 1680 میلادي کال کې نیکولس باربون (Nicholas Barbon) د سوداګرو یوه ډله په دې خوبمنه کړه ترڅو له ده سره په اور او عامه بیمه کې ګډون

وکړي. دوی د فونیکس انشورنس افس (phoenix insurance office) په نوم شرکت رامنځته کړ. له هغې وروسته په کال 1720 میلادي کې سن فایر افس (sun fire office)، لندن انشورنس کمپنی (London insurance CO)، چې تر لږې مودې وروسته د ملکې ایلزبت یو وزیر چې توماس گريشن نومید د لندن راییل انشورنس ایکسچینج کمپنی (Royal Exchange Insurance Co) جوړه کړه چې وروسته د بحري بیمې مرکز شو او اوس هم د بیمې یو مهم مرکز دی.

په همدې ترتیب له نن څخه څلور پېړۍ دمخه په ایټالیا یا روم کې د بحري بیمې کمپنی رامنځته شوه. د وچې بیمې کمپنی په اوولسمه پېړۍ کې د المان په هامبورگ ښار کې رامنځته شوه. په کال 1898 میلادي کال کې د فرانسې حکومت ټولنیزه بیمه دود کړه او تقاعد شویو خلکو ته یې د بیمې کمپنی رامنځته کړه.

بیمې ته په عربي ژبه تامين وايي چې دامن له کلمې سره رېښه لري او دبیمې کلمه د هندي ژبې د بیمیه له لفظ څخه اخیستل شوې چې د ضمانت مانا لري. بیمه د دوو خواوو تر مینځ یوه تړون دی چې په هغه کې یو خوا د بیمې کمپنی او بله خوا بیمه کیدونکي سره ژمنه کوي چې هر کله د بیمه کیدونکي توکي یا ځان ته له کوم سببه زیان ورسیري، زیان

به د بیمې کمپنۍ ورکوي چې په یو ټاکلي وخت کې بیمه شوي شخص د بیمې کمپنۍ ته ټاکلې پیسې ورکوي چې د پرمیم یا د بیمې قسط په نامه یادېږي په کومو اصولو چې دغه تړون تر سره کوي د بیمې پالیسي بلل کېږي.

د افغانستان د بیمې نوي قانون بیمه داسې تعريف کړې: "بیمه د بیمه کوونکي او بیمه کیدونکي ترمنځ عقد دی چې په لیکلي توگه صورت مومي او پر موجب یې بیمه کوونکو د ټاکلي حق البیمې د اخیستلو په وړاندې د مقابل لوري د زیان د جبران ژمنه ده" د بیمې له تعريف څخه داسې جوتېږي چې بیمه په خپله د گواښونو مخنیوي نه کوي بلکه گواښونه د بیمې کمپنۍ ته لېږدوي چې د بیمې کمپنۍ د گواښونو یا زیانونو په مقابل کې حق البیمه تر لاسه کوي.

په گران هیواد (افغانستان) کې په 1334 هـ ش کال کې د سوداگرۍ د قانون په 13 لسمه ماده کې د بیمې یادونه شوې او په کال 1351 په رسمي جریده کې د بیمې قانون خپور شو. د وخت په تیریدو سره بیمې سوداگریز ارزښت هم پیدا کړ. په افغانستان کې د لومړي ځل د افغان ملي بیمې شرکت خپلې کړنې په کال 1343 هـ ش د زمري د میاشتې پر 31 نیټه پیل چې %51 سلمه افغانانو او %49 بریتانویانو په کې ونډه لرله. د ډاکتر نجیب الله د حکومت له نسکوریدو وروسته د

دغه شرکت کرنې په تپه ودریدې خو په هیواد کې د موقتي ادارې په رامنځته کیدو سره دغه شرکت خپلې کرنې یو ځل بیا پیل کړې د افغانستان د اسلامي جمهوریت د جمهور رئیس لخوا 1387 هـ ش کال کې د بیمې نوي قانون توشیح چې ورسره یو شمیر نورو شرکتونو هم د افغانستان له مالیې وزارت څخه د کرنو جوړونه تر لاسه کړل چې او سمهال په هیواد کې د بیمې څلور لوي شرکتونه هیواد والو ته د بیمې چوپړتیاوې تر سره کوي.

په بیمه کې شاملې خواوې:

- بیمه وال: له بیمه وال څخه موخه هغه شخص یا اداره ده چې خپل ژوند یا شتمني بیمه کوي.
- د بیمې کمپنۍ: د بیمې له کمپنۍ څخه موخه هغه اداره ده چې د خلکو او ادارو ځانونه او توکي بیمه اخلي او د زیان د ورکولو ضمانت کوي.

د بیمې د تړون ځانگړتیاوې:

- تړون باید په لیکلي ډول وي.
- په دې تړون کې دوه خواوې شاملې وي.
- د بیمې تړون د ځانگړيو پیسو لپاره وي.
- که بیمه وال خپلې پیسې په خپل وخت ادا نکړي تړون لمنځه ځي.
- دا تړون د زیان ورکولو تړون وي.

د بیمې بنسټيز اصول:

- i. د گټو خوندي توب: د گټوله خوندي توب څخه موخه دا ده چې په له منځه تللو سره يې بیمه وال ته زیان او دهغو په ساتلو سره د هغه لپاره گټه وي د بیلگې په توگه یو سړی په خپلې بنځې او د بنځې په خپل خاوند د گټو د خوندي توب حقوق دي.
- ii. باور: د بیمې د تړون انحصار په باور بیمه شوی شخص او بیمه کوونکې کمپنۍ د دواړو حقوق څرگند کړي چې دواړه باید یو له بل سره په صداقت چلند وکړي. که بیمه شوی شخص یا اداره له ناسمولارو کار اخلي نو د بیمې کمپنۍ د تړون د له منځه وړلو حق لري. همدارنگه که د بیمې کمپنۍ هم له ناسمو کړنو کار اخلي بیمه وال هم د تړون د له منځه وړلو صلاحیت لري.
- iii. د زیان د ورکړې تړون: کله چې فریقینو ته د زیان د رسید و په صورت کې زیان ورکوي د زیان د ورکړې د تړون په نامه یادېږي.
- iv. وړ اقدامات: د توکي بیمه کوونکو باید د توکو د ساتنې لپاره وړ اقدامات ترسره کړي. که د بیمه وال له بې پروایۍ توکو ته زیان ورسېږي د بیمې کمپنۍ د زیان د ورکړې څخه انکار کولای شي.
- v. د زیان ورکړه: د بیمې کمپنۍ هغه وخت د توکو زیان ورکوي چې پېښې په هکله تړون کې روڼتیا شتون ولري که روڼتیا

شتون ونلري نو د بیمې کمپنۍ د زیان د ورکړې مسووله نه ده.

د بیمې ډولونه:

- د ژوند بیمه: د ژوند په بیمه کې د بیمې کمپنۍ په یو مالومه مقرره کې له یو شخص څخه د بیمې پرمیم اخلي تر یو معلوم وخت وروسته د مړي وارثان د یو معلوم مقدار د ورکړې ژمنه کوي، چې د دغې ژمنې په مقابل کې د بیمې کمپنۍ له بیمه شوي شخص څخه په قسط وار یو مقدار پیسې اخلي چې د بیمې پرمیم یې بولي. د ژوند د بیمې اصلي موخه د ټولني اقتصادي خونتیا ده. ژوند په خپله یو داسې تړلی راز دی چې تل د مرگ له گواښ سره مخ وي او مرگ هر وخت کولای شي چې د ژوند پسرلي له خزان سره مخ کړي، لیکن د انسان ژوند تل له اقتصادي مسایلو سره تړلی چې په دې اقتصادي مسایلو کې د ژوند د بیمې منگولې ډیر کلکې دي. زمونږ په ټولنیز کورني ژوندانه کې داسې یوه سلسله شتون لري چې یو شخص د کورنۍ ساتل په غاړه لري، چې هغه شخص یوازې د اوس لپاره د کورنۍ غم نه خوري بلکې راتلونکي یې هم په نظر کې نیسي چې همدلته د ژوند بیمه رامنځته کيږي او اهمیت یې لا پسې ډیريږي.
- د اور بیمه: د اور په بیمه کې د بیمې کمپنۍ یو داسې تړون کوي که په یو مالوم وخت کې بیمه شوی توکی اورواخلي نو

د بیمې کمپنۍ به یې زیان ورکوي او د بیمې کمپنۍ په هغه وخت کې زیان ورکوي چې په واقعي ډول توکي د اور له امله زیانمن شوي وي او که د معلوم وخت په منځ کې توکو ته د اور له کبله زیان وانه وښت نو د بیمې کمپنۍ د زیان له ورکولو څخه خلاصه ده.

- بحري بیمه: بحري بیمه هغې بیمې ته وايي چې د بیمې کمپنۍ د هغو ټولو زیانونو د ورکړې تړون له بیمه کیدونکي سره وکړي چې بیمه شوي توکو ته په سمندر کې اوږي کله چې یو سوداگر خپل توکي بیمه کړي که په سمندر کې توکو ته کوم زیان رسیږي نو سوداگر له دې زیان څخه خلاص دي بلکې دا زیان به د بیمې شرکت ورکوي.
- د حادثې بیمه: د حادثې په بیمه کې د بیمې کمپنۍ له بیمه وال سره داسې تړون کوي که د حادثې په صورت کې د ځان او توکو زیان د بیمې کمپنۍ ورکوي، چې د دې په مقابل کې بیمه وال د بیمې کمپنۍ ته پرمیم ورکوي.

تمویل finance: د کمپنیو د جوړښت په لومړیو وختونو کې د تولید طریقه ډیره ساده و. کمپنیو تولید په لږه پیمانته ترسره کاو. په تولید کې له انساني ځواک څخه ډیر کار اخیستل کید، نو له دې کبله د کاروبار لپاره تمویل ته ډیره اړتیا نه وه. خو په نړۍ کې له صنعتي اوښتون وروسته د توکو د تولید طریقه بدله شوه توکي په وسیع پیمانته تولیدیدل. د انسان ارزښت د تیر په نسبت کم شو. کاروبار

پراخ شو، اومه مواد ډیر اخیستل کیږي. د کارکونکو د شمیر ډیرول د دغو ټولو اړتیاو د پوره کولو لپاره تمویل ته ډیر اړتیا پېښه شوه او ارزښت یې لا پسې ډیر شو.

د تمویل د تعریف په هکله بیلا بیلو پوهانو نظریات ورکړي چې د ځینو یادونه یې په لاندې ډول کوو:

- بي-او-ویلر (B.O.Wheeler): تمویل له هغو کاروباري کړنو څخه عبارت دی چې د هغو سروکار د پانگیز فنډ د لاسته راوړلو او ساتلو سره وي ترڅو د کاروباري ادارې مالي اړتیاوې او موخې ترلاسه شي.
- جوزف اي-کرز (Joseph A.Krizz): له تمویل څخه موخه هغه پانگه او د پوره هغه ارزښت دی چې کاروبار کې اسانتیا راوړي.
- پي-جي-هسټنګ (P.G.Hasting): تمویل د پیسو د لاسته راوړلو او کارولو هنر دی.

د تمویل لپاره مونږ تاسو کولای شو یو داسې تعریف هم وړاندې کړو چې تر ټولو اسانه او ساده دی: له تمویل څخه موخه د پانگې او پوره هغه ارزښت دی چې کاروبار ممکنوي.

د تمویل موخې (Objectives of Finance): په کاروبار کې تمویل د لاندې موخو د ترلاسه کولو لپاره کارېږي:

- I. کاروباري ادارې ته د مناسبې پانگې برابرول
- II. د پانگې ساتل او په هغې کې زیاتوالی راوستل
- III. د پانگې د بڼې کارونې له کبله د گټې ډیرول

د تمویل ډولونه:

a. لنډ مهالی تمویل (Short Term Finance): لنډ مهالی

تمویل هغه تمویل چې له یو کال څخه د کم وخت لپاره تر لاسه کیږي، چې دغه تمویل د ورځنیو اړیتاو د پوره کولو لپاره کارول کیږي، او هغه اړتیاوې په لاندې ډول دي:

- د کارکوونکو معاشونه
- د بیلونو ورکړه
- د بیمې د پرمیم ورکړه
- د لیږد رالیږد لگښتونه

د لنډ مهاله تمویل د لاسته راوړلو وسایل:

ملگري او خپلوان (Friends and Relatives): د

کاروباري ادارې مالکان د خپلو لنډ مهاله اړتیاو د پوره کولو لپاره له ملگرو او دوستانو څخه پورونه اخلي چې دغه پورونه په خپل ضمانت تر لاسه کوي په ټولیز ډول دغه پورونه له سود پرته وي.

سوداگریز پور (Trade Credit): په پرمختیایي او پرمختللو هیوادونو کې سوداگری په پور تر سره کیږي چې دغه پور له 3 ورځو څخه نیولې تر 90 ورځو پورې وي. که څه هم دغه ډول معاملات په پور کې نه راځي خو بیا هم په حقیقت کې خرڅوونکي، اخیستونکي ته توکي په پور ورکوي د اخیستلو وخت څخه د ورکړې تر وخته هم په تمویل کې راځي.

بانکي پور (Bank loan): سوداگریز بانکونه خپلو مشتریانو ته د لنډ مهال لپاره د پورونو د ورکړې زمینه برابروي چې بانک دغه پور په شخصي ضمانت یا د جایداد په ضمانت مشترې ته ورکوي. همدرانګه بانک بعضې روان حساب لرونکو ته هم د اضافه حصول حقوق ورکوي ترڅو هغوي د اړتیا په وخت له خپلو پیسو څخه علاوه تر یو معلوم حده له بانک څخه پیسې وباسي. په ځینو وختونو کې بانک مشتریانو ته نغده پور هم ورکوي چې بانک خپل مشترې په بانک کې د نغده حساب پرانيزي هر څومره چې بانک وغواړي نغده حساب ته پیسې لېږدوي، مشترې کولای شي چې له خپل نغده حساب څخه پیسې وباسي. بانکونه د اړتیا په وخت کې د سوداګرو، صنعت ګرو په بیلونو تخفیف هم لګوي چې دا ټول د لنډ مهاله تمویل وسایل دي.

b. منځمهالی تمویل (Medium Term Finance): منځمهالی

تمویل هغه تمویل ته وايي چې له یو کاله څخه تر پنځو کلو

پورې وي. کاروباري ادارې د لاندې موخو د ترلاسه کولو لپاره دا ډول تمويل لاسته راوړي:

• د ماشين الاتو د نوي کولو لپاره

• د لنډو پلانونو د تطبيق لپاره

• د کاروبار د پراختيا لپاره

د منځمهالي تمويل د ترلاسه کولو وسيلې:

• Specialized مالي ادارې financial institutions: خصوصي

عبارت له هغو خصوصي مالي ادارو څخه دي چې کاروباري ادارې په منځ مهاله ډول تمويلوي او په مقابل کې سود تر لاسه کوي.

• سوداگريز بانکونه (Commercial banks): سوداگريز بانکونه هم صنعتي او کاروباري ادارو ته پورنه ورکوي سوداگريز بانکونه دغه پورونه د غير منقول جايداد په عوض کې ورکوي.

• مشران (Directors): د گډې پانگې کمپنۍ مشران د اړتيا په وخت کې له خپلو وسايلو منځ مهالي تمويل کوي چې دغه ډول تمويل يوه کمپنۍ په ډيره اسانۍ سره ترلاسه کوي ځکه کمپنۍ د دې ډول تمويل لپاره نه کوم ضمانت ته اړتيا لري او نه اوږدې پروسې ته.

(e) اوږدمهالي تمويل (Long Term Finance): اوږد مهالي

تمويل هغه تمويل ته وايي چې کمپنۍ يې د پنځو کلو څخه

د ډیر وخت لپاره تر لاسه کوي، اوږد مهالی تمویل کمپنی د شتمنیو د اخیستو، د نوي ماشین الاتو د نصب او د کاروبار د پراختیا لپاره تر لاسه کوي.

د اوږد مهالی تمویل د لاسته راوړلو وسایل:

- د شتمنیو پلورل: کاروباري ادارې د اوږد مهالی تمویل د تر لاسه کولو لپاره خپلې بیکار شتمنۍ پلوري. په دې ډول تمویل کې کاروباري اداره په تمویل سود نه ورکوي او په کاروبار هم کوم بوج نه راوړي، بلکې د کاروبار د بهتروالي لپاره گټمن وي.
- زیرمه فنډ: د گډې پانگې سازمان خپله ټوله گټه د ونډوالو تر منځ نه ویشي یو مقدار یې زیرمه شوي فنډ ته لېږدوي. سازمان دغه فنډ د اړتیا په وخت کې کاروي چې دا هم د کمپنۍ لپاره اوږد مهالی تمویل دی.
- د نوي ونډوال رامنځته کول: د اوږد مهالی تمویل د تر لاسه کولو لپاره کاروباري ادارې نوی ونډه وال په کاروبار کې شاملوي دا هم د تمویل یوه بڼه ډول دی ځکه په دې کې دریمې ډلې ته سود نه ورکوي. نوی ونډه وال یوازې په گټه کې شریکوي.
- خصوصي مالي ادارې: کاروباري ادارې له خصوصي مالي ادارو څخه هم اوږد مهالی تمویل د سود په مقابل کې تر لاسه کوي.

د تمویل ارزښت (Importance of Finance): تمویل د

کاروبار لپاره دومره اړین دي، لکه څومره چې د انسان بدن ته د وینې اړتیا وي نو له همدې کبله تمویل ته د کاروبار وینه (Blood of Business) وايي. په نړۍ کې د نوې ټکنالوژۍ د پرمختګ سره د نړۍ هیوادونو ترمنځ واټن کم شوي نړۍ د کلي شکل غوره کړی چې کاروباري ادارو ډیره پراختیا پیدا کړې نو له دې کبله کاروباري ادارو ته تمویل ډیر اړین دی. د تمویل ارزښت په کاروبار کې په لاندې ډول دی:

- د جوړښت لګښتونه: د کاروبار د جوړښت په وخت کې چې کوم لګښتونه راځي لکه د قانوني سندونو جوړولو، د راجسټر فیس، د ځمکې اخیستو، ماشین الاتو تهیه کولو لپاره تمویل ته ډیر اړتیا ده.
- د اومو موادو تهیه: د توکو د تیارولو لپاره اومو موادو ته اړتیا ده چې دغه اومه مواد بیدون له تمویل څخه ناممکنه دي چې تر لاسه شي. همدرانګه د کار تمامو موادو زیرمه کول ترڅو د اړتیا په وخت کې یې بازار ته وړاندې کړي چې دا هم تر ډیره بریده تمویل پورې اړه لري.
- ورځني لګښتونه: د کاروبار د ورځنیو لګښتونو د پوره کولو لپاره تمویل ته ډیره اړتیا ده ځکه بیدون له تمویل څخه د کاروبار ورځنۍ چارې پرمخ نه ځي. د دې ترڅنګ یو شمیر نور لګښتونه لکه د لیږد رالیږد، کارکوونکو

اجوره، مالیه، بیمه او نورو لپاره هم د تمویل ډیره اړتیا وي. او یو شمیر نور لگښتونه چې له مخکې څخه یې د واقع کید و تمه نه وي.

- نوښتونه او پرمختگونه: په اوسني وخت کې که کاروباري ادارې خپل پایښت غواړي نو هغوی مجبور دي ترڅو نوي نوښتونه وکړي پرمختگونه وکړي ترڅو نوي توکي په ښه کیفیت او ښه ډیزاین بازار ته وړاندې کړي چې بیدون له تمویل څخه د دغو لگښتونو پوره کول نا ممکن دي.
- د کاروبار پراختیا: د گټې د زیاتوالي په موخه باید نوي او عصري ماشین الات نصب او وکارول شي چې د نویو او عصري ماشین الاتو رانیولو لپاره تمویل ته اړتیا ده بیدون له تمویل څخه کاروبار پراختیا نه مومي. همدرانگه په یوې کمپنۍ کې د نوي او عصري ماشین الاتو په کارولو سره د توکو د تولید په لگښتونه کې کموالی هم راځي چې دا هم د تمویل یوه اړتیا ده په یوه کمپنۍ کې.
- اقتصادي پرمختگ: په اوسني وخت کې د تمویل ارزښت دومره دی چې بیدون له تمویل څخه هېڅ کاروبار شتون نلري چې همدا تمویل دي چې انسانانو په ژوند کې یې بدلون رامنځته کړی، خلکو ته یې کار پیدا کړی، خلک د کارونو په بدله کې عاید تر لاسه کوي او اقتصادي پرمختگ یې شونی کړی دی.

مخابرات communication: د مخابراتو څخه موخه د خبر رسول او اړیکه ده. د مخابراتو په وسایلو کې ټول هغه وسایل شامل دي چې د هغوی په وسیله پیغام او خبر رسول کيږي. د مخابراتو وسایل په لاندې ډول دي:

I. ټیلی گرام: له یو ځای څخه بل ځای ته د پیغام د چټک لیږلو لپاره کارول کيږي په کاروباري ژوند کې ټیلی گرام ځانگړی اهمیت لري، ځکه د ده په وسیله یو کاروباري شخص خپله پریکړه یا پیغام ډیرو لږو ځایونو ته په لږ وخت کې رسوي. د ټیلی گرام لپاره یو ځانگړی فورم کارول کيږي چې له هر پوست خونې سره شتون لري په ټیلی گرام کې د پیغام په لیکلو کې باید دا کونښن وشي ترڅو پیغام ډیر روښانه ولیکل شي چې د ټیلی گرام واله یې په اسانۍ ولولي. په ټیلی گرام کې لگښت د الفاظو په شمیر وي نو له دې کبله باید لنډ ولیکل شي ترڅو د ډیر لگښت مخه ونیسي.

II. ټیلیفون: ټیلیفون د لومړي ځل لپاره د سکاتلینډ اوسیدنکي الیگزندر گراهم بیل په کال 1877 میلادي کې رامنځته کړ. ټیلیفون کاروباري ادارو ته ډیره گټه لري له همدې کبله په ډیر لږ وخت کې یې ډیر پرمختگ وکړ. د ټیلیفون په وسیله د خلکو تر منځ واټن له منځه ولاړ. د ټیلیفون په وسیله د بیلابیلو سیمو خلک په تفصیلي ډول خبرې کولای شي. د ټیلیفون په وسیله یو سوداگر له خپله کوره کولای شي ترڅو د بازار په هکله مکمل معلومات تر

لاسه کړي، د توکو د اخیستو او خرڅولو تړونونه وکړي. د ټیلیفون په وسیله کولای شي توکو ته نوي بازارونه پیدا کړي چې کاروبار ورسره پراخېږي. ټیلیفون یوازې د کاروبار لپاره گټمن ندي بلکې ټولو دولتي ادارو ته هم ډیر اړین دي ځکه په اسانۍ سره کولای شي نورو دولتي ادارو ته یا له نورو دولتي ادارو معلومات ترلاسه کړي. د ټیلیفون نظام له ټیلی گرام څخه بهتر دی ځکه ټیلیفون د لاندې ځانگړتیاو درلودونکی دی:

- د ټیلیفون په وسیله مخامخ له بل شخص سره اړیکه نیول کېږي.
- په ټیلیفون کې په الفاظو پابندي نه وي ځکه دلته لگښت د وخت پر اساس وي.
- د ټیلی گرام په نسبت ټیلیفون پیغام ژر لیږدول کېږي.
- د لیک او ټیلی گرام په وسیله بعضې خبرې ښې نه واضح کېږي مگر په ټیلیفون کې په اسانۍ سره خبرې روښانېږي.

3- ټیلیکس (Telex): د ټیلیکس په وسیله هم پیغام ژر لیږدول کېږي چې د ټایپ ماشین په څېر کارول کېږي. کله چې مونږ وغواړو چې کوم ځای ته پیغام ولیږدو نو د لیږدول شوي ځای د پیغاماتو په ماشین د پیغام پرنټ راځي. د ټیلیکس اسانتیا د هیواد په داخل او بهر کې شتون لري هغه سوداگريزې ادارې چې پراخ کاروبار ولري د هیواد په داخل

او له هیواد څخه بهر پېژندنه ولري له ټیلیکس څخه ډیره گټه پورته کوي.

4- بیسیم (Wireless): له بیسیم څخه موخه یانې بې له سیمه، دا د پیغام رسونې یوه داسې لار ده چې دۀ ته د ټیلیفون په څېر هیڅ ډول تار ته اړتیا نشته ده. ددې ماشین په وسیله پیغام لیږدول کیږي.

5- فکس ماشین (Fax Machine): له یو ځای څخه بل ځای ته د پیغام لیږدولو نوې طریقه ده چې ددې ماشین په وسیله پیغام اړ (اصل) ته ورته لیږدول کیږي. فکس ماشین له ټیلیفون سره اړیکه لري کله چې چاته پیغام لیږدول غواړي نو لومړی هغه شخص سره په ټیلیفون اړیکه نیسي د پیغام په هکله ورته خبر ورکوي له هغې وروسته پیغام د فکس ماشین ته داخلوي چې دغه پیغام د اصلي کاپي په شکل د فکس بل ماشین ته لیږدول کیږي.

6- موبایل فون (Mobile Phone): موبایل فون د ټیلیفون نوي شکل دی چې دې ته گڼنده ټیلیفون هم ویل کیږي ځکه په کوم ځانگړي ځای کې نه ایښوول کیږي، چیرته چې کارونکي ځای ورسره وي او له هر ځایه کولای شي خلکو سره په اړیکه کې شي.

7- انټرنیټ (Internet): انټرنیټ د مخابراتو یوه نوې او تیزه وسیله ده د انټرنیټ په وسیله سوداگریزې او صنعتي ادارې گټور معلومات ترلاسه کولا شي انټرنیټ د لکونو، لکونو نیټورکونو پایله ده. انټرنیټ د موبایل، کمپیوټر، کیبل په وسیله کارول کیږي. په نړۍ کې د انټرنیټ کارول نړۍ یو کلي ته ورته کړېده.

8- برېښلیک (E-Mail): برېښلیک چې په انګلیسي کې ورته (Electronic Mail) وایي یو پیغام 186000 میل في ثانیه کې له یو ځای څخه بل ځای ته لیږدوي. برېښلیک د پیغام د لیږدولو ترټولو اسانه او تیزه وسیله ده. د برېښلیک په وسیله کاروباري ادارې یو بل ته معلومات په ډیرې تیزی سره لېږدوي.

9- داستوزګر چوپړ (Messenger Service): دا یو داسې پروګرام دي چې په انټرنیټ کې د پیغام د لیږدولو لپاره کارول کیږي، چې د پیغام د لیږدولو ډیره تیزه وسیله ده اوسمهال مشهور داستوزګر (Messenger) او ټولنیزې پانې په لاندې ډول دي: Yahoo, MSN, AOL, Trillian, facebook, tiwtter

په افغانستان کې مخابرات: افغانستان په لومړي ځل په 1898م کال کې د ارګ په ماڼۍ (د شاه د اوسیدو ځای) کې د سیمداره تلیفون په ایښوولو سره د برېښنايي اړیکو په نړۍ

کې خپل گام پورته کړ. په 1908 کال د ټیلیفون یو کوچني سیستم چې د 25 ټیلیفوني تارونو وړتیا یې درلوده، دارگ مانی شمال خواته ولگول شو. د ټیلی گراف چوپړتیاو سیستم نصب بله هغه مخابراتي آسانتیا وه چې په 1914م په افغانستان کې رامنځته شوه او همدارنگه په بابر بن (د کابل ښار تاریخي بن دي چې مغول ظهیرالدین محمد بابر کې ښخ دی) کې د دوه کیلو واټه په ظرفیت سره د ټیلی گراف سیستم کینوول شو چې د نظامي موخو لپاره کارول کید. په 1919 کال د ټیلیفون بیلابیل سیستمونه د 50 لاینه او 100 لاینه سویچ بورډونه د شاه دوشمشیره (ح) په پوست خونه کې نصب شول او په همدغه کال کې 14 تحصیلي بورسونه افغانستان ته ورکړل شول چې د ټیلی گراف په برخه کې له هیواد څخه دباندې زده کړې وکړي.

په کال 1920 کې د انگلستان جوړشوی د ټیلی گراف یوبل ماشین نصب شو چې تر کال 1932 پورې ترې کار اخیستل کید. افغانستان د 1928 کال په اپرېل میاشت کې د ټیلی گراف نړیوالې اتحادیې غړیتوب ترلاسه کړ. د ټیلیگراف نړیواله اتحادیه په کال 1865 کې رامنځته شوه او په کال 1932 کې د مخابراتو نړیوالې ټولني باندې بدله شوه. په کال 1930 کې 7 پایې ماشینونه او د لنډو څپو ټیلیگراف د مارکوني کمپنۍ چې یوه ایټالیوي کمپنۍ ده وپیرودل شول

او کابل، هرات، مزار شریف، میمنې او خوست کې نصب او مونتاز شول.

د 1933 کال په وروستیو کې یو بل سیستم چې د لوړ ځواک آنتن یې درلود له همغې کمپنۍ څخه واخېستل شو او د کابل ټیلیگراف په مرکزي ودانۍ کې نصب او مونتاز شول. په کال 1949 کې د ټیلیفون یوه دستگانه چې 1300 ټیلیفوني مزو وړتیا یې درلوده، وپیرودل شوه چې په 1950 کال یې د کیبل شبکه بشپړه شوه. په کال 1953 م کې د زیمنس کمپنۍ څخه د ټیلیفون یوه دستگانه وپیرودل شوه چې د 5000 ټیلیفوني مزو وړتیا یې درلوده، چې د شبکې له بشپړېدو وروسته په کال 1957 م په کار واچول شوه.

له زیمنس کمپنۍ څخه د فرعي تجهیزاتو له برابرولو څخه وروسته د مخابراتو وزارت وکړای شول چې په کال 1959 م کې د مزار شریف - کابل او کابل - کندهار د ټیلیفوني اړیکو له لارې سره ونښلوي، په کال 1961 م کې 1500 ټیلیفوني مزي د چکوسلواکیا هیواد څخه وپیرودل شول او په کابل ښار کې نصب شول. په همدغه کال کابل او کندهار او همدارنگه کابل له تورخم او د هېواد له شمال سره ونښلول شول. همدغه وخت په هېواد کې 14000 کیلومېتروپه اوږدوالي د 3 او 12 چینله سیستمونو په مرسته مخابراتي چوپړتیاوې وړاندې کېدې. د نړیوالو مخابراتو او ترانزیت په موخه د ځمکنیو اړیکو څخه په ځینو

ګاونډیو هېوادونو لکه ایران، پاکستان او ترکیه کې ګټه اخیستل کېده او د چینلونو شمېر هم له 120 څخه زیات و.

د راډیويي ترانسپور لومړنی سټېشن چې 20 کیلو واټه ځواک لرونکی و په کابل ښار کې ودرول شو چې د راډیو له لارې کابل له پاریس سره ونښلول شو. د 1946 کال په وروستیو کې د 10 کیلو واټو په ځواک یو راډیويي لېږدوونکی او دوه داخیستونکي سټېشنونه د فیلیپس له کمپنۍ څخه اخیستل شوي ول او د پاریس، نوي ډیلي، لندن او مسکو ترانزیتي مرکزونو سره د مخابراتي اړیکې ټینګولو په موخه ګټې ته سپارل شوي و. د پیر مختیایي شبکې پروژه یا د تیلی کمیونیکیشن دویمه پروژه په 1973 کال کې د تیلی کمیونیکیشن نړیوالې تخنیکي اتحادیې په مشوره کابل ښار کې په لاره واچول شو.

د درېیمې پروژې له پلي کېدو سره په نوي ښار، خیرخانه مینه او مکروریانوونو کې، فرعي اتوماتیکې دستګا وې ودرول شوې. د زیمنس کمپنۍ په مرسته 13200 تیلیفون مزي د کابل په ښار کې فعال شول. افغانستان په 1979 کال کې د آسیا پسفیک د مخابراتي ټولني (APT) غړیتوب ترلاسه کړ.

په 1983-1984 کلونو کې د کابل، جلال آباد، پروان، پلخمری، شبرغان او کندوز په ښارونو کې کراسبارډوله

دستگاوې ودرول شوې. د 70 يمې لسيزي په اوږدو کې د تيليفون او تيلیگراف په گډون اساسي مخابراتي چوپړتياوې د ولسواليو په کچه شتون درلود. که څه هم ډيرې مخابراتي چوپړتياوې حکومتی ادارو پورې محدودې وې، خو بيا هم سيمه ايزو خلکو چوپړتياو ته لږ لاسرسی درلود. په 80 او 90 يمو لسيزو کې سياسي-ټولنيزو نښتو او جگړو نه يوازې د افغانستان بنسټونه او شتمنۍ له منځه يوړې، بلکې مخابراتي سيستمونو يې هم ويجاړ کړل. د هيواد په ډيرو برخو کې هان تردې چې اړينو مخابراتي چوپړتياو هم شتون نه درلود.

په 2001م کال کې د لنډمهالې ادارې له جوړيدو سره سم په افغانستان کې سياسي-اقتصادي او ټولنيزو پرمختگونو يو ځل بيا د هېوادوالو هيلې را ژوندۍ کړې. د انتقالی حکومت له جوړيدو څخه وروسته د 2002 کال په اوږدو کې او وروسته په 2003-2004 کلونو کې د ټاکنو له لارې د حکومت جوړيدو سره د خصوصي سکتور لپاره يو مناسب چاپيريال را منځته شو ترڅو افغانانو ته په رسمي ډول له خصوصي سکتور څخه د ژوند په بيلا بيلو برخو کې گټه پورته کړي. د هيواد جغرافيايي موقعيت ته په کتو سره چې ډيرې برخې يې غرونو نيولې دي او يو ډير شمير افغانان چې د هېواد دننه او بهر کې خواره دي د مخابراتي چوپړتياوو د اسانتياو برابرول يوه اړينه موضوع ده. په افغانستان کې تر

1382 هجري لمريز کال پورې مخابراتي چوپړتياوې په ډيره لومړنۍ بڼه شتون درلود، خو د 1390 کال تر وروستيو پوري د هيواد 86 سلمه د اوسيدو سيمې د مخابراتي چوپړتياو تر پوښښ لاندې راغلې. تردې مهاله د هيواد 18 ميليونه وگړي د موبایل چوپړتياو څخه گټه اخلي. د 1390 کال تر وروستيو پورې د مخابراتو په سکتور کې شاوخوا 7.1 ميليارده امريکايي ډالره پانگونه شوې ده. په 1390 کال کې د مخابراتو له سکتور څخه 165 ميليونه امريکايي ډالر د دولت خزانې ته جمع شوي دي. د مخابراتو او معلوماتي ټيکنالوجۍ په سکتور کې له 10000 څخه زياتو کسانو ته د کار کولو آسانتياوې برابرې شوي چې مسلکي، غيرمسلکي، قرارداديان، کسبه کاران او د مخابراتي وسايلو او تجهيزاتو پلورونکي پکې شامل دي.

بانک Bank: د اقتصاد پوهنې پوهان د بانک د بيلابيلو دندو په نظر کې نيولو سره د بانک بيلابيل تعريفونه کړي دي. نو په دې اساس د بانک لپاره ديو مشخص تعريف وړاندې کول ستونزمن کاردی. دا ځکه چې بانک بيلابيلې دندې سرته رسوي چې دغه دندې د هېوادونو او د وخت له مخې توپير لري او د بانک دندې ورځ تربلې پېچلې کيږي. خوبيا هم د بانک په اړوند ځينې مهم تعريفات وړاندې شوي چې د ځينو بې په لاندې ډول يادونه کوو:

1. پروفیسور جی کروتر (Pro. G. Crother): په خپل کتاب *An Outline of Money* کې بانک داسې تعریف کړی: "بانک یوه داسې مالي اداره ده، چې د عامو وگړو اضافي پیسې د پور په ډول اخلي او اړو خلکو ته یې په پور ورکوي یانې بانک د پور د راکړې ورکړې کاروبار ترسره کوي."
2. پروفیسور کینټ (professor Kent): پروفیسور کینټ هم بانک د پروفیسور کراوتر په څېر تعریفوي، نوموړی وايي: "بانک یوه مالي اداره ده چې اساسي دنده یې د امانت په توگه د پیسو ترلاسه کول او بیرته ځینې نورو وگړو ته د پور په ډول د پیسو ورکول دي."
3. پروفیسور ا. اس. سیرز (Prof. R. S. Sayers): د لندن په پوهنتون کې د اقتصاد پوهنځي استاد (پروفیسور ا. اس. سیرز) پخپل کتاب *Modern Banking* کې بانک په دې ډول تعریف کړی: "بانک یوه داسې مالي اداره ده، چې زېرمې یې د عامو وگړو ترمنځ د پورونو په راکړه ورکړه کې، د منلو وړوي. دا پدې مانا که یو شخص په بانک کې حساب ولري نو کولای شي چې له خپل حساب څخه د چک په مرسته بل چاته پورتادیه کړي او یایې واخلې دا ځکه چې په بانک کې د ونډې درلودل ټولیز باور لري."

4. ساده تعریف (Simple definition): په ساده ډول مونږ کولای شو بانک په لاندې ډول تعریف کړو: "بانک یوه مالي اداره ده چې د باوریزو پیسو کاروبار کوي. دغه اداره په کم سود له خلکو څخه پیسې د پوره ډول اخلي او په زیات سود یې اړو وگړو ته په پور ورکوي، چې د دواړو سودونو ترمنځ تفاوت د بانک گټه تشکیلوي."

5. د افغانستان د بانکوالۍ قانون بانک داسې تعریفوي: "بانک هغه حکمي شخصیت دی چې د اعتباراتو د جوړونې یا د پانگې اچونې په منظور، خپل حساب ته له ټولو څخه په راکړې ورکړې او د پولې سپارنو یا د ورکړې وړ نورو وجوهو په ترلاسه کولو مشغول وي."

په تاریخي لحاظ د نړۍ لومړی بانک په 1586م کال کې د وینس په نامه په ایټالیا کې تاسیس شو. وروسته بیا بینک اف انگلیند په کال 1694 کې رامینځته شو او په کال 1758 کې یې د پیسو د نشرولو اجازه ترلاسه کړه. په لومړي سر کې دغه بانک د جوائنټ سټاک (Joint Stock) په شکل رامینځته شوی و او په کال 1946 کې ملي اعلان شو. د هندوستان بانک (بینک اف ریزرو) په نامه په کال 1921 کې تاسیس شو.

د بانک ډولونه: بانک لاندې ډولونه لري:

1. صنعتي بانک Industrial Bank
2. کرنيز بانک Agricultural Bank
3. تبادلوي بانک Exchange Bank
4. مرکزي بانک Central Bank
5. سوداگريز بانک Commercial Bank

1. صنعتي بانک Industrial Bank:

دهېوادونو د پرمختگ لپاره اوږدمهالو پورونو ته اړتيا وي. عام سوداگريز بانکونه اوږدمهاله پورونه نشي تهيه کولای، ځکه د سوداگريزو بانکونو پورونه د لږ وخت لپاره وي. د دې لپاره چې د صنعت د پرمختگ لپاره پورونه تهيه شي، هېوادونو صنعتي بانکونه جوړ کړي دي. هغه بانکونه چې د صنعت د پراختيا لپاره کار کوي د صنعتي بانکونو په نامه يادېږي.

2. کرنيز بانک Agricultural Bank:

له کرنيز بانک څخه موخه يو داسې بانک دی چې کروندگرو ته پورونه تهيه کوي، چې هغوی په کيماوي سرې، ماشين الات، اصلاح شوي تخمونه واخلي او هيواد په کرنيز ډول پرمختگ وکړي.

3. دگروي بانک Mortgage Bank:

دا ډول بانکونه ځمکې او نور ځايونه د اوږ مهال لپاره په
گروۍ نيسي.

4. مرستندوی بانک **Co-Operative Bank**:

دغه بانکونه د مرستو د ورکړې په اصولو جوړ شوي چې
عموماً د پورونو د ورکړې لپاره زمينې برابروي.

5. مرکزي بانک **Central Bank**:

په يو هېواد کې مرکزي بانک تر ټولو مهم بانک وي چې د
ټولو بانکونو د سردار په نامه هم ياديږي او په هېواد کې د
مالي نظام د پياوړتيا لپاره کار کوي. پاتې شوه دا چې دې
بانک ته ولې مرکزي بانک وايي له دې کبله دا نوم ورکړل
شوی چې د هېواد په اقتصادي او بانکوالي نظام کې مرکزي
حيثت لري.

“دې کاک” مرکزي بانک داسې تعريف کړي: ((مرکزي بانک
د هېواد بانکي او د پيسو نظام په راس کې ځای لري، چې د
هېواد د ملي گټو لپاره کار کوي.))

همدارنگه “سیرز” مرکزي بانک په اړه وايي: ((مرکزي
بانک د سوداگريزو بانکونو څارنه او په هېواد کې د پيسو
د نظام ملاتړ کوي.))

د مرکزي بانک دندې **Functions of Central Bank**:

مرکزي بانک د هېواد د وگړو د خوښۍ او اقتصادي
پرمختگ لپاره لاندې دندې سرته رسوي:

i. د پیسو نشرول Issuance of Money: په هغو وختونو کې چې په نړۍ کې مرکزي بانکونو وجود نه درلود، د پیسو د نشرولو اجازه ټولو بانکونو لرله، چې دې کار یو شمیر ستونزې رامنځته کړې وې چې په لاندې ډول دي:

- (1) د یو شان پیسو نشتوالی،
- (2) د پیسو پر کچه (مقدار) د څارنشتوالی،
- (3) عامو خلکو ته د پیسو نه منل،
- (4) پر پیسو باور نه کول.

د پورتنیو ستونزو له کبله د پیسو نشرولو دنده یوازې مرکزي بانک ته وسپارل شوه، چې د اړتیا په وخت کې به پیسې نشروي او د هېواد صنعتي او کاروباري اړتیا له مخې به د پیسو په مقدار کې ډېروالي او کموالی راولي، چې له دې سره د پورتنیو ستونزو مخه هم ونیول شوه.

ii. د حکومت بانک Banker to the state: مرکزي بانک د حکومتي بانک په توګه ډېرې دندې سرته رسوي. مرکزي بانک هغه دندې سرته رسوي چې سوداګریز بانکونه یې خپلو خاوندانو (پانګوالو) ته رسوي. مرکزي بانک د حکومت لپاره لاندې چوپړتیاوې وړاندې کوي.

- (1) د حکومت ټول حسابونه همدلته جمع کيږي،
- (2) د حکومت لپاره د پورونو اخیستل او تادیه کول،
- (3) د حکومت لپاره د بهرنیو اسعارو تهیه کول،
- (4) د سرو او سپینو زرو په ګډون د حکومتي شتمنی ساتل،

- (5) د حکومت لپاره په مالي برخو کې مشورې،
- (6) د حکومت استازیتوب.

ii. د بانکونو بانک Bankers' bank: مرکزي بانک د هېواد

د ټولو بانکونو د سردار په توګه لاندې دندې سرته رسوي.

1. د بانکونو د پیسو ساتل: ټول سوداګریز بانکونه په قانوني

ډول پردې مجبور دي، چې د ټولو امانتونو یو خاص مقدار

له مرکزي بانک سره د امانت په ډول کېږدي، چې مرکزي

بانک د اړتیا په اساس په ساتل شوي امانت کې زیاتوالي

او کموالی راوستلای شي.

2. سپېڅلتون Clearing House: مرکزي بانک د

سوداګریزو بانکونو د حساب کوونکي یا سپېڅلتون دنده

هم سرته رسوي او د ټولو سوداګریزو بانکونو پانګه، په

مرکزي بانک کې وجود لري. ټول سوداګریز بانکونه د

مرکزي بانک په پیژندنه یو له بل سره معاملات ترسره کوي.

3. اخري پناځای: مرکزي بانک د سوداګریزو بانکونو اخري

پناځای دی. سوداګریز بانکونو چې کله پور ته اړتیا پیدا

کړي مرکزي بانک له اړتیا سره سم پور ورکوي.

iii. د پیسو پربازار څار Controller of Money

Market: مرکزي بانک باید د پیسو بازار په بشپړه توګه تر

خپل څار لاندې راولي (د پیسو له بازار څخه مراد هغه ادارې

دي چې د پور د را کړې ور کړې معاملې ترسره کوي.) نوموړی

بانک د پیسو د بازار د څار لپاره ځینې اقدامات تر سره کوي چې د پولې پالیسیو په نامه یادېږي.

پرتبادلې څار Exchange Control: د تبادلې د کنټرول .iv

موخه د یوهېواد کرنسي د بل هېواد د کرنسي په تبدیلېدو د مرکزي بانک کنټرول دی، چې مرکزي بانک په هېواد کې ټولې تبادلې په خپل واک کې لري.

پرمختیایي رول: مرکزي بانک په هېواد کې ډیره اړینه اداره .v

ده، چې د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې مهمه ونډه لري. په هېواد کې بیلابیلو سکتورونو ته مالي امکانات برابروي او هېوادونه له اقتصادي بحرانونو څخه ژغوري.

سوداګریز بانک Commercial Bank:

سوداګریز بانکونه د یوهېواد په اقتصادي پرمختګ کې مهمه ونډه لري. که په یوهېواد کې سوداګریز بانکونه شتون ونلري نو د هغو هېوادونو اقتصادي پرمختګ له خنډ سره مخامخېږي؛ او په اسانۍ سره نشي کولای چې خپل اقتصادي پرمختګ ته ادامه ورکړي.

دا چې سوداګریز بانک د پرمختګ یو عامل دی، نو په اکثره پرمختیایي هېوادونو کې عام خلک پیسې سپموي، چې دغه سپماوي په دوه ډوله دي:

1. توليدي سپما: عبارت له هغې سپما څخه ده، چې د بيلا بيلو اقتصادي کړنو په تمويل کې ترې استفاده کېږي؛ او په اقتصادي پرمختگ کې ونډه لري.

2. غيرې توليدي سپما: په دې ډول سپماو کې پيسې له اقتصادي جريان څخه وځي، په پيسو کې عدم تعادل را منځته کېږي، بانکونه له تادياتي ستونزو سره مخامخېږي، او د پيسو د کمبود سبب گرځي. په دغه ډول سپماو کې، عام خلک پيسې په کورونو کې زېرمه کوي.

له بله طرفه "کېنز" د غيرې توليدي سپما په هکله وايي: "همدا غيرې توليدي سپما ده، چې په اقتصاد کې د پيسو د عدم تعادل سبب گرځي"

همدارنگه د اقتصاد د علم له نظره پانگه د توليد يو عامل دی؛ چې د سپما په اساس را منځته کېږي، چې په دې نقطه کې بانکونه اساسي نقش لري، ځکه بانکونه دي چې عام خلک د رسنيو له لارې، هڅوي ترڅو په کورونو کې زېرمه شوې پيسې بانکونه ته په بيلا بيلو حسابونو (جاري حساب، معيادي حساب، مضاربت) ورکړي؛ او دغه غيرې توليدي سپما په توليدي سپما بدله کړي، چې دغه تبادله د سوداگريزو بانکونو په واسطه صورت نيسي، ورسره پيسې په اقتصادي جريان کې لويږي، او د اقتصاد په بيلا بيلو څانگو لگول کېږي؛ چې له يو طرفه عامو خلکو ته گټه رسوي او له بله طرفه د پيسو د عدم تعادل مخه نيول کېږي.

سوداگریز بانکونه هغه بانکونه دي، چې په مخامخ ډول د موسساتو، سازمانو او عامو خلکو په چوپړ کې دي او د بانکي سیستم مهمه حلقه تشکیلوي. سوداگریز بانکونه له مشتریانو سره سوداگریز اړیکې لري او د کړنو اصلي موخه یې د گټې لاسته راوړل دي؛ د بانکي قوانینو پر اساس سوداگریز بانکونه د پیسو کاروبار کوي، د عامو خلکو سپما شوې پیسې د امانت په ډول اخلي، اړمنو خلکو ته یې د پور په ډول ورکوي، په کم سود امانتونه حاصلوي، او په زیات سود یې ورکوي، چې د دواړو سودونو ترمنځ تفاوت د بانک گټه تشکیلوي.

سوداگریز بانکونه په اکثره پرمختللو هېوادونو کې مشتریانو ته مالي اړتیاوې برابرې چې د گټې په منظور د بانک دندې سرته رسوي عام خلک خپلې اضافه پیسې بانک ته د امانت په ډول ورکوي؛ او په عوض کې یې سود اخلي بانک هم اړمنو خلکو ته (صنعت کارانو، سوداگرو، کروندگرو) ته پیسې د پور په ډول ورکوي. دوی هم په بدله کې سود اخلي چې د دواړو سودونو ترمنځ تفاوت د بانک گټه تشکیلوي؛ او له همدې گټې بانک خپل لگښتونه پوره کوي. سوداگریز بانکونه له هغو خلکو څخه چې پانگه ولري، او د کاروبار جوگه نه وي پانگه اخلي کاروباري خلکو ته یې ورکوي، چې پدې برخه کې بانک لاندې دندې سرته رسوي

په افغانستان کې د سوادګریزو بانکونو را منځته کېدل:

په افغانستان کې د بانکونو له رامنځته کېدو څخه وړاندې صرافانو د بانک دنده سرته رسوله چې د هغوی د کړنو بڼه ډېره ساده وه، هر هغه چا چې له صراف سره د پولې راکړې ورکړې معاملې ترسره کولې د خپل سپارل شوي امانت یا د پیسو په بدل کې سند ترلاسه کاو، چې د دغه سند له مخې مالک کولای شول خپلې پېسې ترلاسه کړي او یا هم یو شخص کولای شول چې په یو ښار کې یو تن صراف ته خپلې پېسې ورکړي او په بل ښار کې د سند له مخې خپلې پېسې ترلاسه کړي چې دغه دنده په کابل ولایت کې د شهزاده سرای صرافانو سرته رسوله. د پیسو د حجم زیاتوالي او د سیستم پېچلي کېدو له امله له یو صراف سره د پیسو ساتل ستونزمن شول نو په دې اساس ټول صرافان سره را ټول او یوه لویه صرافي یې جوړه کړه؛ مامورین یې وټاکل، چې د عامو خلکو د پیسو استولو په مقابل کې یې اجوره اخیسته ترڅو په کال (1311 هـ ش) د عبدالمجیدخان "زابلي" په کونښنونو، د افغان ملي بانک د 9.6 میلیونو افغانیو پانګې تا سیس؛ چې 28% د دولت ونډه او 72% خصوصي سکتور ونډه پکې لرله. تر یوې مودې، وروسته بیا دا بانک ټول ملي اعلان شو؛ یعنې د خصوصي سکتور کلمه له منځه ولاړه او د مالیې وزارت تر څارنې لاندې راغی.

د افغان ملي بانک له ملي کېدو سره سم دې ته لاره جوړه شوه، ترڅو د دولت لپاره يو بانک جوړ شي، چې په کال (1318 هـ ش) د افغانستان بانک د (120-125) ميلونه افغانیو لومړنی پانگې په اندازه تاسیس شو.

کله چې د هېواد اقتصاد وده وکړه، د هېواد په سياسي حالاتو کې بدلون راغی، ورسره يو شمير نور بانکونه هم تاسیس شول چې عبارت ول، له:

- ❖ پښتني بانک
- ❖ گروي او تعميراتي بانک
- ❖ کرنيز پرمختيايي بانک
- ❖ گلاب الدين شیرزايي بانک
- ❖ د صادراتو د پراختيا بانک
- ❖ د صنعت د پرمختگ بانک

په هېواد کې د نوي حکومت په رامنځته کېدو سره، د نورو سکتورونو په څېر د مالي سکتور رغول هم اړين امر و ترڅو په هېواد کې يو منظم مالي سيستم رامنځته شي. نو په دې اساس په کال 1382 هـ ش د افغانستان د بانکوالۍ نوي قانون تصویب شو چې له پخواني قانون سره يې په بشپړ ډول توپير درلود. د نوي قانون په اساس د افغانستان بانک د هېواد مرکزي بانک او په خپلو معاملاتو کې يې خپلواک، بانکي فعاليتونه يو ځل بيا پيل کړل. د افغانستان بانک د نوي قانون 85 مادې په اساس هر څوک يا بهرني بانکونه که

وغواړي په هېواد کې بانکي فعاليتونه پيل کړي؛ د بانکي شرايطو په پوره کولو سره د افغانستان بانک څخه د کړنو جواز ترلاسه کولای شي. د نوي قانون له تصويب سره سم په هېواد کې د بانکوالۍ سيستم د پام وړ پرمختگ وکړ. په کال 1381 هـ ش د افغانستان د بانکوالۍ د سيستم ټوليزه شتمني 60 ميلونه ډالرو، حال دا چې په اوسني وخت کې دغه شتمني څه باندې 3 ميلياردو ډالرو ته پورته شوي چې د هېواد په تاريخ کې بې ساری پرمختگ دی. د افغانستان بانک له خوا د نوي قانون له تصويبدو سره سم يو شمير سوداگريزو بانکونو د فعاليت جوازونه ترلاسه کړل چې په لاندې ډول دي:

- ❖ د افغان ملي بانک Afghan Millie Bank
- ❖ پښتني بانک Pashtani Bank
- ❖ نوي کابل بانک New Kabul Bank
- ❖ عزيزي بانک Aziza Bank
- ❖ ميوند بانک Maiwand Bank
- ❖ باختر بانک Bakhtar Bank
- ❖ افغان يونائيټد بانک Afghan United Bank
- ❖ د افغانستان نړۍ وال بانک Afghanistan International Bank
- ❖ اريين بانک Arian Bank
- ❖ د افغانستان تجارتي بانک Afghanistan commercial bank

څلورم څپرکی

سوداګري او صنعت خونه

120 | مخ

(chamber of commerce and industry)

کاروباري خلک خپلو ټولنيزو ګټو د ساتلو او پراختيا لپاره سوداګريز او صنعتي سازمانونه جوړوي چې دغه سازمانونه دموخو، کړنو او جغرافيوي موقعيت له مخې يو بل سره توپير لري او د دغو سازمانو له ډلې يوه د سوداګري خونه ده. د سوداګري خونه يوه داسې اداره ده چې د سوداګرو ټولنيزې او انفرادي ګټې خوندي کوي، په کاروباري مسایلو کې ورته لارښوونه کوي په ځينو هيوادونو کې دې ته د سوداګري او صنايعو خونه هم وايي چې د سوداګري او صنايعو خونه د سوداګرو څخه علاوه د صنعتکارانو استازولي هم کوي. د سوداګري او صنعت خونه د يوې سيمې د بيلابيلو سوداګرو، صنعت کارانو او توليدونکو خوښمنه ټولنه ده چې په يو هيواد کې دکامرس او صنعتي کارونو د پراختيا لپاره کار کوي. همدارنگه د نړيوالو اړيکو ساتلو لپاره نړيوالې سوداګريزې او صنعتي خونې جوړېږي چې د نړيوالو سوداګريزو او صنعتي خونو په نامه ياديږي، د لومړي ځل لپاره په کال 1599 ميلادي کې د سوداګري خونه جوړه شوه. همدارنگه په کال 1773 ميلادي په امريکا کې 1768 ميلادي کې د

سوداگری خونې منځته راغلې، چې اوسمهال د نړۍ ټول پرمختیایي او پرمختللي هیوادونه د سوداگری او صنعت خونې لري.

د سوداگریزو او صنعتي خونو دندې: په هیوادنو کې سوداگریزې او صنعتي خونې د لاندې موخو د لاسته راوړلو لپاره جوړیږي:

- د هیوادونو د اقتصادي گټو او په ځانگړې توگه د سوداگرو او صنعتکارانو د گټو د خوندي توب لپاره دندې ترسره کوي.
- په هیوادونو کې د کاروبار، صنعت او سوداگری د پرمختگ لپاره کار کوي.
- د سوداگریزو خنډونو له منځه وړل یا راکمول،
- د صنعت او سوداگری مسایلو د حل لپاره کوښښونه،
- د صنعت او سوداگری قوانین په منصفانه ډول عملي کول،
- د سوداگرو او صنعتگرو ترمنځ د یووالي هڅې،
- حکومت ته په اقتصادي او سوداگریزو کارونو کې سلا ورکول،
- د مالیې د کموالی لپاره هڅې،
- د حکومت، سوداگرو او صنعتگرو ترمنځ د اړیکو ټینګول،
- د هیواد په داخل او بهر کې د کاروباري موقې پیدا کول او د هیواد او سیدونکو ته معلومات ورکول،

- د وارداتو لپاره سوداگری ته له مرکزي بانکونو څخه بهرني اسعار د ترلاسه کولو لپاره هڅې،
- په نړیوالو نندراتونو کې ګډون او په هغو کې د هیوادونو توکي نندارې ته وړاندې کول،
- د هیواد او سیدونکو ته د نړیوالې سوداګرۍ په هکله معلومات ورکول او سوداګریزې اړیکې ټینګول،
- په سوداګریزو معاملاتو کې یوشان والی رامنځته کول،
- د سوداګریزې نړیوالو کاروباري سفرونو کې اسانتیاوې رامنځته کول.

د افغانستان د سوداګرۍ او صنایعو څوڼه: د افغانستان د

سوداګرۍ او صنایعو د پخوانۍ خونې، چې 1931 میلادي کال کې تاسیس شوې وه او یو ډول یې په دولتي چوکاټ کې فعالیت کاو او د افغانستان د سوداګرۍ د نړیوالې خونې له ادغامه، چې په 2004 میلادي کال کې د خصوصي پانګوالو له خوا تاسیس شوې وه، د 1386 کال د کب د میاشتې پر 19مه نېټه، چې د 2008 کال د مارچ له 9مې سره سمون خوري، د یو غښتلي، اغېزمن او خصوصي سکتور د رښتیني استازي بنسټ په توګه رامنځته شوې ده. د سوداګرۍ څوڼه د یو اغېزمن او خصوصي سکتور د مدافع بنسټ په توګه، د ملي سوداګرو او پانګوالو د لازمي مرستې او ملاتړ سره سره، په افغانستان کې بهرنیو او نړیوال پانګوال هم د د یوې بریالۍ پانګونې لپاره ملاتړ او مرسته ور سره کوي،

چې د افغانستان د خصوصي سکتور په چوکاټ کې په خپلو کړنوسره خپلو موخو ته ورسېږي.

د افغانستان د سوداګرۍ او صنايعو خونه سره سربېره پر دې، چې مرکزي دفتر يې په کابل کې موقعيت لري، په 20 ولايتونو او يوه بله ولسوالۍ کې هم ولايتي څانګې لري، چې دا ولايتي خونې په بدخشان، بادغيس، باميان، فراه، فارياب، غزني، هرات، جوزجان، کابل، کندهار، کاپيسا، کونړ، کندوز، خوست، مزار شريف، ننگرهار، نيمروز، پکتيا، پروان، او تخار ولايتونو او همدا ډول په اندخوي ولسوالۍ کې هم په فعاله توګه د هېواد د خصوصي سکتور او سوداګريزې ټولنې پروړاندې چوپړتياوې ترسره کوي.

په بهرنيو هېوادونو کې د خونې څانګې او اړوندې سوداګريزې ادارې:

- د افغان او امريکا د سوداګرۍ ګډه خونه
- د افغان او بریتانیا د سوداګرۍ ګډه خونه
- د افغانستان-کاناډا سوداګريزه شورا
- په عربي متحده اماراتو کې د افغانستان سوداګريزه شورا
- د افغان-کلیفورنيا سوداګريزه شورا
- په مسکو کې د افغانانو سوداګريز مرکز
- په کابل او ترکيه کې د افغان-ترک سوداګريزه شورا

- د هالنډ- افغانستان سوداگریزه شورا
- په کابل کې د کرواسي سوداگریزه شورا
- په کابل کې د قزاقستان د سوداگری او صنایعو خونو خانګه

د افغانستان او نورو هیوادونو ګډې خونې:

- -دافغان- ایران د سوداګرۍ او صنایعو خونه،
- -د افغان- پاکستان د سوداګرۍ خونه،
- -دهرات-مشهد سوداګریزه خونه،

نړېوال مرستندویان:

- د افغانستان د سوداګرۍ او صنایعو خونه له لاندې نړیوالو بنسټونو سره د افغانستان د نړېوالې سوداګرۍ د پراختیا او پیاوړتیا او سیمې له ټولو هیوادونو سره د افغانستان د اړیکو د پیاوړې کولو په موخه د نړیوالو شریکانو په توګه ترنونه لاسلیک کړي دي:

1. د سوداګرۍ او صنایعو خونه
2. د پاکستان د سوداګرۍ او صنایعو خونو فدراسیون،
3. د هندوستان د صنعت اتحادیه،
4. د قزاقستان د سوداګرۍ او صنایعو خونه،
5. د قرغزستان د سوداګرۍ او صنایعو خونه،
6. د هندوستان د سوداګرۍ او صنایعو خونو

فدراسیون،

7. د بنگلادیش د سوداگری او صنایعو خونو

فدراسیون،

8. د سریلانکا د سوداگری خونو،

9. د بوتان د سوداگری او صنایعو خونو،

10. د نیپال د سوداگری او صنایعو خونو،

11. د مالدیف د سوداگری او صنایعو خونو،

12. د کروشیا د اقتصاد خونو،

13. د بلغاریا د سوداگری او صنایعو خونو،

نړیوال بنسټونه: همدا ډول د افغانستان د سوداگری او

صنایعو خونو د نړیوالې سوداگری اتاق (ICC)، د

اسلامي سوداگری خونو (ICC)، د سویلي آسیا د

سیمه ییزو سوداگریزو همکاريو خونو (SAARC)، د

وانټ (IRU) د ترانسپورت سازمان، د سویلي آسیا د

همکاريو د سازمان (SAARC)، د کار د نړیوال

سازمان (ILO) او د ایکویا اقتصادي همکاريو د

سازمان (ECO) غړیتوب هم لري.

نړيوال سوداگريز سازمان

(World Trade Organization-W.T.O):

له دويم نړيوال جنگ وروسته په کال 1948 ميلادي کې د نړۍ پنځه څلويښت هيوادونه په کيو باهيواد کې سره راغونډ او د نړيوالې سوداگري د پرمختگ لپاره يې يو تړون لاسليک کړ چې دغه تړون د سوداگري او تعريفې (General Agreement on Trade (GATT and Tariff)) په هکله وه. چې د دې تړون اصلي موخه د داسې قوانينو جوړول و ترڅو نړيواله سوداگري پرمختگ او د تړون غړي هيوادونو د تادياتو بيلانس کسر لمنځه يو سي. تر لږ وخت وروسته دغه اداره په خپلو موخو کې

بريالی نشوه نوله همدې کبله دې ته اړتيا پيښه شوه ترڅو په کال 1994 ميلادي کې د مراکش په رباط ښار کې يو کانفرانس جوړ او د نړيوال سوداگري سازمان (World Trade Organization-W.T.O) د جوړيدو پريکړه وکړه. نړيوال سوداگريز سازمان د نړۍ د بيلابيلو هيوادونو ترمنځ د سوداگري قوانين جوړوي، نړيوال سوداگريز سازمان په 1995 ميلادي کال کې په عملي بڼه منځته راغی. د نړيوال سوداگريز سازمان مرکز د سويس په جينوا ښار کې دي. ټول 600 تنه کار کوونکي لري او د کال 160 ميلونه سويسی فرانک کلنی بودجه لري. نړيوال سوداگريز سازمان اوسمهال 150 غړي هيوادونه لري. نړيوال سوداگريز سازمان د پريکړې کولو حق نلري. د دې سازمان غړي هيوادونه پريکړې په خپله کوي چې د رايو په اکثريت صورت نيسي. هرغړي هيواد د يوې رايې حق لري. د نړيوال سوداگريز سازمان د پريکړونيو لولو تر ټولو ستره مرجع وزارتې کانفرانس (Ministerial Conference) چې هرو دو کالو کې کم تر کمه د ايريرې چې په دويم قدم کې جنرل کونسل (General Council) په جينوا کې شتون لري او د غړو هيوادونو سفيران په کې گډون کوي. د دې ترڅنک يو شمير نور کاري گروپونه، خصوصي کوميتې او نورې کوميتې چې بيلابيل کارونه ورته سپارل شوي تر سره کوي.

د نړیوال سوداگریز سازمان موخې: نړیوال سوداگریز سازمان خپلې دندې د لاندې موخو د ترلاسه کولو لپاره سرته رسوي.

- صادراتو او وارداتو کې مرسته: نړیوال سوداگریز سازمان تولیدوونکو، صنعتکارانو، ورادوونکو او صادروونکو سره مرسته او لارښوونه کوي ترڅو نړیواله سوداگری په راکړه ورکړه کې اسانتیا رامنځته کړي.
 - د سوداگری پراختیا: د نړیوال سوداگریز سازمان موخه د ازادې سوداگری له لارې د نړیوالې سوداگری پراختیا ده. ترڅو د خلکو په حقیقي عاید کې زیاتوالي راشي.
 - کار پیدا کول: د نړیوال سوداگریز سازمان بله موخه په تولید او سوداگری کې پراختیا رامنځته کول دي ترڅو خلکو ته مکمل کار پیدا شي او د خلکو د ژوند سطحه پورته ولاړه شي.
 - د وسایلو بڼه کارول: د نړیوال سوداگریز سازمان بله موخه د داده چې په نړۍ کې شته انساني او طبیعي وسایل په بڼه توګه وکارول شي او هیوادونه په اقتصادي لحاظ پرمختګ وکړي او دهیوادونو په اقتصادي پرمختګ کې پیاوړتیا رامنځته کړي.
- د نړیوال سوداگریز سازمان دندې:** نړیوال سوداگریز سازمان د پورتنیو موخو د ترلاسه کولو لپاره لاندې دندې سرته رسوي:

- پر سوداگریزو تړونو عمل: نړیوال سوداگریز سازمان سوداگریزو تړونو ته د عمل جامه اغوندي واردوونکو ته د وارداتو په برخه کې اسانتیاوې رامنځته کوي او هغوی ته په دې هکله لارښوونه هم کوي.
- د سوداگریزو اړیکو پراخول: نړیوال سوداگریز سازمان د غړیو هیوادونو تر منځ سوداگریزو اړیکو ته پراختیا ورکوي او د ټینګوالي لپاره یې اصول جوړوي.
- سوداگریزو پالیسو جوړول: نړیوال سوداگریز سازمان د وخت په اساس هیوادونو ته نوې پالیسی جوړوي.
- نړیوالو سازمانو ترمنځ اړیکې: نړیوال سوداگریز سازمان په نړۍ کې د اقتصادي وضعې د پیاوړتیا په موخه د نړیوالو سازمانو ترمنځ (نړیوال بانک، نړیوال فنډ وروکوونکي سازمانونه ...) اړیکې ټینګوي او یو له بل سره همکاري کوي.
- تخنیکي مرسته: نړیوال سوداگریز سازمانونه وروسته پاتې، پرمختیایي او پرمختللو هیوادونو ته د سوداګرۍ په اړه تخنیکي مرستې کوي او په بیلابیلو برخو کې ورته لارښوونه کوي.
- سوداگریزې سلاوې: نړیوال سوداگریز سازمان غړیو هیوادونو ته سوداگریزې سلاوې ورکوي ترڅو په خپل منځ کې سوداگریز معاملات ترسره کړي.

د نړیوال سوداگریز سازمان پنځه بنسټیز اصول: نړیوال سوداگریز سازمان د لاندې اصولو له مخې خپلې دندې سرته رسوي:

- بلا امتیازه سوداگری: نړیوال سوداگریز سازمان له هېڅ یو هیواد سره امتیازي چلند نه کوي له ټولو غړو هیوادونو سره یو شان د صادراتو او وارداتو په برخه کې چلند کوي او پر ټولو یو شان قوانین تطبیقوي.
 - وارداتي او کورنیو توکو یوشان والی: وارداتي او کورنیو توکو ته په یوه سترګه کتل په دواړو یو شان مالیه وضعه کول کورنیو توکو ته په بهرنیو توکو ترجیح نه ورکول.
 - ازاده سوداگری: د نړیوال سوداگریز سازمان یو اصول دادی چې د غړیو هیوادونو تر منځ باید سوداگری ازاده وي. د سوداگریزو خنډونو د لرې کولو لپاره د غړیو هیوادونو تر منځ خبرې کول او د ځینو ځانګړو حالاتو څخه علاوه په مقداري سوداګري د خنډونو ختمول.
 - روڼ عمل: د نړیوال سوداګریز سازمان د غړیو هیوادونو ترمنځ ټول تړونونه صاف او شفاف وي، پرکومو سوداګریز تړونونه چې عمل کوي لاسلیکوي یې.
 - په محصولات کې کموالی: نړیوال سوداګریز سازمان غړي هیوادنه پر دې خبره پابندوي چې خپل محصولات کم کړي.
- د نړیوال سوداګریز سازمان د غړیتوب د اخیستو طریقه:** د نړۍ ټول خپلواک هیوادونه چې دغه لاندې مراحل طی کړي

کولای شي د نړيوال سوداگريز سازمان غړيتوب تر لاسه کړي.

- غوښتنلیک: کوم هیواد چې غواړي د نړيوال سوداگريز سازمان غړيتوب تر لاسه کړي نو نړيوال سوداگريز سازمان ته یو غوښتنلیک ورکوي چې په دې غوښتنلیک کې د هیواد د سوداگري او اقتصادي وضعې په هکله معلومات وي. نړيوال سوداگريز سازمان د غوښتنلیک د تر لاسه کولو وروسته یو کاري ډله لري دغه کاري ډله غوښتنلیک خپري تر خپرنې وروسته رپورټ وړاندې کوي.
- له نوي غړي هیواد ژمنه: د نړيوال سازمان کاري ډله له نوي هیواد څخه ژمنه (Commitment) اخلي چې په ټولو هیوادونو یو شان تطبیقېږي.
- د غړيتوب شرایط: د نړيوال سوداگريز سازمان کاري ډله له نوي هیواد څخه اړین معلومات تر لاسه کوي او د غړيتوب شرایطو مراحل طی کوي.
- د غړيتوب پریکړه: د نوي غړيتوب د تر لاسه کوونکي هیواد په هکله د معلوماتو یو فایل جوړوي. دغه فایل د نړيوال سوداگريز سازمان جنرال کونسل یا وزارتې کانفرانس ته وړاندې کوي، جنرال کونسل پرې رایه اچوي که رایه مثبتې وه غوښتنلیک منظوریږي او نوی غړی هیواد د نړيوال سوداگريز سازمان پرتو کول لاسلیکوي، چې له دې وروسته هیواد د نړيوال سوداگريز سازمان غړی گڼل کېږي.

افغانستان په 2004 کال کې د نړیوال سوداگریز سازمان د
څارن په توګه د دغه سازمان غړیتوب ترلاس کړ.

د ونډو بازار

Stock Exchange

د دې لپاره چې د کمپنۍ په هکله موپه لومړي څپرکي کې بشپړه څیړنه وکړه، نو اړینه بریښي ترڅو د کمپنیو ونډې څنګه پیردول او پلورل کیږي د موضوع د روڼتیا لپاره اړینه ده چې د ونډو بازار وپېژنو. کله چې څوک د ونډو په پېرلو سره په کمپنۍ کې ګډون یا شرکت کوي نشي کولای خپل ګډون کله چې یې زړه وغواړي له منځه یوسي بلکې ترڅو چې کمپنۍ وي دا کار نشي کیدای خو له دې سره سره ځینې ګډون کوونکي بیا هم غواړي خپله ونډه په نغدو بدله کړي ځکه خو ونډو پیردونکي ته له وړاندې د دې خبرې ضمانت ورکول اړین وي چې د اړتیا په وخت دوي څنګه کولای شي ترڅو خپله ونډه په نغدو بدله کړي؟ همدارنګه په نړۍ کې له صنعتي اوښتون وروسته ډیرې لویې صنعتي او سوداگریزې ادارې رامنځته شوې چې د دې کمپنیو تمویل او د پانګې د لیرد د اسانتیاو له کبله د ونډو د بازار اهمیت لا پسې ډیر شوی. ونډو د بازار له کبله لویې کمپنۍ په اسانۍ سره پانګه ترلاسه کولای شي. د ونډو بازار کمپنیو ته اوږد مهاله تمویل برابروي.

د ونډو بازار هغه بازار ته وايي چې د کمپنيو ونډې او نورو ارزښتناک اسنادو پيرل، پلورل له يو وگړي بل وگړي ته پکې دليږدولو چارې ترسره کيږي.

همدرانگه گارگ (Gorg) د ونډو د بازار په هکله داسې وايي: د ونډو بازار د وگړو يو ټولنه ده چې د اجورې په مقابل کې عامو خلکو ته ونډې او بانډونه پيږي او پلوري چې د خصوصي قواعدو په داخل کې دغه معاملات ترسره کوي.

د ونډو بازار د دې لپاره جوړ شوي ترڅو ونډه لرونکي ونډې په نغدو بدلې، په کمپنۍ کې گډون ختم، همدارنگه هغه خلک چې غواړي ونډې وپيږي په کمپنيو کې گډون وکړي. په عمومي ډول د يوې کمپنۍ ونډه دوه ډوله پلور کيږي. يو ډول يې هغه ده چې دوه کسان په خپل منځ کې د کومې ادارې له منځگړيتوب پرته يې پلوري او دويم ډول يې هغه دي چې د ادارې په منځگړيتوب پلورل کيږي، دغې ادارې ته سټاک مارکيټ (Stock Market) وايي کومه چې د ونډو خرڅولو څارنه او يايې منځگړيتوب کوي. د ونډو کومه راکړه ورکړه چې له بازار څخه بيرون صورت نيسي، هغې ته Over The Counter Transactions وايي چې ځانگړي قوانين نلري ځکه خو يې زده کولو ته هم اړتيا نشته او کومه راکړه ورکړه چې په بازار کې دننه ترسره کيږي ځينې اصول لري چې زده کول يې اړين دي، هغه دا چې د ونډو بازار يوه شخصي اداره وي د حکومت او اجازې او څارنې لاندې پکې د هغو کمپنيو

د ونډو وراکړه ورکړه تر سره کيږي، کومې چې د باور وړ وي او څه ناڅه پښتوانه هم ولري. دغه ډول کمپنيو ته Listed Companies لیست شوي کمپني وايي د کومو ونډې چې له بازار څخه د باندې هم پلورل کيږي. د دغه ډول کمپنيو ونډې کله له جوړښت څخه وروسته او کله هم دمخه د حکومت له اجازې وروسته پلورل کيږي او کله خويي لاد ونډو د تيارولو دمخه حکومت کمپني ته د ونډې د پلورلو اجازه ورکوي چې موقته اجازه (Provisional) ورته وايي. پلورنکي هم جلا وي د کومو کمپنيو ونډې چې په بازار کې دننه نشي پلورل کيداى هغو ته Unlisted Companies کمپني وايي.

د ونډو د بازار ځانگړتياوې: د ونډو بازار لاندې ځانگړتياوې لري:

1. د ونډو د بازار غړي محدود وي. ټول غړي د غړيتوب د تر لاسه کولو لپاره د ونډو له بازار سره ځان راجستروي چې د ونډو د بازار له خاورته يو پيژندکارت ورکول کيږي او هغې وروسته شخص کولای شي ونډې وپيري او يا يې وپلوري.
2. د ونډو بازار د هيواد يوه قوي مالي اداره وي چې د هيواد د وگړو پانگه او پانگونه په کې شامله وي.

3. د ونډو او نورو ارزښتناکو اسنادو پیرل او پلورل د ونډو په بازار کې د ځانگړو قوانینو په اساس ترسره کېږي چې د هیواد د حکومت لخوا منل شوي وي.
 4. د ونډو بازار په خپله ونډې نه پلوري بلکې خپلو غړیو ته د ونډو د پیرلو او پیرو دلو موقې برابروي.
 5. د ونډو د بازار غړي په تمویل کې ډیره پوهه لري، نو له دې کبله د ونډو په بازار کې پانگونه ناقصه نه وي.
 6. د ونډو په بازار کې بیرون خلک مستقیماد ونډو پیرودل او پلورل نشي کولای.
 7. د ونډو په بازار کې د ونډو کاروبار په ډیره امانتوالی سره ترسره کېږي.
- د ونډو د بازار دندې:** د ونډو بازار د هیواد د اقتصادي پرمختگ لپاره لاندې دندې ترسره کوي:
- د ونډو بازار په هیواد کې خلک پانگونې ته هڅوي.
 - د ونډو بازار په هیواد کې د پانگې لیرد رامنځته کوي.
 - د ونډو بازار د ځانگړو قوانینو له مخې خپلې دندې ترسره کوي، نو له دې کبله دلته د جعلی او نورو غیرې قانوني کړنو مخنیوی کېږي.
 - د ونډو د بازار له کبله په هیواد کې کورنی او بهرنی پانگونه پراخوالی پیدا کوي.
-

- د ونډو بازار د خلکو وړې وړې سپماوې په لویو لویو گټمنو صنعتي او سوداگریزو کمپنیو کې لگوي.

- د ونډو د بازار له کبله د لویو لویو صنعتي او سوداگریزو کمپنیو جوړول اسانېږي.
- د ونډو بازار پانگوالو ته د ونډو او نورو ارزښتناکو سندونو د قیمتونو په هکله معلومات ورکوي ترڅو هغوي ته د ونډو په پیرلو او پلورلو کې اسانتیاوې رامنځته شي.

د ونډو د بازار غړیتوب: د ونډو په بازار کې هر څوک نشي کولای ونډې وپلوري. ددې کار د ترسره کولو لپاره د ونډو د بازار غړیتوب اړین دی چې د فیس یا اجورې په ورکولو تر لاسه کیږي. دا ځکه چې هلته کوم کارونه ترسره کیږي ډیر غټ، نازک او په ځانگړې طریقه ترسره کیږي. د هغه اصلاحات هم جلا وي چې نابنده او کم تجربه سړي تیروي او د ونډو په بازار کې د کیدونکو کارونو مسوولیت د ونډو د بازار د ادارې پر غاړه وي او هغه نشي کولای د هر سړي د کار مسوولیت په غاړه واخلي ځکه خو د بازار غړیتوب ترلاسه کول اړین دي.

د ونډو د بازار غړیو ډولونه: د ونډو د بازار غړي لاندې ډولونه لري:

▪ **منځگري Broker:** منځگري د ونډو د بازار يو داسې غړی دی چې د ونډه پيرونکي او پلورونکي ترمنځ د استازي په توگه کار کوي چې د ونډو پير او پلور د عامو خلکو لپاره کوي او د خپلو چوپړتياو په بدل کې اجوره اخلي، کوم ته چې منځگرتوب (Brokerage) وايي. منځگري په خپله د ونډو پلور او پير نه ترسره کوي بلکې پيرونکو او پلورونکو ته اړين مالومات ورکوي او په ونډو کې د پانگونې په اړه سلاوې هم ورکوي. کله چې ونډو پيرونکي او ونډه پيرونکي ورته اختيار ورکړي نو هغه ورته د استازي په توگه کار ترسره کوي.

د ونډو په باراز کې منځگرتوب: د ونډو د بازار غړي د خپل ځان او منځگري په توگه د نورو خلکو لپاره د اجورې په بدل کې ونډې اخلي، که بل څوک ونډه پيرل غواړي د ده په مرسته يې له غوښتنې وروسته پيرلای شي چې دغه غوښتنه درې ډوله وي:

- د مارکيټ بيه Market Order: په دې غوښتنه کې منځگري ته ويل کيږي چې ماته د فلانې کمپنۍ ونډه د مارکيټ په بيه واخله.
- ځانگړې غوښتنه Limited Order: په دې غوښتنه کې منځگري ته ويل کيږي چې که ونډه پر دې

قیمت سره پیدا کیده ویی پیره او که نه پیدا کیده مه یی پیره.

- مشروطه غوښتنه Stop Order: په دې غوښتنه کې د ونډې خښتن منځگړی ته وایي چې که د ونډې بیه په خپل حال وه او یا پورته شوه نومه یی پلوره او که بیه یی ولویده نو وپیره.

- **دنده وال (Jobber):** دنده وال د ونډو د بازار حقیقي استازی وي چې د ونډو او نورو ارزښتناکو اسنادو د خښتن په توگه د ونډو او نورو اسنادو پیرودل او پلورل ترسره کوي چې د ونډو او نورو اسنادو د گټې او زیان مسوول وي او د استازي او کاروند په توگه کار نه ترسره کوي چې له مشتریانو سره مسقیما توگه په اړیکه کې نه وي. بلکې د ده او مشتریانو ترمنځ دلال د استازي په توگه کار ترسره کوي او د ونډو د قیمت په هکله ورسره خبرې اترې کوي. دنده وال په عمومي ډول د هر رنگه ونډو پیرودل او پلورل نه ترسره کوي، بلکې د ځانگړو ونډو پیرودل او پلورل ترسره کوي او دهغوی په هکله تازه تازه معلومات له ځان سره ساتي.

د ونډو د بیو ټاکل: د ونډو په بیو کې کمښت او زیاتوالی راځي چې په دې کې د کمپنۍ د جايدادونو ډیر لاس وي داسې چې د جايدادونو د بیو د لوړوالي سره د ونډو بیې هم

لورپيري او له دې پرته نور ډير لاملونه شته چې د ونډو په بيو اغيزې لري د بيلگې په توگه د گټې امکانات، د غوښتلو اورسولو ځواکونو پياوړتيا، سياسي حالت، هوا حالت او همداسې غيرې مادي لاملونه لکه اوازې او تخمينونه دا چې باندني توکي هم د ونډو په بيو اغيز لري نوځکه ويل کيږي چې د ونډو بيې د کمپنۍ رښتوني حالت استازي توب نشي کولای. د کومو ونډو بيه چې لوړه شي د ونډو د بازار په اصطلاح کې Bull Market وايي او د کومو بيې چې راوړيږي هغوی ته Bear Market وايي.

ونډه پيرونکي: د کمپنيو ونډې دوه ډوله پيرونل کيږي:

- ځينې خلک ونډې په کمپنۍ کې د گډون په نيت پيري له ځان سره يې ساتي او کلنۍ گټه يې ترلاسه کوي خو داسې خلک ډير کم وي.
- ځينې نور خلک بيا ونډې د سوداگرۍ لپاره پيري داسې چې ونډې کمه بيه پيري او په لوړه بيه يې پلوري چې د دواړو بيو ترمنځ تفاوت د شخص گټه جوړوي. د بيو د لوړوالي له امله کوم عوايد ترلاسه شي هغو ته Capital Gain وايي دا سوداگرۍ د اټکل له مخې تر سره کيږي داسې چې په اټکل سره دا معلومولای شي. د دغو ونډو بيې په راتلونکي کې لورپيري او د هغو نورو بيې رالويږي د اټکل دغه

کار ته Speculation وایي چې کله سم او کله ناسم

خیري.

سته باز Speculator: د ونډو بازار یو داسې منظم

140 | مخ

منډوي دی چې په هغه کې ونډې پیرل او پلورل کیږي. د ونډو پیروونکي او پلورونکي یا پانگوال وي یا سته باز، پانگوال د گټې په موخه ونډې پیري او سته باز ونډې وړاندوینې په نظر کې نیولو سره ونډه د ژر گټې لپاره پیري د ونډې په بازار کې ډیر سته بازان وي چې د بیلابیلو ځانگړتیاو په اساس ورته نومونه ایښوول شوي چې په لاندې ډول ترې یادونه کوو:

- **سندا Bull:** کله چې د ونډو په بازار کې د ونډو قیمت پورته لاړ شي نو سندا یا بیل ورته وایي. بیل سته باز هغه سته باز ته وایي چې د ونډو په بازار کې د ونډو د قیمت د لوړوالي څخه گټه لاسته راوړي دا سته باز د قیمت د لوړوالي په موخه ونډې او نور ارزښتناک اسناد پیري کله چې د وړاندوینې له مخې قیمت پورته لاړ شي نو دي ډیره گټه لاسته راوړي.
- **خرس (Bear):** دا ډول سته باز ته ځکه خرس وایي چې دا د ونډو د قیمت د ټیټوالي په موخه ونډې او نور ارزښتناکه اسناد پیري. که د خرس

وړاندوینه سمه ثابته شوه نو ډیر گټه تر لاسه کوي.

• Stag: دا ډول سټه باز د نویو کمپنیو ونډې په دې موخه پیري ترڅو په راتلونکي کې پرې گټه تر لاسه کړي، چې د ده دا هیله وي چې په راتلونکي کې د ونډو قیمت پورته ولاړ شي او گټه په لاسته راوړي.

د ونډو پیرل او پلورل: ونډې درې ډوله پیرل کېږي:

1. حاضره سودا Spot sale: دغه راکړه ورکړه په ساده ډول ترسره کېږي داسې چې ونډه وپلورل شي او بیه یې تر لاسه شي په عمومي توگه په دغې سودا کې د ونډې سند له یوې اوونۍ وروسته تر لاسه کېږي.
2. په پور سودا Sale on Margin: په دې سودا کې د ونډې یو څه بیه سمدستي ورکول کېږي او نوره پور وي لکه لس سلمه بیه یې ورکړې پاتې نوي سلمه پور وي. دغه ډول سوداوي زیاتره د دلالتانو په مرسته تر سره کېږي داسې چې دلالت ته ویل کېږي چې ماته د فلانۍ کمپنۍ ونډه په Margin ډول سره واخله دلالت او پیردونکي ترمنځ د نغدو پیسو سلمه هم ټاکل کېږي داسې چې لس سلمه یې نغدې او پاتې نوي سلمه پور وي او دلالت یې بیا پلورنکي ته ورکوي. دلالت کله په دغه پور باندې له ونډو پیرونکو سود

اخلي او کله يې نه اخلي. او کله داسې هم وي چې دوه يا خو ورځې ورته ټاکي که د دې په منځ کې پور ادا کړي سود ترې نه اخلي له هغه وروسته بيا سود غواړي. دبيلگې په توگه دلال ونډه پيرونکي ته وايي که پور دې په درو ورځو کې خلاص کړ نو سود درڅخه نه غواړم او له هغه وروسته به سود راکوي. په دې ډول راکړه ورکړه کې د لالانو يوازنی موخه کمیشن يا مزد او دخپل کار جاري ساتل وي چې له امله يې دلالان پور ورکولو ته هم تيار وي.

د ونډو د اخېستولارې چارې: يو شخص کولای شي په لاندې

بنه د ونډو په بازار کې ونډه وپيري:

- له دلال سره اړيکه: يو شخص نشي کولای مخامخ د ونډو په بازار کې ونډه وپيري. لومړی بايد له دلال سره اړيکه ونيسي. د ونډو د پيرلو او پيرونلو په وخت لومړی له دلال سره اړيکه نيول کېږي.
- فرمايش ورکول: ونډه پيرونکی لومړي دلال ټاکي له ټاکلو وروسته هغه ته خپل فرمايش ورکوي. دلال د ده فرمايش په خپله کتابچه کې ليکي. د لال د فرمايش په اساس د ونډې پيرل او پيردول کوي.
- دنده وال سره اړيکه: دلال دخپل مشتري له فرمايش سره يوازې له دنده وال سره اړيکه نيسي او له هغه

سره د ونډو پر قیمت خبرې کوي او دنده وال ته دا نه څرگندوي چې هغه بل چاته ونډه پيروي نو له دې کبله دنده وال دلال ته د ونډو دوه قیمتونه وايي چې يو قیمت د پلورلو او بل د پيروولو د دواړو قیمتونو ترمنځ تفاوت د دنده وال گټه وي. له دې وروسته دلال له خپل مشتري سره اړیکه نیسي او د ونډو د قیمت په هکله ورسره خبرې کوي که مشتري پر قیمت راضي شي نو دلال له دنده وال سره بیه خلاخوي.

• تړون: کله چې دلال د ونډې قیمت له دنده وال سره پرې کړي نو هغه یو تړون جوړوي چې دغه تړون لیک درې کاپیانې لري چې یوه کاپي مشتري، بله ځان ته او درېمه دنده وال ته ورکوي. دغه تړون کې لاندې ټکي شامل وي:

- د دلال نوم او پته
- دلال ته ورکړل شوي اجوره
- د ونډې قیمت او نور معلومات
- د دنده وال نوم او پته
- د مشتري نوم او پته
- د معاملي د اجرا وخت

• د معاملي تصفیه: د ونډو په بازار کې د ونډو پیرل او پیرودل په نغده او پور دواړو ترسره کیږي. که ونډه په نغده ډول پلورل کیږي په اووه ورځو کې باید

پيسې ورکړل شي او که د پور په ډول وي نو بايد په دوه اوونيو کې تصفيه شي.

د ونډو د بازار اقتصادي ارزښت: د ونډو بازار د هيواد په اقتصاد کې ځانگړی ځای لري چې د هيواد په اقتصادي پرمختگ کې لاندې رول تر سره کوي:

➤ د پانگې لاسته راوړل عامه لميټيد کمپنۍ پانگې دلاسته راوړلو لپاره ونډې پلوري او پانگه لاسته راوړي.

➤ پانگونه کې ډير والی: د ونډو د بازار په سبب عام خلک خپلې وړې سپماوې سره راټولوي د کمپنيو ونډې پيري چې ورسره په هيواد کې پانگونه ډيريزي.

➤ د سپما دودول: د ونډو د بازار له کبله عام خلک خپلې وړې وړې سپماوې راټولوي، پانگونه په کوي چې ورسره په هيواد کې د سپماو رامنځته کول دوديزي.

➤ د پور اسانتيا: که د يو شخص پورته اړتيا پيښه شي نو د ونډې په مقابل کې کولای شي ډيره په اسانۍ له بانک او نور مالي ادارو څخه پور ترلاسه کړي.

➤ صنعتي پرمختگ: د ونډو بازار لويو لويو کمپينو ته د پانگې په برابرولو کې له هغوي سره مرسته کوي

نومورې کمپنۍ پرمختګ کوي چې ورسر صنعتي پرمختګ هم رامنځته کيږي.

➤ ډاډمنه پانگونه: د ونډو په بازار کې ونډې د ځينو ځانګړو قوانينو په وسيله تر سره کيږي چې دغه کاروبار ډير روڼ وي نو له دې کبله په دې کې پانگونه ډيره ډاډمنه وي.

➤ د پانګې بڼه کارول: د ونډو په بازار کې د ونډو قيمت د عرضې او تقاضا په اساس ټاکل کيږي. د ونډو بازار د ونډو د قيمت په اړه هره ورځ خلکو ته مالومات ورکوي، نو له دې کبله پانګوال خپله پانګه په هغو کمپنيو کې لګوي چې ډيره ګټه وي نو ځکه وسایل هم په بڼه توګه کارېږي.

اخځليک

- 1- د افغانستان د بيمې قانون
- 2- د افغانستان مرکزي احصائيه، د صنعت راپور، 1390 هـ ل
- 3- د افغانستان مرکزي احصائيه، د ترانسپورت راپور، 1390 هـ ل
- 4- د افغانستان مرکزي احصائيه، د بهرنۍ سوداګرۍ راپور، 1390 هـ ل
- 5- بشرمل، خان ولي خان، نړۍ د بدلون په لور، (ناچاپ)
- 6- پښتونځار، عبدالودود، (کورنۍ صنعت پياوړتيا غواړي)، سپوږمۍ وپياښه، 2007 ز
- 7- تڼيوال، پوهنوال ظريف او پوهاند حميدالله امين، جغرافياى اقتصادي افغانستان، ختيز بيارغونې اداره، 1382 هـ ش
- 8- ايوبي کندهارى، محمد نادر، اقتصادي نظريات، صحاف نشراتي موسسه، 1424 هـ ق
- 9- ارشاد، اورنگزيب، افغانستان پيژندنه، دانش خپرندويه ټولنه، 2007 م
- 10- اميري، عبدالحق، په افغانستان کې سوداګري، د اريک د ګرځنده کتابتونونو اداره، 2002 م
- 11- عثمانى، مفتي محمد تقى، اسلام او نوى اقتصاد، نفيس خپرونديه علمي ټولنه، 1383
- 12- حسين، خادم، اصول تجارت، نويد پبليشر،

- 13- اصول بنکاري، پارت 1، حسين، خادم، نوید پبليشر،
14- دافغانستان د ملي اقتصاد، مزده، احمد وحيد، ميوند خپرونديه ټولنه، 2008
- 15- Ganeri, Anita, *From Cubit to Kilogram, Hong Kong, Wing King Tong Co. Ltd, 1996*
16- Salvatore, Dominick, *International Economics, (Fordham University), 2012*
17- www.tkg.af/pashto/economy/others/ (Accessed 2012)
18- <http://siteresources.worldbank.org/INTAFGHANISTAN/Resources/PashtoUpdateAPR2012.pdf> (Accessed 2012)
19- <http://www.acci.org.af/pa/about-us/about-acci.html> (Accessed 2012)
20- <http://mcit.gov.af/en> (Accessed 2012)
21- <https://www.motca.gov.af/index.php?id=33> (Accessed 2012)
22- <http://www.bing.com/Dictionary/search?q=define+transportation&qpvt=definition+of+transportation&FORM=DTPDIA> (Accessed 2012)
23- <http://ankandhk.hubpages.com/hub/Joint-Stock-Company> (Accessed 2012)
24- <http://cso.gov.af/fa/page/7108> (Accessed 2012)
25- <https://www.motca.gov.af/index.php?id=16> (Accessed 2012)

بناغلی محمد داود نیازی، د بناغلی ډگروال ریډیگل خان زوی دی. په 1367 ل ل، د لغمان الینگار ولسوالۍ په شینگارې کلي کې زیږیدلی

دی.

دده او د ملگرو د معلوماتو له مخې، نوموړي په وړکتوب کې له نورو کوچنیانو سره جوت توپیر درلود. نور کوچنیان چې ډېر مهال به یې په چم گاونډ کې پر جگره، وخت نا وخت لوبو او نورو مستیو تېراو بناغلی نیازی به ددوی په توپیر هر کار په پوره سنجیدگی او پاملرنې سره ترسره کاو.

نوموړي د وړکتوب ډیر مهال په لغمان کې ندى تېر کړی. یوازې دوه درې ټولگي یې هلته لوستي خو په هېواد کې د سیاسي اړي گړي پر

مهال د نورو هېوادوالو په شان کوزې پښتونخوا ته کډه شول. منځنۍ زده کړې يې هلته وکړې او ثانوي زده کړې يې، کابل ته له راستنېدو وروسته په احمد شاه بابا مېنه- کابل کې بشپړې کړې. نوموړی له لېسې وروسته د ننگرهار پوهنتون، اقتصاد پوهنځي ته بريالی شو او په 1389 ل ل کال کې له ياد پوهنځي څخه فارغ شو.

بناغلی نیازی چې زه پېژنم، زړه سواند انسان دی. له انسان سره مينه لري، پر بې تاوتریخوالي مبارزه باور لري. د لوی افغانستان ټول توکمونه ورته گران دي او د ټولو لپاره د يوشان حقونو غوښتونکی دی او د لوی افغانستان له سوداگرو سره يې نده جوړه.

لکه څنگه چې نوموړي په کوچنيوالي کې له پوهنيزو چارو سره مينه درلوده او س هم په لاس کې کچه مينه پر پوهنيزو هلو ځلو، کتاب ليکنه او کتاب چاپونه تنده ماتوي. له دې وړاندې يې د بانکوالي په نامه يو اثر په پښتو ليکلی او دا کتاب (کاروبار) يې دويم اثر دی.

کاروبار کتاب په پښتو ژبه کې په لومړيو کتابونو کې راځي چې ډيرو خلکو ته په تېر بيا پښتنو ته به د کاروبار په برخه کې ډيرې لارې رودې وروښيي.

عبدالودود پښتونځار

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**